

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Masteroppgave 2018 30 stp
Fakultetet for landskap og samfunn

Bokvalitet i fortetningsområder, sett i et planleggingsperspektiv

En studie av Pilestredet Park og Sjølyststranda med
utgangspunkt i Ingrid Gehls psykologiske bobehov

Catharina Lundby
Malin Bøydler Sandven
By- og regionplanlegging

Biblioteksside

Tittel	Bokvalitet i fortetningsområder, sett i et planleggingsperspektiv
Undertittel	En studie av Pilestredet Park og Sjølyststranda med utgangspunkt i Ingrid Gehls psykologiske bobehov
Engelsk tittel	Bokvalitet i fortetningsområder, sett i et planleggingsperspektiv
Engelsk undertittel	Living quality in urban densification areas, seen in a planning perspective
Forfattere	Catharina Lundby & Malin Bøydler Sandven
Hovedveileder	Harpa Stefansdottir
Format	Stående, A4 (297 mm x 210 mm)
Sidetall	99 (+ 12 sider vedlegg)
Opplag	4 stk.
Referanseliste	Fullstendig referanseliste finnes bakerst i dokumentet

Dette er en masteroppgave ved Institutt for By- og regionplanlegging ved NMBU (Norges miljø- og biovitenskapelige universitet). Oppgaven markerer slutten på mastergraden i By- og regionplanlegging, og er gjennomført høsten 2018.

Vi ønsker med denne oppgaven å rette fokuset mot bokkvalitet i fortetningsområder. Formålet med oppgaven har vært å videreføre arbeidet til miljøpsykologi Ingrid Gehl, ved å konkretisere hennes åtte psykologiske behov. Arbeidet henvender seg til alle som har interesse og som arbeider med denne tematikken, men spesielt planleggere.

Inspirasjonen for dette temaet har blitt hentet gjennom seks år med høyere utdanning ved ulike universiteter og høyskoler. Interessen for menneskelige aspekter ved utvikling av våre fysiske omgivelser har blitt stadig større, særlig i en tid hvor fortetting og klima har hatt stort fokus. Vi har angrepet problematikken fra våre tidligere bakgrunner innen landskapsplanlegging og geografi, men hovedsakelig forankret i vår felles mastergrad i byplanlegging. Arbeidet startet sommeren 2018 for å få oppgaven godkjent av Norsk senter for forskningsdata, mens det ordentlige arbeidet begynte i september 2018. Prosessen med utarbeidelse av masteroppgaven har vært spennende og lærerik. Prosessen har også bekreftet våre grunnleggende verdier i det menneskelige, omgivelser, samt balansen mellom behov for fellesskapet og individet.

Vår takk går i første rekke til Harpa Stefansdottir for veiledning underveis, samt ansatte ved NIBR/OsloMet for faglige gode innspill. Vi ønsker også å rette en takk til alle som ble med i vår spørreundersøkelse og stilte opp til intervju. Takk også til venner og familie som stilt opp med oppmuntrende ord gjennom hele utdannelsen!

Ås, 15. desember 2018

Sammendrag

I denne masteroppgave foretar vi en casestudie av bokkvalitet i to fortetningsområder i Oslo, henholdsvis Pilestredet Park og Sjølyststranda. Vi utforsker noen glemte men relevante bomiljø-prinsipper utarbeidet av danske miljøpsykolog Ingrid Gehl. I 1971 ga hun ut boken *Bo-miljø*, hvor hun identifiserer åtte "psykologiske bobehov" nemlig kontakt, isolasjon, opplevelse, utfoldelse, lek, strukturering, identifikasjon og estetikk. Behovene blir gjenopptatt av oss og utgjør rammene for studien.

Oppgavens formål er å vise **hvordan Ingrid Gehls psykologiske bobehov kan bidra til å nyansere begrepet bokkvalitet, og informere i planlegging av bomiljøer i fortetningsområder**. Problemstillingen har to ledd; først en presisering og fornying av Gehls åtte psykologiske bobehov, og deretter en overføringsverdi i praksis. Oppgaven setter brukerperspektivet i fokus, og tar utgangspunkt i holdninger til beboerne av Pilestredet Park og Sjølyststranda. Av spesiell interesse er hvilke bokkvaliteter som betraktes som viktige for beboerne, hvordan disse innvirker på de åtte psykologiske bobehovene, samt hvilke øvrige behov som gjør seg gjeldende.

Det er vesentlig å utforske hvordan mennesker opplever konsekvensene av de fysiske endringene fortetting medfører. I tillegg er det et behov for å ta hensyn til mer enn det materielle, og vurdere hvordan myke, abstrakte kvaliteter oppleves. Abstrakt i denne sammenhengen refererer til kvaliteter som ikke nødvendigvis er håndfaste, men som heller har med sanser, følelser og opplevelser å gjøre. Dette svarer på Peters (2016) etterspørsel om forskning som fokuserer på den sosiale dimensjonen av velvære og boligtrivsel, og hennes invitasjon til å gjenoppta Ingrid Gehl i den sammenheng.

Resultatet viser at bokkvalitet ikke passer inn i de avgrensede kategoriene som Gehl presenterer, men at en forståelse og presisering av hennes bobehov kan være et nyttig hjelpemiddel i planlegging for å sikre nyanserte bokkvaliteter. Resultatene fra undersøkelsen viser at det også er andre behov som har relevans i dagens samfunn, spesielt sentral lokalisering og tilgjengelighet.

Abstract

In this thesis we undertake a case study of residential satisfaction in two densification areas in Oslo, Pilestredet Park and Sjølyststranda, respectively. We explore the current relevance of some forgotten principles of human satisfaction in the living environment, theorised by the Danish environmental psychologist Ingrid Gehl. In 1971 she published the book "Living Environment" (*Bo-miljø*) in which she proposes eight *psychological needs*, contact, isolation, experience, purpose/expression, play, structuration, identification and aesthetics. The research design is structured around these eight principles.

The aim of the project is to explore how Ingrid Gehl's psychological needs can contribute to nuancing the concept of residential satisfaction, and inform planning of densification areas in Oslo. There are two parts to this approach. Firstly, we propose a critical renewal of the eight psychological needs in light of current research and societal context. Secondly, we address which transferrable value Gehl's work can have for current planning practice.

There is a significant research gap on the lived experience of living in dense urban areas. For this reason we approach the topic from a user perspective. Of especial interest is how the residents of the two case study areas experience their living environments, what value and importance, if any, they attach to the eight psychological needs. We attempt to nuance the way we think about living quality, to encompass more than the technical, material qualities that impact upon how we experience place. With Gehl as a starting point, we turn our focus to the 'soft' and more abstract qualities. These are immaterial qualities that appeal to our emotions, are grounded in both place and experiences, and are felt through our senses. This responds to a recent call by Peters (2016) to study the social dimension of wellbeing and residential satisfaction.

The results show that living quality is not reducible to Gehl's eight categories, but that her theoretical foundation nevertheless presents a useful starting point to plan for soft qualities. We see a potential for her work to be used as a practical guidance for planners. The results from the fieldwork also illustrate there are other qualities that are more important in today's society, especially that of location and centrality.

Innhold

1	DEL I INNLEDNING	7	4.2.3	Behov for opplevelse	40
1.1	Formål	8	4.2.4	Behov for utfoldelse	42
1.2	Relevans	8	4.2.5	Behov for lek	44
1.3	Oppbygging	10	4.2.6	Behov for strukturering	46
2	DEL II METODE	11	4.2.7	Behov for identifikasjon	48
2.1	FORSKNINGSDESIGN	12	4.2.8	Behov for estetikk	50
2.2	VALG AV METODER	13	4.2.9	Oppsummering av bobehov	52
2.2.1	Litteraturanalyse	13	5	DEL V PRESENTASJON AV	
2.2.2	Casestudieforskning	13		UNDERSØKELSESOMRÅDENE	55
2.3	DATAINNSAMLING	15	5.1	OVERSIKT	57
2.3.1	Spørreundersøkelser	15	5.2	CASE 1 - PILESTREDET PARK	58
2.3.2	Dybdeintervjuer	16	5.2.1	Historie og utvikling	58
2.3.3	Registrering av det fysiske miljøet	17	5.3	CASE 2 - SJØLYSTSTRANDA	59
2.4	METODISKE REFLEKSJONER	19	5.3.1	Historie og utvikling	59
3	DEL III KONTEKST	21	5.4	MILJØKOMPONENTER	60
3.1	PLANLEGGING & MILJØPSYKOLOGI	22	6	DEL VI EMPIRISK ANALYSE	65
3.2	HISTORISK TILBAKEBLIKK PÅ PLANLEGGING AV BOMILJØER I ET KVALITETSPERSPEKTIV	23	6.1	BOKKVALITET	66
3.2.1	Soneinndeling med leiegårder	23	6.2	KONTAKT	68
3.2.2	Selvforsynte boligstrøk	24	6.3	ISOLASJON	70
3.2.3	Flerfunksjonalitet og prosjektbasert boligbygging	25	6.4	OPPLEVELSE	72
3.3	KVALITET OG TRIVSEL I BOMILJØET	26	6.5	UTFOLDELSE	74
4	DEL IV TEORIGRUNNLAGET	29	6.6	LEK	76
4.1	BOMILJØET	30	6.7	STRUKTURERING	78
4.1.1	Bomiljøets to dimensjoner	30	6.8	IDENTIFIKASJON	80
4.2	PSYKOLOGISKE BO-BEHOV	32	6.9	ESTETIKK	82
4.2.1	Behov for kontakt	34	7	DEL VII AVSLUTNING	85
4.2.2	Behov for isolasjon	38	7.1	DE PSYKOLOGISKE BOBEHOVENES VERDI	86
			7.2	KONKLUSJON	89
			7.3	KILDER	90

DEL I : INNLEDNING

Denne delen gir en introduksjon til oppgavens tematikk og problemstilling. Bakteppet for hovedproblemstillingen står i fokus og hvilke kunnskapshull oppgaven forsøker å tette.

1.1 Formål

Formålet med denne oppgaven er å belyse kvaliteter som bidrar til menneskelig velvære i bomiljøet. I 1971 publiserte miljøpsykolog Ingrid Gehl rapporten *Bo-miljø*, som henvender seg til etterkrigstidens danske *New Town*-ideal. Hun identifiserer åtte psykologiske bobehov: kontakt, isolasjon, opplevelse, utfoldelse, lek, strukturering, identifikasjon og estetikk (Gehl, 1971, s. 18). Behovene er vanskelige å måle og konkretisere, men som prinsipper besitter de et understudert potensiale til å bli påvirket gjennom planlegging (Gehl, 1971, s. 19). Gehl har utarbeidet de psykologiske bobehovene på bakgrunn av at menneskelig, immaterielle bokvaliteter er svakt forankret i formelle krav og retningslinjer (Gehl, 1971, s. 6). Denne tendensen gjenspeiles i dagens kompakte byutviklingsparadigme, som gjør det både aktuelt og interessant å gjenoppta arbeidet hennes i en nyere samfunnskontekst. Gehls psykologiske bobehov blir derfor i denne oppgaven utdypet og konkretisert fra et planleggingsperspektiv, hvor målet er å undersøke **hvordan Ingrid Gehls psykologiske bobehov kan bidra til å nyansere begrepet bokvalitet, og informere planlegging av bomiljøer i fortetningsområder.**

1.2 Relevans

I dag bor over halvparten av verdens befolkning i byer, og urbaniserte områder brer seg stadig lenger utover ledige landflater (Helle, 2006, s. 9). Mange byer, inkludert Oslo, har beveget seg inn i en periode der kompakt byutvikling står høyt på den politiske agendaen (Hanssen, Hofstad, Saglie, Næss & Røe, 2015, s. 20). Den kompakte byutviklingen innebærer at sentrumsnære områder, gjerne tidligere industri eller næringstomter, fortettes. Fortetting er definert som *“all byggevirksomhet innenfor dagens tettstedsgrense som fører til høyere eller mer effektiv arealutnyttelse”* (St.meld.nr 31, 1992-1993: 71, i Miljøverndepartementet, 1998, s. 4).

Det er mange argumenter for hvorfor vi fortetter. For det første er det et marked for det ettersom boligkjøpere ønsker en sentral beliggenhet (Schmidt, 2009, s. 8). For det andre er det lønnsomt å koble nye boligområder opp mot eksisterende infrastruktur (Stugu, 2006, s. 481). Det viktigste argumentet er imidlertid at fortetting er klimagunstig, da det reduserer arealforbruket og forurensning ved å samle funksjoner (Fiskaa, 2014, s. 175; Børrud & Røsnes, 2016, s. 11). Det kan derimot stilles spørsmål om en slik utvikling får konsekvenser for levetilstandene til de som bor i byen.

Fortetting innebærer en tydelig forandring i folks levekår og boligforhold. Det kan medføre forringede kvaliteter som for eksempel rekreasjonsmuligheter (f. eks Arnberger, 2012), grøntområder (f. eks Haaland & van den Bosch, 2015), og sosialt samvær (f. eks Gifford, 2007). I regjeringens veileder T-1267 *“Fortetting med kvalitet”* oppsummeres noen kvaliteter som kan gå tapt:

“Fortetting kan gi reduserte bokvaliteter. Det kan dreie seg om dårlige solforhold, tap av utsikt, mer innkikk og støy. Fortetting kan gå på bekostning av felles og privat uteareal. Den private hagen, en vesentlig verdi ved å bo i enebolig, kan bli bygget ned eller sterkt forringet. I sentrale strøk kan fortetting medføre spekulasjon i tettere løsninger enn ønskelig for å øke gevinsten av utbygging”. – KMD (1998, s. 6)

Disse utfordringene skaper et høyere "spenningsnivå" i planlegging; både fagpersoner seg imellom, og mellom beboere og utbyggingsaktører (Hanssen et al. 2015, s. 23).

Man må tilpasse ny utbygging i et eksisterende oppbygget område, fordele goder og ressurser på en rettferdig måte, og opprettholde kommunale krav og retninglinjer (Hanssen et al. 2015, s. 23). Planmyndighetene har utarbeidet standardnormer og tekniske krav med formål å sikre at slike interessekonflikter ikke går utover kvaliteten av det som bygges. Kravene forholder seg dog i stor grad til materielle og tekniske verdier, og unnlater fange opp kvalitetene som er viktige for mennesket (Good et al. 2017, s. 291). I denne sammenhengen ser vi spesielt at kvaliteter som ikke nødvendigvis er håndfaste, men som heller har med sanser, følelser og opplevelser å gjøre, faller utenfor. Disse kvalitetene anerkjennes, men er hverken konkretiserte eller presiserte i form av formelle krav. Bokkvalitetsdebatten er noe entydig (Barlindhaug et al. 2012, s. 15), og må nyanseres for å kunne omfatte flere dimensjoner av velvære.

I bykjernen planlegges det for en stadig mer begrenset arealutnyttelse per boenhet, samtidig som det stilles høyere krav til lokalisering, boforhold og kvalitet (Schmidt, 2009, s. 8-9). Hvordan planlegge gode bomiljøer er et viktig tema innenfor byutvikling. Likevel er debatten noe mangelfull. I en kronikk i Aftenposten skriver Johan-ditlef Martens (2012):

"[...] en seriøs diskusjon om [kvalitet] på det som bygges er nesten fraværende, bortsett fra generelle formuleringer om viktigheten av gode bomiljøer. Vi er alle opptatt av at det skal bygges nok boliger, men få stiller seg spørsmål om hvordan vi skal bygge".

Det har blitt foretatt svært få undersøkelser av hvordan beboere selv evaluerer bokkvalitet i sentrale kompakte boligområder (Schmidt, 2007, s. 7). Et unntak er Kostas Mouratidis som har utforsket hvordan levbarhet [*livability*] påvirkes av urban form (kompakt versus spredning). Han stiller det viktige spørsmålet om, og i så fall hvordan, den kompakte byen kan promotere levbare bomiljøer (Mouratidis, 2017, s. 2409). Studien hans viser at

beboere av tette sentrumsnære bomiljøer opplever et høyere trivselsnivå enn beboere i suburbane områder (Mouratidis, 2017, s. 2424). Det høye trivselsnivået skyldes blant annet at beboerne ønsker nærhet til aktivitet og funksjoner, tilgang på offentlig transportmuligheter, og blandede funksjoner (Mouratidis, 2017, s. 2421).

På et overordnet nivå har bokkvalitet blitt definert som "*bestemte kvaliteter ved boligen og bomiljøet som tillegges verdi*" (Schmidt, 2015, s. 161). En slik vurdering er dog både subjektiv og kontekstavhengig, og derfor vanskelig å konkretisere (Schmidt, 2015, s. 161; Guttu, 2003). I tillegg er det et "relativt" og "skiftende" begrep, som er avhengig av sosiale og politiske rammer, personlige forventninger, og normtenkning til enhver tid (Schmidt et al. 2005, s. 11). Begrepet skal fange opp utallige bo-messige forhold og egenskaper som spenner både fysiske, psykologiske og sosiale dimensjoner, som ikke alltid er like lett å betrakte og vurdere under ett.

Bokkvalitet kan diskuteres på tre hovedskalaer; områdenivå, bomiljøet, og selve boenheten (Schmidt, 2014b, s. 12; Schmidt, 2015, s. 161). Det er den midterste skalaen, bomiljøet, som omtales i denne oppgaven. Innholdet i begrepet *bokkvalitet* endres i takt med samfunnsutviklingen (Schmidt et al., 2005, s. 11). Dette krever at vi bryter med den normative tankegangen rundt eneboligidealet (Schmidt et al., 2005, s. 11) og planlegger for flere dimensjoner av velvære i bomiljøet. I kompakte bomiljøer, med høy demografisk tetthet og lett tilgjengelige goder, oppstår en viktig bymessig kvalitet (Børrud, 2013, s. 265).

Det å definere tydelige brukerbehov og studere oppfatninger av kvalitet på forskjellige skalaer er viktig for å kunne planlegge for gode bomiljøer (Buys & Miller, 2012). Brukerperspektivet har blitt valgt av flere grunner. For det første bidrar det til en bedre forståelse av hvordan utforming av det fysiske miljøet påvirker livskvalitet (Mohit, Ibrahim & Rashid, 2010, s. 19; Cao, 2016, s. 69). For det andre er det viktig å kunne evaluere boligprosjekter og vurdere om utbygging skjer på en god måte (Mohit et al. 2010, s. 19). For det tredje gir forskning på beboeres velvære et nytt syn på aksepterte standarder og forventninger til bolig,

1.3 Oppbygging

som igjen kan bidra til positive endringer i måten i boligområder planlegges på (Djeurni og Al-Abed, 2000, i Mohit et al. 2010, s. 19).

Hvordan kan Ingrid Gehls psykologiske bobehov bidra til å nyansere begrepet bokvalitet, og informere planlegging av bomiljøer i fortetningsområder?

Del 1 - Innledning

Del 2 - Metode

Del 3 - Kontekst

Del 4 - Teorigrunnlaget

Del 5 - Presentasjon av undersøkelsesområdene

Del 6 - Empirisk analyse

Del 7 - Avslutning

For å besvare denne problemstillingen skifter vi fokuset fra 70-tallets danske drabantbyer, til nåtidens i boligområder i Oslo sentrum. Vi tar utgangspunkt i to sentrale boligområder som har blitt transformert og fortettet i løpet av de siste 10 årene; Pilestredet Park og Sjølyststranda. Det blir foretatt en brukerrettet undersøkelse med mål om å bedre forstå hvordan beboere i disse casene oppfatter bomiljøene sine med tanke på de åtte bobehovene. Datainnhentingene bygger på en kombinasjon av metoder, henholdsvis spørreundersøkelser, dybdeintervjuer, og en overordnet registrering av det fysiske miljøet.

Oppgaven er bygget opp i 7 deler. Den første delen introduserer oppgavens tematikk og formål. Del to beskriver metodevalg og måten vi har gått frem for å besvare oppgavens problemstilling. I del tre blir tematikken drøftet i sin historiske kontekst. Oppgavens fjerde del består av teorigrunnlaget og en konkretisering av Ingrid Gehls bobehov i lys av relevant teori og forskning. I del fem blir undersøkelsesområdene presentert. Resultatene av oppgavens empiriske arbeid, med en tilhørende kort drøftelse av hvert behov, blir presentert i del seks. I det avsluttende kapitlet fremkommer en felles drøftelse av resultatene, og det gis noen anbefalinger for hvordan arbeidet kan ha overføringsverdi i praksis.

DEL II : METODE

Denne delen beskrives de ulike metodene brukt for hente ut beboerens subjektive vurderinger av ulike bokkvaliteter, spesielt i relasjon til Ingrid Gehls bobehov. Det gjøres rede for hvorfor ulike metoder ble valgt med tanke på hvilken type informasjon som var nødvendig for å oppnå dette. I tillegg drøftes styrker og svakheter ved hver metode. Delen avsluttes med en refleksjon og et kritisk blikk på oppgavens datagrunnlag og fremgangsmåte.

2.1 Forskningsdesign

For å knytte metodevalg opp mot underproblemstillinger, som i tur bygger opp under hovedproblemstillingen, har det blitt laget et design for fremgangen (se figur 1).

Hovedproblemstilling: Hvordan kan Ingrid Gehls psykologiske bobehov bidra til å nyansere begrepet bokkvalitet, og informere planlegging av bomiljøer i fortettingsområder?		
Underproblemstillinger	Type informasjon	Kilder
UP1: Hvordan drøftes begrepet bokkvalitet i aktuelle studier?	Hvordan oppfatningen av kvalitet har endret seg i takt med den historie utviklingen Hvordan bokkvalitet/kvalitet drøftes, og hvordan det kan "måles" Hvilke kvaliteter som bidrar til trivsel Oppdatering av Gehls psyk. bobehov til dagens samfunnskontekst og planideologi	Litteraturanalyse av; Ingrid Gehl (1971), <i>Bo-miljø</i> Aktuell teori og forskning om: Kvalitet, boligkvalitet og bokkvalitet Beboertrivsel (residential satisfaction) Eudaimoniske og hedoniske velvære
UP2: Hvordan vurderer beboerne bokkvalitet, og hvor sentrale er de åtte bobehovene for deres trivsel i bomiljøet?	Hvilke bobehov som er viktige for beboerne (Inngår disse i Ingrid Gehls drøftelse eller det andre behov som gjør seg mer gjeldene)	Spørreundersøkelse / intervjuer
UP3: Hva er sammenhengen mellom de fysiske omgivelsene og beboernes oppfattelse av bomiljøet?	Hvilke kvaliteter som assosieres med det sentrale og komptakt	Spørreundersøkelse / intervjuer / registrering
UP4: Hvilken overføringsverdi har resultatene fra brukerundersøkelsen og registreringen til planleggingspraksis?	Er det noen kvaliteter som ikke fanges opp i måten vi planlegger i dag	Evaluering av svarene fra UP1-3

Figur 1: Forskningsdesignet viser hvilken hovedform for metode, samt undersøkelsesmetode som blir brukt til å besvare de ulike underproblemstillingene. Teoridelen er organisert i et konseptuelt format, og den empiriske studien gjennomføres av spørreundersøkelse, intervjuer og overordnet registrering av det fysiske miljøet.

2.2 Valg av metoder

Forskningsmetodene har blitt valgt med grunnlag i problemstillingen og de supplerende underproblemstillingene som vi ønsker å få besvart (Kuada, 2015, s. 117). Problemstillingen er både eksplorerende og beskrivende formulert (Hellevik, 2009, s. 88). *Eksplorerende* i den forstand at vi ønsker å bedre forstå hvordan individer opplever og vurderer bokkvalitet (Hellevik, 2009, s. 88). *Beskrivende* i og med at vi studerer spesifikke elementer ved et eksisterende teorigrunnlag, nemlig Ingrid Gehls bobehov, mer utdypende og konkretiserende mot en tydeligere målgruppe (Hellevik, 2009, s. 88).

Oppgaven bygger således på en blandet metode, bestående av en elektronisk spørreundersøkelse, supplerende dybdeintervjuer, og en overordnet fysisk registrering av omgivelsene. Følgende del tar for seg hver enkelt metode separat, og forklarer begrunnelsen for hvorfor metoden ble valgt, hva slags type data vi innhentet, og hvilken innsikt vi kan trekke ut fra dataene.

2.2.1 Litteraturanalyse

En litteraturanalyse innebærer en systematisk innhenting av informasjon om et tema med formål om å informere problemstillingen og definere forskningsrommet. En gjennomgang av eksisterende teori og forskning relatert til vår tematikk, ble foretatt mellom juni og oktober 2018. Litteraturanalysen kastet lys på hvilke sider ved tematikken som ikke enda har blitt undersøkt i tilstrekkelig grad. Dette ga oss et bedre grunnlag for å identifisere målsetninger og aktuelle underproblemstillinger som vi ønsket å undersøke nærmere.

Det var to hovedformål med litteraturanalysen. Det første var å skaffe innsikt i hvordan temaet *bokkvalitet* drøftes i dag, og hva empirisk forskning sier om beboertrivsel fra et brukerperspektiv. For å kunne forstå utviklingen av begrepet bokkvalitet kartla vi også den historiske utviklingen av boligbygging i Norge, ut ifra et kvalitetsperspektiv. Dette ga oss videre innsikt i hvordan praksisen har endret seg over tid.

Det andre formålet var å trekke ut essensen i Ingrid

Gehls psykologiske bobehov, supplere med nyere forskning. Dette krevde en deduktiv tilnærming, og en systematisk tolkning av arbeidet hennes. Behovene ble studert hver for seg, og konkretisert i nøkkelord som ble styrende for videre utforming av spørsmål i den empiriske undersøkelsen.

Gehls arbeid ble lest med et kritisk øye, og vi var bevisste på å ikke anse arbeidet hennes som en fasit for god bokkvalitet.

2.2.2 Casestudieforskning

"Casestudier er intensive kvalitative studier av en eller noen få undersøkelsesområder" – Andersen (2013, s. 14)

En casestudie ble valgt av to hovedgrunner. For det første blir casestudier ansett som en av de mest velegnede metodene for utvikling og testing av teori innenfor samfunnsvitenskapelige fag (Andersen, 2013, s. 14). Da oppgaven har som formål å teste relevansen av Ingrid Gehls teoretiske prinsipper i dagens kontekst, anses dette som en passende metode. For det andre gir casestudier anledning til å dykke dypt i komplekse fenomener og problemer, og kan bidra til å besvare sammensatte spørsmål (Flyvbjerg, 2006, s. 219). Forskningstemaet er eksplorerende med formål å avdekke meninger og vurderinger rundt bokkvalitet. I denne sammenhengen er casestudier en god måte å vurdere hvordan bokkvalitet blir perseptuelt oppfattet av brukere (Schmidt, 2014, s. 45).

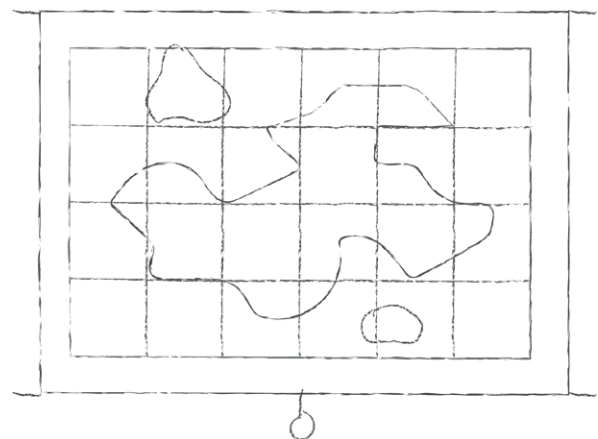
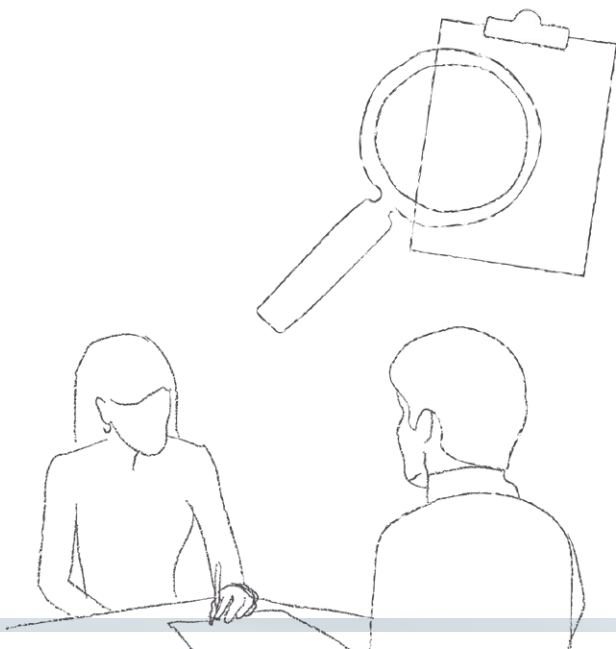
Til tross for mange styrker, er det også noen svakheter med casestudieforskning. En hovedkritikk er at casestudier tillater forskeren for mye individuelt spillerom, ettersom de legger opp til generalisering og fortolkning basert på enkeltområder (Flyvbjerg, 2006, s. 219). Ettersom casestudier per definisjon omhandler utvalgte "case", er det ikke mulig å ekstrapolere kunnskap om et fenomen til en større målestokk (Gerring, 2017, s. 220). Det skal imidlertid sies at diskusjoner rundt generaliserbarhet og validitet ikke kun forekommer i casestudier, men også i de fleste ekperimentelle sammenhenger som innebærer innsamling av data fra et utvalg (Gerring, 2017, s. 219).

Oppgaven er spisset mot to caseområder i Oslo, henholdsvis Pilestredet Park og Sjølyststranda. Begge er eksempler på nyere transformasjonsområder som har blitt fortettet; Pilestredet Park var tidligere sykehus, mens Sjølyststranda huset tidligere Norges Varemesse. Casestudier muliggjør sammenligning mellom flere områder ved å drøfte fellestrekk og forskjeller (Yin, 1994, i Schmidt, 2014). Vår hensikt er imidlertid ikke å foreta en direkte sammenligning mellom casene. Områdene har blitt valgt fordi de er store, sentrale fortettingssområder som har blitt ferdigstilt de siste ti årene. De representerer dagens byutviklingsdiskurs med fokus på miljø og høy utnyttelse. Begge case underbygger således tematikken og problemstillingen ved å ha tilstrekkelig med likheter, eksempelvis områdenes fysiske karakteristikk og beboernes sosioøkonomiske situasjon. Caseområdene blir presentert mer utfyllende i del 5.

Proessen med å lande på Pilestredet Park og Sjølyststranda var omfattende. I utgangspunktet ønsket vi å jobbe med Quadraturen, Lille Bislett, Waldemars Hage og Pilestredet Park. Disse områdene er nevnt i Oslo kommunes (2012) God boligfortetting i Oslo - eksempelsamling" hvor 20 tilsynelatende vellykkede fortettingsprosjekter beskrives av kommunen. I denne eksempelsamlingen omtales prosjektene hovedsakelig fra et teknisk perspektiv, med vekt på variabler som eksempelvis leilighetsinndeling, lysforhold og romfølelse, samt materialbruk. Grunnet vanskeligheter med å komme i kontakt

med beboere i de tre førstnevnte områdene måtte vi tenke nytt. Det ble i tillegg åpenbart at områdene hadde for ulik geografisk avgrensning og organisering av bebyggelse. Det ble også vurdert hvorvidt vi skulle sammenligne et vellykket boligområde med et mindre suksessfullt, for deretter å se om Gehls bobehov potensielt utarter seg forskjellig eller ikke. Av den grunn ble Oslo kommune kontaktet for anbefaling av et mindre suksessfullt prosjekt. Dessverre lyktes vi ikke med å få videre respons fra kommunen.

Ringnes Park var lenge et ønskelig caseområde, ettersom det er av sammenlignbar størrelse og karakteristikk som Pilestredet Park. Etter en samtale med styreleder kom det derimot frem at sameiet var i en pågående konfliktsak med Plan- og bygningsetaten angående utbygging av et ølbryggeri på tomten. Dette hadde fått mye omtale i media i senere tid, og for at ikke saken skulle farge svarene på vår undersøkelse utelukket vi Ringnes Park som et formålstjenlig caseområde. Boligsameiene ved Sjølyststranda og De Nye Grønlandskvartalene ble deretter kontaktet, da disse oppfylte våre kriterier. De Nye Grønlandskvartalene falt imidlertid bort ettersom det ikke lyktes å få respons fra styrene deres.

2.3 Datainnsamling

Ettersom hovedfokuset i den empiriske undersøkelsen er brukerperspektivet, består datainnsamlingen av en elektronisk spørreundersøkelse og dybdeintervjuer. Fordi beboernes opplevelse ikke nødvendigvis samsvarer med vår opplevelse av bomiljøet, var det i tillegg nødvendig å foreta en overordnet registrering av det fysiske miljøet i de to caseområdene. Denne sammensetningen av metoder ble ansett som passende ettersom problemstillingen, bestående av flere ledd, krever en variert tilnærming.

2.3.1 Spørreundersøkelser

"Spørreundersøkelser tilbyr en objektiv måte å samle inn informasjon om individers kunnskap, tro, holdninger og atferd" – (Oppenheim, 1992, i Boynton og Greenhalgh, 2004, s. 1312).

Spørreundersøkelser er en form for kvantitativ metode, og kan brukes til ulike formål i mange omstendigheter (Haraldsen, 1999, s. 13). Dataene kan samles inn fra et stort utvalg, og gi et overordnet blikk på folks meninger og erfaringer (Alderman & Salem, 2010, s. 1381). Spørreundersøkelser gjør det mulig å hente ut tendenser i holdninger, meninger, og atferd for deretter å kunne si noe mer generelt om gruppen som informantene representerer (Alderman & Salem, 2010, s. 1381; Berg, 2012). I vår undersøkelse representerer utvalget, beboere i tilsvarende boligområder. Spørreundersøkelsen ble gjennomført elektronisk via leverandøren QuestBack ettersom det forelå en oppdatert databehandleravtale mellom NMBU og QuestBack, i tråd med den nye GDPR-lovgivningen.

Haraldsen (1999, s. 123) definerer tre viktige elementer ved utforming av spørsmål; For det første må det være klart hvilke opplysninger spørsmålene legger opp til at informanten gir. For det andre må forskeren være bevisst på ord og uttrykk brukt i spørsmålene. For det tredje må det komme tydelig frem hvilken målestokk eller skala respondenten skal bruke under besvarelsen. Disse tre hensynene ble jobbet med under utformingen av spørreundersøkelsen.

Opplysninger

Det var spesielt viktig å få en overordnet indikasjon på hva utvalget legger i fenomenene kontakt, isolasjon, opplevelse, utfoldelse, lek, strukturering, identifikasjon og estetikk, og hvorvidt de anser disse som behov ved sitt bosted. Dette kan svares på gjennom informasjon om beboernes oppfatninger og bruk av bomiljøet. Følgende opplysninger har derfor vært ønskelig:

1. Hvordan beboere rangerer/verdssetter ulike bokkvaliteter i bomiljøet og nabolaget
2. I hvilken grad de anser disse bokkvalitetene som innvirkende på deres velvære
3. I hvilken grad de eventuelle behovene er tilfredsstillt/ikke tilfredsstillt i bomiljøet
4. Om andre behov fremkommer som viktig(ere) for beboerne
5. Hvordan beboere bruker bomiljøet

Spørsmålene består av en blanding av åpne og lukkede spørsmål. De åpne spørsmålene egnet seg til å trekke ut hva beboerne legger i bokkvalitet, mens de lukkede spørsmålene egnet seg til å få innsikt i hvordan beboere rangerte ulike egenskaper ved bomiljøet. I tillegg ble det hentet inn bakgrunnsinformasjon om informantens kjønn, alder, hvorvidt man har hjemmeboende barn eller ikke, hvilken etasje man bor i, og hvilken type fysisk miljø man er oppvokst i. Disse karakteristikkene har mye å si på hvordan beboere oppfatter nåværende kvaliteter, ettersom ens referansepunkter spiller inn på dagens erfaringer. Det oppstod noen komplikasjoner ved bruk av Questback som gjorde at vi ikke fikk resultatene fra spørsmål 10 og 11, jf. Vedlegg 4.

Ord og uttrykk

Spørsmål som hadde som formål å hente ut informasjon om beboeres oppfatning av ulike ting, ble formulert med ordene "oppfatter" "vurderer" og "opplever". Spørsmål med formål å forstå deres behov, brukte uttrykk som "ønsker" og "behov".

Målestokk/skala

Det var vesentlig å definere hvilken geografisk avgrensning som skulle ligge til grunn for besvarelsen. For å gjøre det tydelig, ble det ble skilt mellom "bolig", "bomiljø" og "nabolag" i spørsmålsforklaringen. Vi beskrev dem som følgende:

Ved *bolig* mener vi din boenhet (selve leiligheten).
 Ved *bomiljø* menes ditt umiddelbare boligområde (inkludert andre i sameie og naboblokker).
 Ved *nabolag* mener vi nærområdet rundt/utenfor boligområdet ditt, inklusive av eventuelle butikker, kafeer, og andre servicetilbud i nabolaget.

Utvalget

Utvalget bestod av 54 informanter; 23 kvinner og 29 menn, samt 2 ukjente. Vi ønsket i utgangspunktet å spisse undersøkelsen mot beboere i aldersgruppen 21 til 65, som er Gehl kategori for *voksne*. Ettersom det var flere informanter over 65 som svarte på undersøkelsen, valgte vi å utvide kategorien til å også omfatte *eldre*. Dette ga en større variasjon i utvalget, og lot oss koble svar opp mot personlige karakteristikk.

Undersøkelsen var gjennomført på norsk, som kan ha begrenset typen informanter. Dersom vi hadde valgt å ta for oss kulturelle og etniske

forskjeller blant informantene, hadde vi utarbeidet undersøkelsen på engelsk også. Dette var imidlertid ikke vårt fokus.

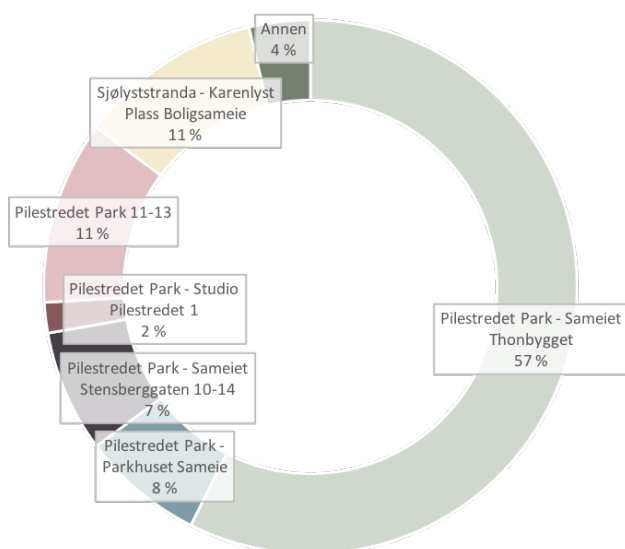
Distribusjon av undersøkelsen til beboerne var avhengig av samarbeidsvillige styremedlemmer i ulike boligsameier i caseområdene. Vi fikk tillatelse til å distribuere spørreundersøkelsen til seks sameier; fem i Pilestredet Park og ett på Sjølyststranda (se figur 2). Kategori *Annet* kan inneholde beboere fra ulike boligsameier fra Pilestredet Park. Styreledere hadde ulike preferanser og regler for håndtering av henvendelsen vår. Kun ett sameie, Thonbygget i Pilestredet Park, kunne sende ut informasjonen digitalt til beboerne. Lite overraskende var det derfor at dette sameie hadde den høyeste svarprosenten. I de øvrige sameiene fikk vi tilgang til beboernes postkasser og distribuerte materialet manuelt. Å være avhengig av styrene er en metodisk svakhet som førte til en ujevn svarfordeling, og som også gjorde at vi mistet muligheten til å selv stå for eventuelle purringer og direkte oppfølging av informantene.

2.3.2 Dybdeintervjuer

”...[M]an bruker dybdeintervjuer der man vil studere meninger, holdninger og erfaringer” - (Torja, 2010, s. 91)

Dybdeintervjuer, også referert til som semi-strukturerte intervjuer, er en av de viktigste informasjonskildene til case studie-forskning (Yin, 2018, s. 118). Ved å foreta intervjuer kan man få et dypere innblikk i informantenes *livsverden* (Kvale, 1997, i Torja, 2010, s. 91) – altså hvordan individer selv tilegner mening til et fenomen, basert på subjektive erfaringer og opplevelser (Torja, 2010, s. 92). Formålet med dybdeintervjuene var å få en bedre forståelse av hvordan beboere i Pilestredet Park og Sjølyststranda henholdsvis opplever og bruker caseområdene i sin hverdag, og hvordan de vurderer ulike bokkvaliteter fra eget ståsted. De utdypende intervjuene utgjør hovedgrunnlaget i oppgaven.

Intervjuobjektene ble rekruttert via spørreskjemaet og informasjonsskrivet. Sammenlagt var det ti

Figur 2: Viser fordelingen av de ulike boligsameienenes respons på spørreundersøkelsen. Boligsameiet med høyest svarprosent var Thonbygget, mens sameiet med lavest var Pilestredet Park - Studio Pilestredet 1.

personer som meldte seg for intervju, hvorav syv til slutt stilte opp. Mellom den 15. og 18. oktober 2018 ble det gjennomført fire dybdeintervjuer fra Pilestredet Park og tre fra Sjølyststranda. Intervjuobjektene bestod av tre kvinner og fire menn i ulike aldre, som ga et relativt bredt spekter av informanter. En informant var i aldersgruppen 30-41, en var i aldersgruppen 41-50, to var i aldersgruppen 51-65, og to var pensjonister (65+).

Det var viktig å få intervjuobjektene til å føle at de kunne snakke fritt uten å bli bedømt (Torja, 2010, s. 94). Vi ga dem derfor mulighet til å velge intervjusted selv. Intervjuene med beboere av Sjølyststranda ble foretatt på Brødbakerne i Karenslyst Alle. Det ble foretatt to intervjuer ved By- og regionforskningsinstituttet NIBR hvor forfatterne har skriveplass, ett intervju ble foretatt på Espresso House Pilestredet, samt ett intervju ble foretatt på informantens arbeidsplass. En intervjuguide ble utarbeidet for å sette noen rammer for intervjuet (se vedlegg 6). Dybdeintervjuene ble strukturert i tre deler: en innledning med *oppvarmingsspørsmål*, deretter en rekke *refleksjonsspørsmål* som utgjorde 'kjernen' i intervjuet, og til slutt noen *avrundingsspørsmål* (Torja, 2010, s. 96-97).

Innholdet i intervjuene ble senere tolket i et egenprodusert tolkningsskjema (se vedlegg 7). Behovene, oppsummert i nøkkelord ekstrahert fra litteraturanalysen, ble første kolonne i dette skjemaet. Essensen av informantenes oppfattelse av behovene utgjorde hovedfokuset i dette skjemaet.

2.3.3 Registrering av det fysiske miljøet

En befaring av undersøkelsesområdene, med fokus på det fysiske miljøet, ble foretatt i løpet av uke 40 og 42. Befaringen ble foretatt innenfor boligens umiddelbare omgivelser, hvor formålet var å bli kjent med området.

I forbindelse med befaring av undersøkelsesområdene, ble det derfor foretatt en overordnet registrering av ulike landskaps- og bygningselementer. Hensikten var å trekke

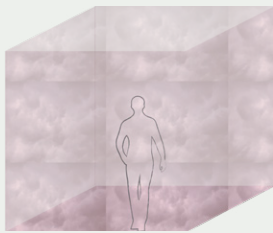
eventuelle paralleller mellom de subjektive vurderingene som kom ut av brukerundersøkelsen, med utforming av de fysiske omgivelsene. Bilder, notater og inntrykk fra befaringen ble brukt i en overordnet beskrivelse av undersøkelsesområdene i del 5.

Den overordnede registreringen tok utgangspunkt i Ingrid Gehls fire "miljøkomponenter", illustrert på figur 3-6 nedenfor. Disse beskriver egenskaper ved det fysiske miljøet som legger til rette for tilfredsstillelse av de psykologiske bobehovene. Egenskapene ble strukturert etter komponentene; *miljødimensjon, miljøinnredning, miljøplassering, og miljøets sansemessige påvirkninger*. Spesielt ble det lagt vekt på hvordan områdene er utformet, med tanke på romstørrelse, romforløp, og opparbeidede uterom. I tillegg observerte vi detaljer ved bygninger, terreng og møblering.

I denne prosessen er det viktig å anerkjenne at måten vi som fagstudenter opplever og fortolker landskapet på, er en refleksjon av våre egne verdier, ideer, kunnskaper, og erfaringer (Krogh, 1995a, s. 5).

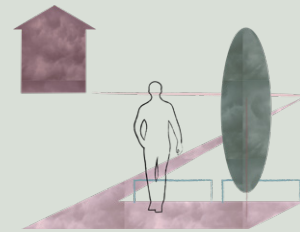
Miljødimensjon

Definert av Gehl som "miljøets lengde, høyde, bredde og form". Hun gir eksempler på romlige former som en åpen plass eller en svingete vei, men vi tolker det også til å omfatte tomten i sin helhet. Miljødimensjonen er viktig fordi det setter de fysiske rammene for opplevelser i bomiljøet. Mennesker responderer på ulike måter til romlige dimensjoner, høyder og utforming. Måten vi opplever tilstander som for eksempel trengsel er svært påvirket av miljøets dimensjonering (Stokols, 1972).

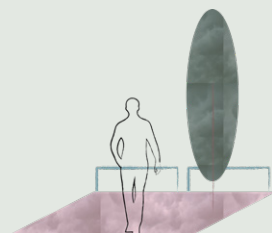
Miljøplassering

Definert av Gehl som "miljøets plassering i forhold til andre emner.". I dette ligger hun eksempelvis hvordan bygningene er orientert i forhold til uteoppholdsareal eller møteplasser, samt plassering av veier i forhold til bolig.

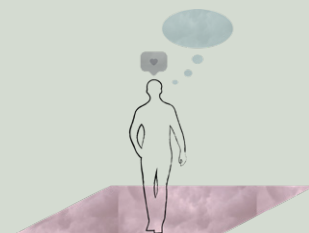
Miljøinnredning

Definert av Gehl som "gjenstander i det gjeldende miljøet". Hun nevner videre eksempler som møbler, vegetasjon og avskjerminger. Miljøinnredning kan både ha et funksjonsmessig formål, som for eksempel en benk til å sitte på eller en lyktestolpe for å gi lys, eller gjøre miljøet trivelig, som for eksempel blomsterbed.

Miljøets sansemessige påvirkning

Definert av Gehl som "stimulier i et miljø som gir opphav til en rekke sansemessige opplevelser gjennom synsorganer, høreorganer, berøringsorganer og luktorganer". Eksempelvis nevner hun hvordan farger i uterommet påvirker mennesket, eller hvordan ulike rom gir opphav til forskjellige opplevelser.

Figur 3-6: Illustrasjonene med tilhørende definisjoner er basert på Ingrid Gehl (1971, s. 21).

2.4 Metodiske refleksjoner

Dataene innhentet i denne undersøkelsen må ses i lys av den svært korte tidsrammen for planlegging, datainnsamling og skriving av oppgaven. Følgende del gir en kortfattet evaluering av utvalget og derav validiteten, troverdigheten, generaliserbarheten og reliabiliteten til dataene hentet inn. I tillegg gis det en kommentar på forskningsetikk. Disse er fundamentale konsepter innenfor forskning og bør evalueres.

Validitet

Validitet er betegnelsen på hvor passende eller egnet metoden er for å besvare problemstillingen, samt om dataene er i overensstemmelse med det som er ønskelige å undersøke (Leung, 2015, s. 325). I prinsipp er de utvalgte metodene ansett som svært velegnede for å hente ut holdninger til, og oppfatninger av, Gehls psykologiske bobehov. Dog ser vi et potensial for å forbedre spørsmålsformulering for å treffe bedre på behovsaspektet ved dataene. Dataene gir rike fortellinger om hvordan ulike aspekter ved bomiljøet oppfattes og vurderes av beboerne, men forteller ikke tilstrekkelig om hvilke *behov* de har.

Reliabilitet

Reliabilitet henviser til etterprøvbareheten av både fremgangsmåten og innhentede dataer (Leung, 2015, s. 326). Fokuset på Gehls åtte psykologiske bobehov har muliggjort en tilspisset og etterprøvbare avgrensning av oppgaven. Strukturering av spørsmålene i både spørreundersøkelsen og dybdeintervjuene etter disse bobehovene gjør arbeidet etterprøvbart, samtidig som det også gjør det oversiktlig for informantene.

Tilbakemelding fra informanter og vår egen vurdering har avdekket noen svakheter ved spørsmålsformulering i spørreundersøkelsen. Mistolkning kan ha svekket reliabiliteten av svarene. Eksempelvis ble et spørsmål formulert på følgende måte: *Vennligst ranger følgende faktorer etter hvor mye det påvirker ditt velvære i bomiljøet*. Dette tydeliggjør ikke hvorvidt rangeringen er basert på oppfattede kvaliteter ved deres aktuelle bomiljø, eller om det er en idealrangering.

Selv med en semi-strukturert intervjuguide, fikk

dybdeintervjuene et samtalepreg. Ettersom vi også er uerfarne intervjuledere, gjorde dette at intervjuteknikken ga ledende spørsmål ved noen anledninger.

Generaliserbarhet

Resultatene er basert på 54 spørreundersøkelser og 7 dybdeintervjuer; et utilstrekkelig grunnlag for å si noe generaliserende om beboere av tilsvarende boligområder i Oslo. I et forsøk på å få et bredere informasjonsgrunnlag ble to caseområder valgt fremfor ett (Cresswell, 2013, s. 101). Da svarprosenten til slutt ble vesentlig høyere i Pilestredet Park enn på Sjølyststranda, stiller imidlertid ikke casene like sterkt i sammendraget. Et begrenset datagrunnlag kombinert med en skjev fordeling av besvarelser i spørreundersøkelsen gjør at vi ikke kan påstå noen absolutte sannheter basert på dataene i denne undersøkelsen. Likevel gir innsikten vi har fått ut av besvarelsene en god indikasjon på hva beboerne i disse områdene anser som bokkvaliteter i fortettingsområder.

Det kan også stilles spørsmål ved hvor representative de utvalgte informantene er. Personer som stiller til intervju brenner gjerne inne med noe, enten det er positivt eller negativt. Dersom de allerede har gjort seg opp en mening om tematikken kan dette farge sarena vi får. Det er videre vanskelig å generalisere beboernes holdning ettersom de antageligvis har valgt å bosette seg i de gitte områdene fordi de synes det er attraktivt der. Caseområdene ligger i to bydeler med over gjennomsnittlig kvadratmeterpris i Oslo (Krogsveen, 2018) og vi kan anta at beboerne har kunnet velge bosted forholdsvis fritt. Dette støttes av forskning som viser at beboernes sosioøkonomiske status, som ofte sammenfaller med hvor stor valgmulighet de har hatt av bosted, innvirker på trivsel (Parkes, Kearns & Atkinson, 2002, s. 2416).

Forskningsetikk

Forskningsetikk er et spesielt viktig tema i metoder der informant og forsker glir inn i hverandre, som i dybdeintervjuer (Corbin & Strauss, 2015, s. 13). Det er viktig å ha i bakhodet at informantene har stilt opp frivillig, og at man som forsker har et ansvar om å skape en avslappet

atmosfære der intervjuobjektet føler seg ivaretatt (Corbin & Strauss, 2015, s. 13). Vi har hatt god kommunikasjon med beboerne, og har fullført undersøkelsen basert på informert samtykke. Intervjuene fant i tillegg sted i informantenes ønskede omgivelser.

Hvordan dataene har blitt behandlet og oppbevart er en viktig dimensjon av forskningsetikken. Et viktig forbedrende tiltak var å melde oppgaven til Norsk Senter for Forskningsdata (NSD). Oppgaven var meldepliktig ettersom både direkte og indirekte personidentifiserbar informasjon ble samlet inn om beboerne gjennom spørreundersøkelsen og dybdeintervjuene. Meldeskjemaet ble registrert hos personvernombudet den 25. juni 2018, og ble godkjent den 8. august 2018. Vi var deretter i en pågående dialog med saksbehandleren om små endringer underveis.

Informantene fikk anledning til å lese igjennom og godkjenne/ikke godkjenne sitater før de ble tatt med i oppgaven. Der informanter har ønsket det, har sitater blitt lett redigert. Innholdet er uendret, men typisk muntlige "fyllord" som *liksom*, *altså*, og lignende har blitt fjernet fra sitatene.

DEL III : KONTEKST

Denne delen tar for seg forbindelsen mellom planleggingsperspektivet og menneskelig velvære. Sammenhengen mellom miljøpsykologi og planlegging blir forklart, med et fokus på humanistisk planlegging sett i lys av Ingrid Gehls arbeid. Det gis også et historisk tilbakeblikk på boligbygging i Norge, med fokus på hvilke bo- og boligkvaliteter som har blitt vektlagt i ulike tidsepoker. Bokkvalitetsdebatten blir deretter plassert i en mer overordnet diskusjon rundt beboertrivsel, og det vises til eksisterende forskning som knytter disse temaene sammen i et fortetningsperspektiv.

3.1 Planlegging & miljøpsykologi

Planlegging er et mangfoldig og tverrfaglig fagfelt i både teori og praksis (Pinson, 2004, s. 503). Fagfeltet bygger på blant annet geografi, sosiologi, arkitektur, psykologi, forvaltning og design (Fiskaa, 2014, s. 7). Denne tverrfagligheten gir planleggeren gode forutsetninger for å forstå ulike innfallsvinkler og perspektiver, og man besitter kompetansen til å sette dette til verks i praksis. En svakhet er imidlertid at disiplinen er lite presisert og mangler kanskje en tydelig fagidentitet (Pinson, 2004, s. 503). Av den grunn er det vanskelig å plukke ut og anvende et teoretisk grunnlag for å informere planlegging, da det er så mye innsikt fra forskjellige disipliner som er aktuelt (Fainstein & DeFilippis, 2016, s. 2).

Miljøpsykologi omhandler samspillet mellom individet og omverdenen (Keller, 2001, s. 538). Fagfeltet tar utgangspunkt i at måten vi forener oss med, og forholder oss til omgivelsene på, er tett bundet opp med psyken vår (Keller, 2001, s. 537). Helt siden den første læreboken i miljøpsykologi ble utgitt på 1970-tallet, har det vært en gjensidig kunnskapsutveksling mellom blant annet planlegging, sosiologi, geografi og landskapsarkitektur (Skorupka, 2012, s. 15). Til tross for ulike innfallsvinkler, har disse fagfeltene en felles forankring i forholdet mellom mennesket og sted. I miljøpsykologien er man også opptatt av hvordan mennesket opplever og vurderer miljøet (Skorupka, 2012, s. 17).

Innenfor filosofien kalles fagfeltet som omhandler menneskelig opplevelse [*lived experience*] av den fysiske verden for fenomenologi (Burch, 1990, s. 132). Ordet erfart/erfaring [*lived*] er vesentlig, ettersom det sier noe om menneskets fysiske og mentale tilstedeværelse i situasjoner som blir opplevd/erfart (Burch, 1990, s. 132-133). Slev om ikke oppgaven klassifiseres som en fenomenologisk studie, kan fenomenologisk tenkning informere studien.

På 1970-tallet forsøkte mange forskere innen miljøpsykologien å finne en praktisk forankring av prinsippene sine innenfor planlegging og arkitektur (Skorupka, 2012, s. 18). Gehls *Bomiljø* er et eksempel på et slik forskningsbidrag, til tross for at arbeidet i liten grad har hatt blitt anvendt hittil. I samme periode vokste humanistisk

planlegging frem. Humanistisk planlegging setter menneskelig opplevelse av steder og prosesser i fokus av planlegging (Simonsen, 2012, s. 15; Good et al. 2017). Anne Buttimer, en irsk geograf ved University College Dublin, var en av talsmennene innen humanistisk geografi. Hun argumenterte at planlegging for beboertrivsel krevde en dypere forståelse av liv i det urbane miljøet som en "*eksistensiell realitet*" - altså som en sammensetning av individuelle opplevelser og erfaringer (Buttimer, 1972/1980, s. 23). Med tanke på bokkvalitet mente hun at konseptet *levbarhet* [*livability*] må forstås som en kontinuerlig prosess og ikke som en oppnådd tilstand (Buttimer, 1972/1980, s. 22). Hun poengterer videre en mangel på empirisk forskning som belyser hvilke "*kriterier*" vi trenger for å designe gode bomiljøer (Buttimer, 1972/1980, s. 21).

I planlegging er det lettere sagt enn gjort å etablere disse "*kriteriene*". Designprosessen er preget av få objektive kriterier og langt flere variabler som ikke lar seg overføre å rekonstruere med to streker under svaret (Loidl & Bernhard, 2014, s. 31). Planleggere må legge til rette for tiltak fremover i tid, og koordinere hvordan disse tiltakene skal gjennomføres (Fiskaa, 2014, s. 7). Gitt denne relative mangelen på objektive kriterier, er det som planlegger spesielt viktig å være sensitiv til subjektive vurderinger, og være bevisst på hvilken verdi det man gjør har i en bestemt kontekst, og hva som er tiltenkt oppnådd med et plangrep. Planlegging består også av å organisere og regulere relasjoner mellom mennesker og steder (Fainstein & DeFilippis, 2016, s. 1). Planlegging må treffe en balanse mellom fellesskapet og enkeltindividets behov (Fiskaa, 2014, s. 8-9), samt integrere de tekniske og målbare kvalitetene med følelsesmessige og romlige kvaliteter i en "*myk*" sammenheng.

3.2 Historisk tilbakeblikk på planlegging av bomiljøer i et kvalitetsperspektiv

Planlegging av gode boligområder har gjennom historien undergått en rekke idealer, og vår oppfatning og vurdering av bokkvalitet har endret seg i takt med dette. I følgende del gir vi et historisk perspektiv på boligbyggingen, med hovedfokus på Oslo, og forklarer hvilke kvalitetsidealer som har vært førende. I tillegg viser vi hvordan planleggingsfokus har endret seg fra å omhandle kvaliteter ved boligen, til å vektlegge kvaliteter utenfor boligen og i nærområdet.

3.2.1 Sonedeling med leiegårder

"Byen er en levende død" – (Hamsun, sitert i Myhre, 2006, s. 252)

Fokus på bokkvalitet og boforhold, samt iverksetting av regulering som et virkemiddel, vokste frem på bakgrunn av den alvorlige bysituasjonen på 1800-tallet (Hansen, 2005, s. 33). Det var en tid preget av industrialisering og befolkningsvekst, fysisk trengsel, bybranner og usanitære boforhold (Myhre, 2006, s. 359). Oslo vokste med nesten 200 000 innbyggere i den siste halvdel av 1800-tallet, som følge av forlengelse av bygrensen og en akselererende arbeidskraft innen industrien (Ingulstad, 1998, s. 47). Regulering vokste frem på bakgrunn av byens utfordringer og var et virkemiddel for å sikre bokkvalitet (Myhre, 2006, s. 359-361).

Den raske urbaniseringen på 1800-tallet sammenfalt med andre samfunnsendringer, som nye industrier og endring i de sosiale strukturene. Dette førte til en boligmangel, som kunne løses gjennom utbygging av leiegårder, småhusbebyggelse eller *"egne hjem"* (Myhre, 2006, s. 366). Leiegårder av mur var en effektiv utnyttelse av grunnen og ble sett på som fasitløsningen for bolig mangelen (Myhre, 2006,

s. 365). Leiegårdene var spesielt populære blant middelklassen, og ble oppført i eksklusive materialer og dekorative utsmykninger (Bing & Johnsen, 1998, s. 24). Til tross for at kvartalene hadde romslige bakgårder, ble leiegårdmodellen kritisert for manglende plass, lite lys og dårlig luft, og sank i popularitet ved århundreskiftet (Myhre, 2006, s. 366). Løsningen på dette, ble tatt opp i en større kontekst hvor bevaring og etablering av parker ble et tema i byplanleggingen (Myhre, 2006, s. 366). Selv om noen leiegårder ble reist som *"arbeiderboliger"*, bodde de fleste arbeiderne i trehus med hage utenfor bygrensen (Bryn, 1989, i Myhre, 2006, s. 366).

Ved århundreskiftet vokste Ebenezer Howards *"hageby"*-konsept frem, der estetiske og sosiale kvaliteter assosiert med landsbygden ble fremmet som et alternativ til den usunne industribyen (Bing & Johansen, 1998, s. 20). Ulike funksjoner ble geografisk adskilt i byen og omlandet, og bundet sammen via gatenett (Fiskaa, 2014, s. 15). Hagebyene ble etablert i forstedene, hvor familier ofte eide sine egne villaer eller oppdelte småhus (Myhre, 2006, s. 373). De nye småhusforstedene skulle ha mer av natur, lys, luft og plass. Ikke minst skulle de bestå av selveierboliger og slik sett være *"egne hjem"* (Myhre, 2006, s. 373; Fiskaa, 2014, s. 16). Livet i forstedene tilbød en svært privat livsstil hvor kjernefamilien kunne trekke seg tilbake fra stressende stimuli (Myhre, 2006, s. 373). Forstadslivet ble ansett som et symbol på frihet og var et bo-ideal som mange etterstrebede (Børrud & Røsnes, 2016, s. 124). Til tross for et sterkt fokus på eneboligen som boligdyll, så 1900-tallet for første gang også en fremvekst av alternative boformer, eksempelvis hybelhus og bokollektiver (Bing & Johansen, 1998, s. 24).

I perioden før andre verdenskrig ble flere deler i indre Oslo sanert, samtidig som man fortsatt drømte om forstedene (Myhre, 2006, s. 367).

Figur 7: Blokkbebyggelse i Iladalen, 1940, av Oslo Museum (u. å). (<http://www.oslobilder.no/OMU/OB.Ø49/1047a>). Leiegårdene strakk seg gjerne opp mellom tre til fem etasjer, hvor hver etasje var lik (Myhre, 2006, s. 365).

Med arkitekt Sverre Pedersen i spissen ble prinsippet om sonedeling videreført i byplanlegging (Tvinnereim, 1998, s. 38). Man ønsket å skape trivelige bomiljøer som hadde kontakt med naturen, stedsmessig egenart og estetiske kvaliteter (Tvinnereim, 1998, s. 38). Det var dog et tydelig skille mellom bokvaliteter i de ulike sonene; romslige borgerskapsvillaer i byens landlige ytterkant sto i kontrast med trange, kalde arbeiderboliger (Stugu, 2006, s. 405). Selv om mange mente at sentrumsområdene allerede var for tette, ble nybygg oppført gjennom fortetting i eldre byområder (Stugu, 2006, s. 417). Funksjonalismen vokste frem som den mest populære stilarten, der estetikk kom til uttrykk gjennom modernistisk byggeteknikk (Bing & Johnsen, 1998 s. 12). Forbildet var boenheter med rikelig tilgang på lys og luft, med enkle og utilgjorte fasader (Stugu, 2006, s. 417), se figur 7. I tillegg skulle man gå bort fra kvartalsstruktur, og heller tilrettelegge for leiegårder separert av leke- og oppholdsareal (Stugu, 2006, s. 417).

3.2.2 Selvforsynte boligstrøk

"Byen som en moderne organisme skal kranses med boliggrupper hvor den sosiale aktivitet, fellesskapet, får utfolde seg i frie omgivelser og i kontakt med naturen". (Rolfsen, 1950, s. 22, sitert i Stugu, 2006, s. 429-430).

Etterkrigstiden var preget av gjenoppbygging av velferdssamfunnet og anskaffelse av bolig for nyetablerte i byen (Stugu, 2006, s. 428; NAL & AiN, 2017, s. 12). Kombinasjonen av redusert boligbygging og en blomstrende befolkning førte til en lengre periode med trangbodhet i byen (Stugu, 2006, s. 428). Tross den trange bosettingen, endret folks oppfatning om den "gode bolig" seg, og det var høye forventninger til boligstandard da spesielt med tanke på lys, luft og størrelse (Stugu, 2006, s. 428). Husbanken hadde en fremtredende rolle i gjenreisningen av byen i etterkrigsperioden (Sejersted, 2017). Husbankens regulerte standardboliger ble ansett som forbilder, og var et strategisk virkemiddel for å nå myndighetenes kvalitetsbetingelser (NAL & AiN, 2017, s. 12). Bokvalitet ble ansett som oppfylt dersom leiligheten var arealeffektiv og tilfredsstilte menneskets mest

gunnleggende behov i hjemmet som å sove, spise og være sammen med barna i ulike rom (Hansen, 2005, s. 42).

Boligproblemen skulle løses ved utbygging av drabantbyer i suburbane strøk, fjernt fra farlig trafikk og forurensede industri (Stugu, 2006, s. 429). Utbyggingen skjedde som rene og konsentrerte boligstrøk, som etter Rolfsens ideal skulle være så selvforsynte som mulig (Stugu, 2006, s. 430). Dette var inspirert av New-Town-idealet om å flytte store folkemengder ut av sentrum og inn i avgrensede boligområder, med dertil tilhørende servicefunksjoner og grøntområder (Taylor, 1998, s. 13). På den måten bestod periferien nå av funksjoner som tidligere tilhørte sentrum (Stugu, 2006, s. 449). Den foretrukne boligtypen i drabantbyene var blokkbebyggelse i betong på fire etasjer, omringet av hager (Stugu, 2006, s. 429). Lamellblokken ble spesielt populær ettersom den tilbød en rettferdig fordeling av goder som gode solforhold (Hansen, 2005, s. 45) og luftbalkonger til alle beboerne (Stugu, 1997, s. 131, i Stugu, 2006, s. 431).

Bomiljøet som Gehls arbeid tar utgangspunkt i, er en såkalt "New Town". Bokomslaget til *Bo-miljø* er tatt i Albertslund i Danmark, som var 1960-tallets gode eksempel på velstand (Peters, 2016, s. 373). Den danske planideologien på dette tidspunktet var at et godt bomiljø skulle være godt tilrettelagt for familielivet (Pløger, 2002, s. 8). Utover 1970-tallet gled danskene over til en såkalt "integrasjonsorientert planlegging" der det var et overveldende fokus på fellesskapet (Pløger, 2002, s. 8). Familie- og nabofokuset fremkommer i arbeidet til Gehl, og ble forsøkt oppnådd i Albertslund gjennom ulike tiltak for å integrere bolig med lokalsamfunn (Peters, 2016, s. 373). Arkitekturen i Albertslund var funksjonalistisk, og dårlig tilpasset de lokale omgivelsene (Peters, 2015, i Peters, 2016, s. 373). På figur 8 ser man de ensartede hvite betongbygningene i Albertslund (KADKa, u. å).

Kritikken mot utbyggingen av boligstrøkene kom imidlertid etterhvert haglende og omhandlet politikken bak drabantutbyggingen, blokkene og bomiljøet for øvrig (Stugu, 2006, s. 462). Bomiljøundersøkelser foretatt

av fagpersonell varslet om "bomaskiner" utformet i "umenneskelige dimensjoner", noe Ammerud (figur 9) ble et symbol på (Stugu, 2006, s. 462). Folk levde anonymt og isolert, og for mange unge mennesker ble småkriminalitet et utløp for ensomhet og mangel på sosial kontakt (Stugu, 2006, s. 462). Som respons på kritikken ble planleggingsfokuset rettet vekk fra boligen som en isolert enhet, og til det større bomiljøet. Fra politisk hold kom dette til uttrykk i St.meld.nr. 76 (1971-1972) "Det er i senere tid blitt stadig mer klart at de problemer folk har i forbindelse med sin boligsituasjon, i stor grad ikke er knyttet til selve boligen, men til boligmiljøet..." (Kommunal- og arbeidsdepartementet, 1972, s. 5). Kritikken munnet ut i en rekke normer og veiledere om blant annet lek- og uteoppholdsareal, støy, befolknings sammensetning og maksimal tetthet i et boligområde (Hansen, 2005, s. 45-48).

3.2.3 Flerfunksjonalitet og prosjektbasert boligbygging

Utover 1970 og 80-årene ble planleggingsfokuset i større grad rettet tilbake mot bykjernen (Stugu, 2006, s. 468). Oslo ble vitne til en byfornyelse og kategorisk fortetting av sentrale områder med mål om flerfunksjonalitet og "vekst innover" (Stugu, 2006, s. 481). Bak dette lå det miljøargumenter, og slagordet "bærekraftig byutvikling" gjorde seg gjeldende (Stugu, 2006, s. 482). Verdien i urbanisme og byliv ble løftet frem, og bykjernen ble et smeltepunkt for arbeid, aktivitet og kultur, spesielt blant unge mennesker (Stugu, 2006, s. 483). Folk begynte å akseptere at livet i byen faktisk kunne tilby andre bokvaliteter enn den noe idylliserte forstadstilværelsen (Børrud og Røsnes, 2016, s. 124). På denne tiden fikk privat utbyggere, gjennom eiendomsutvikling, en mer fremtredende rolle i byutviklingen (Bowitz & Høegh, 2005 i Stugu, 2006, s. 482).

"I den prosjektbaserte byutviklingen vil ikke en overordnet plan kunne definere verken regler eller modeller for hva som vil være god byutvikling" – Børrud (2009, s. 24)

Børrud & Røsnes (2016) beskriver dagens byutvikling som prosjektbasert. Uforutsigbarheten i denne typen byutvikling har ført til at den etablerte planprosessen, der planmyndigheten styrer utvikling, ikke lenger er like gjeldende (Børrud, 2009, s. 19). Planhierarkiet er for første gang snudd opp ned (Børrud, 2009, s. 19), og kjennetegnes ved at utviklingsbehov adresseres enkeltvis i lys av verdiskapingspotensial og nytte som økonomisk gode (Børrud & Røsnes, 2016, s. 333). Planmyndighetene har dog en viktig rolle i å sikre at planforslag tilpasses deres politikk og planer for byen som helhet (Børrud & Røsnes, 2016, s. 333). Som forrige sitat illustrerer, er dette imidlertid ikke alltid like lett. Den prosjektbaserte byutviklingen åpner for flere typer "god byutvikling" der markedet og private aktører har en stor innflytelse (Børrud, 2009, s. 24).

En kritikk rettet mot markedsstyrt boligutbygging er at boligene "...ofte (er) svært ensartete, både med hensyn til planløsning, pris og uttrykk" (Helle, Sletten, Tabacaru & Ødegård, 2017 s. 8). Det er imidlertid stor forskjell på hva som faktisk blir bygget og hvordan bokvalitet blir drøftet i fagmiljøer. Kvalitet blir ofte definert som noe objektivt og målbart, mens i et humanistisk perspektiv får begrepet en "opplevd verdi" gjennom våre sanser og personlige behov (Norske arkitekters landsforbund, 2017, s. 8). Fokuset i boligforskning har blitt løftet fra et funksjonelt syn på boligen, til myke verdier som virker inn på livskvalitet og velvære, som for eksempel "symbolverdi av lokalisering, estetikk og utforming" (Rønneberg, 2018, s. 24). Likevel er ikke disse myke verdiene godt nok ivarettatt i planlovverket. Byggeteknisk Forskrift (TEK17) utarbeidet av Direktoratet for Byggkvalitet stiller tekniske og funksjonsmessige minimumskrav til oppføring av nye byggverk, som for eksempel diverse krav angående sol- og støy på uteoppholdsareal (§8-3) og universelt utformede planløsninger (§12-1) (DiBK, 2017). I tillegg har det blitt utarbeidet en rekke standarder, diverse særregler og normer. Kvalitetene som skal sikres i disse veilederne er imidlertid materielle, og går ut på å sikre at tekniske krav (Stefánsdóttir & Xue, 2018).

Figur 9: Ammerud i Groruddalen består av totalt fem blokker, en på hele 260m. Boligene ble kritisert for «umenneskelige dimensjoner» på midten av 1900-tallet (Stugu, 2006, s. 462).

Kilde: "Ammerud med Grorud senter i forgrunnen" av Byantikvaren i Oslo (u. å). (<http://www.oppdaggroruddalen.no/Omraader/Ammerud/Plan-og-arkitektur/Arkitektur-og-planlegging>)

3.3 Kvalitet og trivsel i bomiljøet

Bokvalitet er et dynamisk begrep som har endret seg over tid (Nylenna, 2018, s. 88). Hva en legger i begrepet er avhengig av faktorer som personlige preferanser og behov, beliggenhet, kvaliteter i nærmiljøet, samt pris (Støa, Høyland & Wågø, 2006, s. 9; Schmidt, 2009, s. 8). En ting er imidlertid rimelig sikkert; desto mer velstående vi er som samfunn, desto høyere forventning er det til kvalitet (Nylenna, 2018, s. 88). På et overordnet nivå har bokvalitet blitt definert som *"bestemte kvaliteter ved boligen og bomiljøet som tillegges verdi"* (Schmidt, 2015, s. 161). Denne definisjonen er imidlertid taus om typen kvaliteter, og vektlegger istedenfor begrepets subjektive innhold. Mennesket interagerer med miljøet, og former selv en ide om både faktiske og ønskede kvaliteter i det gitte miljøet. Dette baseres på en kombinasjon av *"kognitive", "adferdsrelaterte" og "følelsesmessige"* faktorer (Amérigo & Aragonés, 1997, s. 48). Den subjektive dimensjonen av kvalitetsbegrepet betyr at det er både viktig og relevant å høre beboeres egne vurderinger av hva de anser som god bokvalitet (Støa et al. 2006, s. 9).

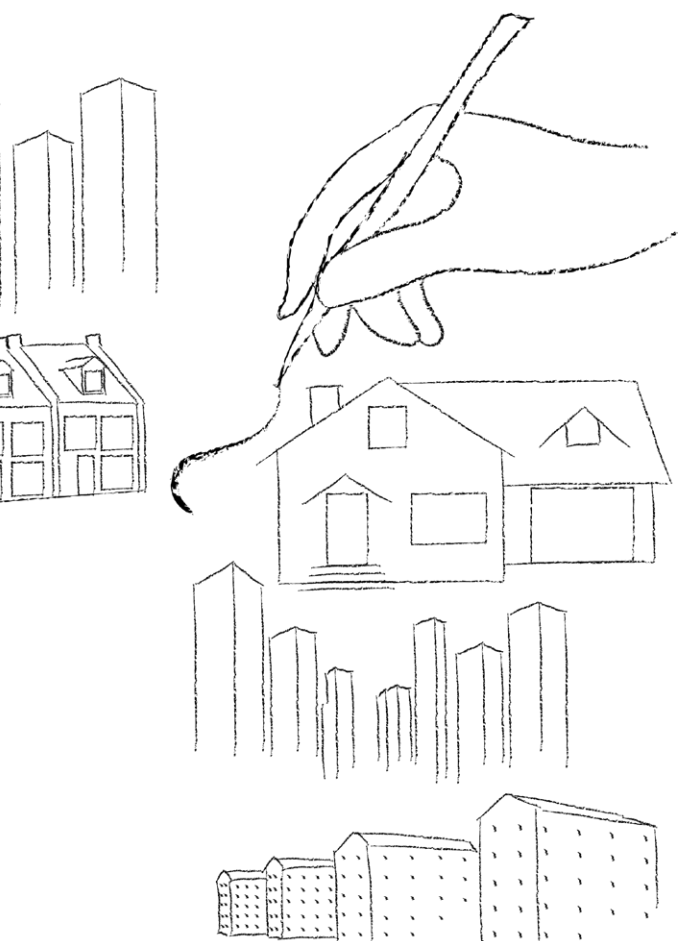
Ofte brukes to lignende begreper for å beskrive velvære i bomiljøet, henholdsvis bokvalitet og boligkvalitet. Barlindhaug, Ruud & Nygaard (2017, s. 35) mener at grad av avhengighet til sted som skiller disse begrepene. De mener at bokvalitet omfatter *"stedsavhengige"* kvaliteter, altså kvaliteter ved nærområdet som ikke er begrenset til selve boligen. Kvaliteter ved boligens beliggenhet, som for eksempel nærhet til tjenester- og servicefunksjoner, handel, sosial infrastruktur, og kvaliteter på byrom og grøntarealer, er viktige stedsavhengige bokkvaliteter (Barlindhaug et al. 2017, s. 35).

Stedsavhengige bokkvaliteter skal ikke undervurderes. I 2016 uttalte Oslos byutviklingsråd, Hanna Marcussen (MDG) i en artikkel i Aftenposten at *det ikke er en menneskerett å bo innenfor ring 2* (Lundgaard, 2016). Likevel ønsker mange seg en sentral lokalisering. I motsetning til bokkvaliteter, er boligkvaliteter å betrakte som *"stedsuavhengige"* ettersom de er direkte bundet opp mot selve boligenheten og ikke avhengig av området rundt (Barlindhaug et al. 2017, s. 35). Eksempler på boligkvaliteter kan være teknisk kvalitet på

bygget, boenhetens størrelse og planløsning, leilighetsisolasjon og materialbruk (Barlindhaug, Børrud, Langset & Nordahl, 2012, s. 27).

I tillegg til å ha en tidsmessig og stedsmessig forankring, er kvalitet avhengig av egenskaper ved personen som bedømmer (Schmidt, 2015, s. 161). Det er mange såkalte *"subjektive sosiale indikatorer"* på bokkvalitet (Pacione, 1990, 1993, i Pacione, 2003, s. 20). Et eget forskningsområde som spenner flere fagfelt, blant annet sosial geografi og psykologi, er dedikert til disse indikatorene, som omhandler forholdet mellom mennesket og miljøet (Pacione, 2003, s.19). Det er altså tett knyttet opp mot

miljøpsykologien. I dette perspektivet blir bokkvalitet vurdert ut ifra perseptuelle målinger basert på empiriske undersøkelser av beboeres individuelle oppfatninger og holdninger til bomiljøene sine (Davis & Fine-Davis, 1991, s. 107). Slike perseptuelle målinger er en sammensetning av en persons bedømmelse av ulike miljøaspekter, inkludert ens vurderinger av kvalitet, ens grad av tilfredshet, samt ens bedømmelse av feil (Chavis & Wandersman, 1990, s. 57).

For å kunne si noe om dette krever det at man innhenter en dypere forståelse av individuelle observasjoner, vurderinger og inntrykk av velvære (Bonaiuto et al. 2006, s. 24).

"[...] [N]år helse og trivsel rykker oppover som planleggingspremiss, stiller samsvaret med estetiske preferanser, selvrealiseringsbehov og andre myke faktorer nye krav både til planprosessen og utformingen av de fysiske omgivelsene" – Larsen (2018, s. 140-141).

Larsens sitat illustrerer at innholdet i begrepet *trivsel* har endret seg fra den tid man levde i miserable boligforhold og hadde dårlig helse, til å faktisk være en av hovedpremissene for å velge et sted å bo (Larsen, 2018, s.140). Kanskje er ikke det så rart, ettersom vi tilbringer store deler av livet i og rundt hjemmet (Nylenna, 2018, s. 87). Forskning på beboertrivsel vokste frem på 1980-tallet, og det har siden den gang vært en allmenn enighet om at trivsel er et resultat av både selve boligen, og av kvaliteter i omgivelsene (Aragonés, Amérigo, & Pérez-Lopez, 2017, s. 313). Til tross for dette ser vi at det isolerte fokuset på boligen ofte går på bekostning av strukturene rundt, og medfører en skjev kvalitetssatsning (Nylenna, 2018, s. 87). Planleggere må derfor komme sterkere på banen i diskusjoner rundt beboertrivsel, ettersom et hovedformål med planlegging er å passe på at enkeltelementer, som for eksempel boligen, passer inn i byens sammensatte vev.

Beboertrivsel [*residential satisfaction*] kan defineres som "*[...] opplevelsen av nytelse og tilfredsstillelse avledet fra å bo på et bestemt sted*" (Bonaiuto, Fornara & Bonnes, 2003, s. 42). Trivsel er en viktig indikator på overordnet "*subjektiv livskvalitet*" (Aragonés et al. 2017, s. 311). Verdens Helseorganisasjon har definert fire dimensjoner av individuell livskvalitet, henholdsvis miljødimensjonen, den sosiale dimensjonen, den fysiske dimensjonen, og den psykologiske dimensjonen (WHO, 1998, i Bonaiuto, Fornara & Bonnes, 2006, s. 24). Beboertrivsel faller under miljødimensjonen av livskvalitet (Bonaiuto et al. 2006, s. 24), og kan studeres på to forskjellige måter. Den første forholder seg til objektive sosiale eller økonomiske indikatorer på velvære, mens den andre retter fokuset mot opplevd velvære, målt gjennom personlige vurderinger tilfredshet og lykke (Costanza, 2007, s. 268). I denne oppgaven er fokuset på det sistnevnte.

Det kan skilles mellom to typer velvære; det hedoniske/evaluerende velvære og det eudaimoniske velvære (Ryan & Deci, 2001; OECD, 2013). Førstnevnte beskriver en form for velvære som oppstår i respons på nytelse og det å være glad (Ryan & Deci, 2001, s. 141). Det er erfaringsbasert velvære som folk føler når de opplever noe positivt eller som oppstår på bakgrunn av noe de har erfart før (OECD, 2013, s. 32). Det eudaimoniske velværet forholder seg i større grad til en persons mulighet til å realisere sitt potensiale som menneske (Ryan & Deci, 2001, s. 141; OECD, 2013, s. 32). Et slikt velvære kan for eksempel vokse frem på bakgrunn av tilfredsstillelsen man får av å realiserer sine mål, interessen man har for lærdom, engasjementet man føler når man foretar noe sosialt, eller tilfredsheten man føler av å hjelpe andre (Huppert et al. 2009, i OECD, 2013, s. 32). I et bokkvalitetsperspektiv er det relevant å forholde seg begge typer velvære, ettersom vi både er interesserte i beboernes erfaring med det å bo, men også hvordan de realiserer seg selv gjennom ulike bobehov.

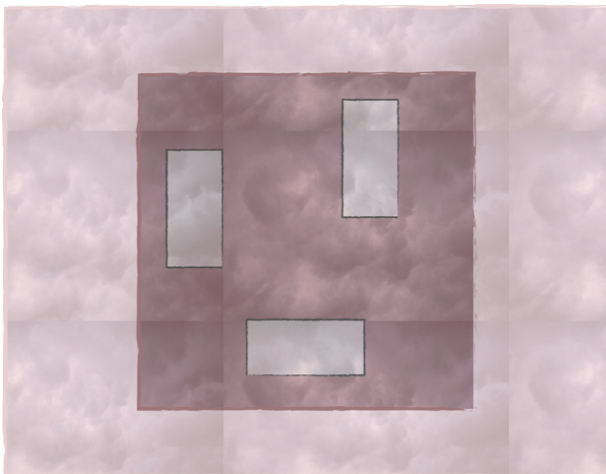
DEL IV : TEORIGRUNNLAG

I denne delen står Ingrid Gehls psykologiske bobehov sentralt. De blir drøftet opp mot aktuell forskning. I tillegg kastes et lys på menneskelige behov sett ut ifra påvirkninger fra det fysiske miljøet. Det gis også en forklaring på hva som karakteriserer *bomiljøet*.

4.1 Bomiljøet

Hva karakteriserer bomiljøet som skiller seg fra nærmiljøet og nabolaget? En drøftelse gis av Ruud (2004, s. 8). Hun forklarer hvordan bomiljøet har en begrenset romlig inndeling, en formell organisatorisk oppbygging, og en sosialkonstruert kontekst. Bomiljøet, mener hun, er karakterisert av "enkelte" kvartaler eller boliger organisert rundt et formelt styringsorgan, eksempelvis et boligsameie. I dette perspektivet er bomiljøet et ganske lite område (se figur 10). Andre har imidlertid drøftet bomiljøet til å inneholde beboerorganisasjoner som eldreklubber og aktivitetstilbud for unge (Unstad, 2001, s. 17). Dette tilsier en noe større avgrensning som glir over i nabolaget. Det er dog relativ enighet i at bomiljøet ofte mangler servicetilbud og sosial infrastruktur, som heller omfattes av nærmiljøet (Ruud, 2004, s. 8; Unstad, 2001, s. 17). Selv om caseområdene vi i denne masteroppgaven er avgrensede prosjektområder, glir de naturlig over i nabolaget rundt. Derfor teoretiserer vi bomiljøet som et dynamisk konsept som beboere selv konstruerer basert på egen bruk og sosiale møter (Ruud, 2004, s. 8).

4.1.1 Bomiljøets to dimensjoner

“Ved bomiljøet forstås alt mennesket opplever av belegg, flater, rom, hus, og rom mellom disse, og relaterte sosiale prosesser”

- Gehl (1971, s. 12). *Alle sitater av Gehl er oversatt fra dansk.

Gehl definerer heller ikke bomiljøets geografiske avgrensning, og kommenterer ikke hvorvidt avgrensningen er avhengig av andre kontekstuelle faktorer som for eksempel grad av urbanitet (bymessighet) eller befolkningstetthet. Hun argumenterer for at bomiljøets avgrensning beror på *“system og tankemåte”* rundt hvilke funksjoner og strukturer som tilhører boligen (Gehl, 1971, s. 19-20). Hun deler istedenfor bomiljøet inn i et fysisk miljø og et sosialt miljø (Gehl, 1971, s. 12), som vist på figur 11. For henne er bomiljøet en arena for et utagerende samspill mellom våre fysiske omgivelser og sosiale prosesser.

Det fysiske miljøet forstås av Gehl som individets opplevelse av omgivelsene uten deltagelse av andre mennesker (Gehl, 1971, s. 12). Dette kan videre deles inn i det objektive og håndgripelige, som eksempelvis materialer og gjenstander, men også det som subjektivt oppfattes gjennom sansene, der farger og lukter kan gjøre seg gjeldende (Gehl, 1971, s. 12). I denne masteroppgaven undersøkes det fysiske miljøet på to måter. Gjennom den overordede registreringen i forbindelse med befaring av undersøkelsesområdene, forstås omgivelsene slik de er, rent objektivt. Deretter får vi innsikt i hvordan beboerne subjektivt opplever de fysiske omgivelsene sine.

Gehls sosiale miljø handler om hvordan vi opplever mennesker og menneskelige relasjoner (Gehl, 1971, s. 12). Hun argumenterer for at det

Figur 10: Figuren illustrerer definisjonsforskjellen mellom bomiljø og nærmiljø. Rosa felt indikerer nærmiljøet, mens bomiljøet er markert i rødt. Illustrasjonen laget av oss.

er gjennom utforming av det fysiske at vi har mulighet til å styre og påvirke sosiale prosesser. Det sosiale miljøet var en viktig dimensjon av planleggingsideologien på 1970-tallet, der naboskap og fellesskap var viktige verdier, som drøftet i forrige kapittel (Pløger, 2002, s. 8).

Gehl skiller mellom "indirekte" og "direkte" påvirkninger som det fysiske miljøet har på sosiale prosesser, se figur 11. Direkte påvirkninger omfatter opplevelsesmomenter og følelsesmessige reaksjoner som vi får gjennom å sanse omgivelsene (Gehl, 1971, s. 13). Hun eksemplifiserer dette videre med at vi kan erfare former og høyder på bygninger, samt materialer og farger. Videre kan høye bygninger stimulere til mindre sosial kontakt mellom barn ettersom det er en høyere terskel for å gå ned på gårdstunet for å leke (Gehl, 1971, s. 13). Sistnevnte direkte påvirkning omtales også i nyere forskning (se Abu-Ghazze, 1999). Følelsesmessig reaksjon oppstrå ved at noen omgivelser stimulerer til følelse av tilfredshet og velvære, mens andre vekker emosjoner som frykt, høytidelighet eller tristhet (Gehl, 1971, s. 13).

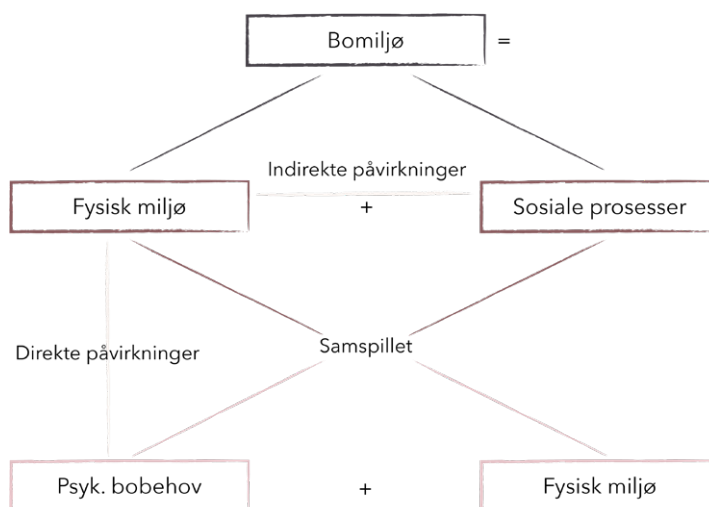
Indirekte påvirkninger er betegnelsen på konsekvenser av de sosiale prosessene som utfolder seg på grunn av det fysiske miljøet (Gehl, 1971, s. 13). Menneskets atferd blir påvirket av eksempelvis tilrettelegging for gjennomferdsel, som kan videre kan virke inn på hvor mange mennesker vi kommer i kontakt med i hverdagen (Gehl, 1971, s. 13-14). Fysiske tilrettelegginger har også blitt vist å påvirke sosiale prosesser i senere forskning. Beboerundersøkelsen til Unstad (2001, s. 24) viste at en strategisk plassert sittegruppe med bord og benker utenfor inngangspartiet i et borettslag stimulerte til kontakt mellom beboere og forbi-passerende. Videre kan mennesket føle glede av å se barn leke sammen i harmoni på fellesarealene (Gehl, 1971, s. 14).

Figur 11: Viser Ingrid Gehls definisjon av "bomiljø", som er samspillet mellom det fysiske miljøet og de sosiale prosessene. Det fysiske miljøet kan videre ha direkte og indirekte påvirkninger. Illustrasjon laget av oss.

Således kan de direkte påvirkninger forstås som innledende erfaringer, mens indirekte påvirkninger komplimenterer disse.

Det fysiske og sosiale miljøet opptar en stor del av menneskers hverdag, og påvirker oss både kroppslig og mentalt (Gehl, 1971, s. 6). Mennesker har forskjellige forventninger til, og opplevelser av, omgivelsene, grunnet ulike bakgrunn, oppvekst og personlighet, som gir oss ulike forutsetninger for å synes at noe er bra eller dårlig (Gehl, 1971, s. 12). Eksempelvis vil verdier vi legger merke til og verdsetter i omgivelsene, og hvordan omgivelsene påvirker oss mentalt være påvirket av de fysiske, sosiale og kulturelle omgivelsene vi er oppvokst i (Wilson, 1997, s. 191). Hvordan vi både bruker og opplever bomiljøet er derfor avhengig av mange faktorer.

Gehl anerkjenner at bomiljøet må forstås i sammenheng med det samfunnet vi lever i, og at det ikke kan studeres som et isolert fenomen (Gehl, 1971, s. 6). Dette er et viktig poeng, ettersom vi forsøker å anvende hennes prinsipper i et nyere samfunnsperspektiv. Til forskjell fra det danske samfunnet på 1960- og 70-tallet, er dagens befolkning mer mobile, i tillegg til at familiestrukturen er annerledes ved at kvinner ikke lenger er like bundet til hjemmet. Disse faktorene kan ha stor betydning for hvordan vi opplever og vurderer omfanget av bomiljøet.

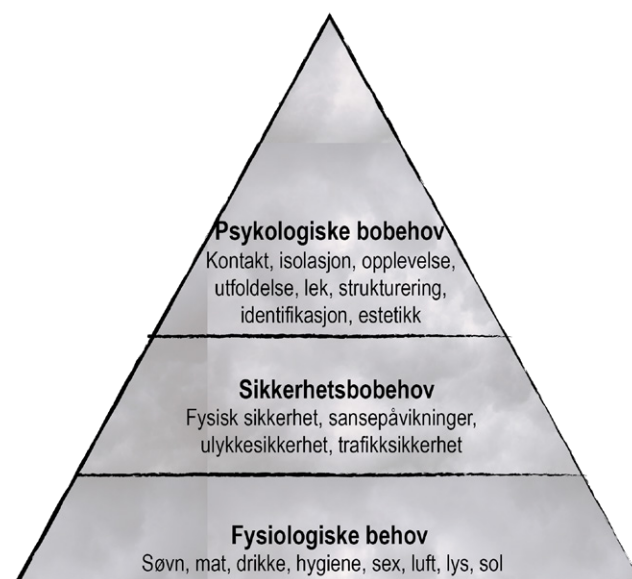

4.2 Psykologiske bobehov

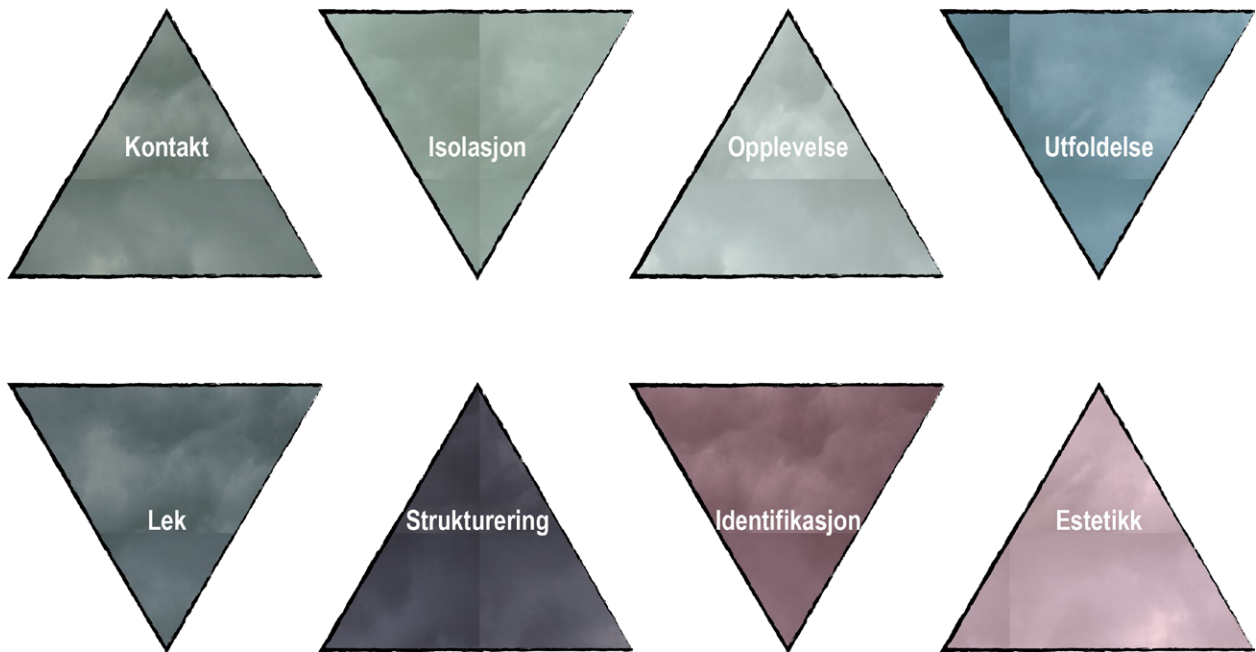
Bomiljøet er en arena hvor menneskelige behov både oppstår og tilfredsstilles på daglig basis. Gehl er opptatt av at boligen og området rundt må kunne oppfylle en rekke av disse behovene (Gehl, 1971, s. 8). Hun velger å bruke begrepet *behov* fordi det er et mer dynamisk og fleksibelt begrep, enn *holdning* eller *normer* (Gehl, 1971, s. 14). Gehl identifiserer tre behovsgrupper, nemlig 1) fysiologiske behov 2) sikkerhetsmessige behov og 3) psykologiske behov (Gehl, 1971, s. 18). Hun trekker paralleller mellom disse behovsgruppene og Maslows behovspyramide, som karakteriserer menneskelige behov relatert til motivasjon (Maslow, 1943; Gehl, 1971, s. 17). Som figur 12 viser er Gehls behovsgrupper, i likhet med Maslows arbeid, hierarkisk organisert, og følger prinsippet om at de nederste behovene må tilfredsstilles før de øvrige (Gehl, 1971, s. 17). Gehl legger dog vekt på at behovene er like viktige (Gehl, 1971, s. 17). Gehl drøfter seks dimensjoner som kjennetegner behovene (Gehl, 1971, s. 15). Disse forklares i tabell 1 på neste side.

Det er interessant å utforske de psykologiske bobehovene videre, fordi de har et understudert potensiale til å bli påvirket gjennom planlegging (Gehl, 1971, s. 19). Følgende del gir en forklaring på hvordan Gehl teoretiserer de åtte psykologiske behovene: kontakt, isolasjon, opplevelse, utfoldelse, lek, strukturering, identifikasjon og estetikk (se figur 13) (Gehl, 1971, s. 18). Ettersom arbeidet hennes på enkelte områder er overordnet og abstrakt, vil vi konkretisere og utvikle behovene videre gjennom supplement av nyere studier. Det blir stilt noen kritiske spørsmål til hvordan de kan og bør forstås i et moderne samfunnsperspektiv.

Etter hvert behov blir det gitt en oppsummering av hvordan det fysiske miljøet kan tilrettelegge for behovenes tilfredsstillelse. Oppsummeringen er strukturert etter Gehls *miljøkategorier* nevnt i metodekapitlet på side 19-20, henholdsvis *miljødimensjon*, *miljøplassering*, *miljøinnredning* og *miljøets sansemessige påvirkninger*. På slutten av kapitlet blir behovene oppsummert i en fellestabell der det presenteres noen nøkkelbegreper med forklaring.

Figur 12: Gehls tre bobehovsgrupper er oppstilt hierarkisk. Nederst i pyramiden finner vi de fysiologiske behovene, deretter har vi de sikkerhetsmessige behovene. Øverst finner vi de psykologiske behovene. Illustrasjon laget av oss på bakgrunn av Gehl (1971 s. 17-18.)

Figur 13: Egenprodusert illustrasjon av Ingrid Gehls åtte psykologiske bobehov.

Tabell 1: Oppsummering av kjennetegn ved behov (Gehl, 1971, s. 15)

Kjennetegn	Beskrivelse
Rytme	Behovet oppstår og tilfredsstilles i intervaller
Samspill	Behov eksisterer sammen med andre behov. Maslow (1943, s. 370) argumenterer også for at behov er relative i forhold til hverandre, og kan eksistere i et avhengighetsforhold.
Vekselvirkning	Et behov kan føre til et annet behov
Konflikt	Behov kan ikke alltid tilfredsstilles samtidig (f. eks behovet for kontakt og behovet for isolasjon er motstridende behov)
Fusjon	Noen behov kan tilfredsstilles samtidig (f. eks behovet for opplevelse og behovet for estetikk, som begge innebærer opplevelser gjennom sansene)
Subsidiaritet	Tilfredsstillelse av et behov kan være avhengig av tilfredsstillelse av et annet behov (de kommer i rekkefølge)

4.2.1 Behov for kontakt

“Gjennom samvær med andre mennesker, ved kontakt med dem, opplevelse av dem, utvikles man til å kunne fungere som menneske”

- Gehl (1971, s. 27).

På overordnet basis handler kontakt om å ha en form for utveksling, enten verbalt eller ved hjelp av kroppsspråk, med andre mennesker. For Gehl betyr det mer spesifikt *“å se på, høre på, snakke med eller gjøre noe sammen med én eller andre”* (Gehl, 1971, s. 27). Kontakt påvirker vår personlige utvikling, og stimulerer oss til å fungere i et samfunn gjennom opplevelser, erfaringer og stimulering av sanser og følelser (Gehl, 1971, s. 27). Det er mange måter å opprette kontakt på i bomiljøet; eksempelvis gjennom deltakelse i aktiviteter, ved å slå an en samtale med naboen, eller ved å besøke en bekjent (Maas, van Dillen, Verheij & Groenewegen, 2015, s. 586). Gehl deler kontaktformer inn i seks kategorier, som oppsummert i tabell 2. Kontakt kan bestå av en sammensetning av disse.

Alle kontaktformene som Gehl beskriver er relativt uformelle, og består ikke av dypere vennskap mellom beboere. En mer overordnet, og derav mer anvendbar kategorisering av kontaktformer,

gis av Nordahl (1996). Hun identifiserer tre ulike former for samhandling mellom naboer i bymessige boligområder: *“vennskapsrelasjoner”*, *“deltakelse i beboerorganisasjoner”* og *“uformell nabokontakt”* (Nordahl, 1996, s. 6). Sistnevnte karakteriseres ved en form for spontanitet og uforpliktelse, eksempelvis ved at man hilser eller har en kort samtale (Nordahl, 1996, s. 16). Dette kan sammenlignes med Gehls *mindre engasjerende/intim* form for kontakt. Slik kontakt er vanlig i høyt urbaniserte områder der beboerne ofte besitter få muligheter til å bli ordentlig kjent, som fører til en fremmedgjøring av naboen og et ønske om reservert og lite personifisert kontakt (Nordahl, 1996, s. 14). Dette støttes av en studie som viser at beboere i boligblokker i byen er likegyldige til kontakt med naboene og ønsker en anonym tilværelse (Zito, 1974, s. 243).

På 1970-tallet var dansk planlegging såkalt *“integrasjonsorientert”* med fokus på naboskap, fellesskap og sosialt engasjement i lokalsamfunnet (Pløger, 2002, s. 8). Lokalsamfunn er typisk karakterisert *“ved samhandling [...] mellom mennesker som bor innenfor et geografisk avgrenset område”* (Aarsæther, 2016, s. 136). I kontrast er dagens bomiljøer i større grad

Tabell 2: Beskrivelse av Ingrid Gehls kontaktformer, basert på Gehl, 1971, s. 29.

Kontaktform	Beskrivelse
Enveis	Part B mottar informasjon/opplysninger fra part A uten å svare
Toveis	To parter sender og mottar informasjon/opplysninger mellom hverandre, f. eks ved samtale
Middelbar	En part mottar en påvirkning gjennom et medie, f. eks mobiltelefonen
Umiddelbar	Part A mottar en påvirkning fra part B direkte gjennom samtale
Mindre engasjerende/intim	Parten blir mindre berørt av kontakten som oppstår, f. eks dersom Part A nikker “hei” for å anerkjenne part B
Mer engasjerende/intim	Dypere psykisk eller fysisk berøring mellom parter, f. eks ved å omfavne hverandre i en samtale

organisert rundt individet og privatliv. Som generasjon er vi preget av individualisering, større personlig mobilitet og nye kommunikasjonsformer; tre faktorer som ikke er spesielt forenelige med konseptet lokalsamfunn (Aarsæther, 2016, s. 134). Det er derfor urealistisk å finne dypere kontaktformer i et sentralt bomiljø i Oslo, noe Nordahl (1996) oppsummerer på følgende måte:

"Mye bomiljøforskning er kritisert for at de anlegger et ideologisk perspektiv hvor forestillinger om tradisjonelle lokalsamfunn er idealer som de moderne bomiljøer sees i relieff til [...] Også med ståsted i hverdagslivet er det vanskelig å se at boligområdet skal være noen logisk arena for omfattende og permanente sosiale fellesskap. Det moderne samfunnet preges av en tendens til differensiering og oppsplitting av hverdagen"
- Nordahl, (1996, s. 11).

Den oppsplittede hverdagen som Nordahl beskriver i sitatet ovenfor gir en ny type fleksibilitet når det gjelder etablering av mer betydningsfulle kontaktformer. For eksempel så har økt internettbruk ført til at sosiale interaksjoner har blitt mer dynamiske og mindre knyttet til sted (Forrest & Kearns, 2001, s. 2126). På den ene siden kan den lokale sfæren sies å ha blitt mindre viktig, da økt mobilitet har gjort oss mindre avhengig av bomiljøet som en fysisk arena for kontakt (Mollenhorst, 2015, s. 110; Morley 2003, s. 3). Bomiljøets rolle i å tilrettelegge for kontakt må derfor drøftes i gjeldende samfunnskontekst, der man kanskje har andre måter skape vennskapsbånd og knytte bekjentskaper på (Forrest & Kearns, 2001, s. 2125). Sosial trivsel er således også ofte avhengig av hvor lenge man har bodd i bomiljøet, grad av inn- og utflytting, og om man har bekjente i nærområdet (Kasarda & Janowitz, 1974, i Parkes et al. 2002, s. 2416).

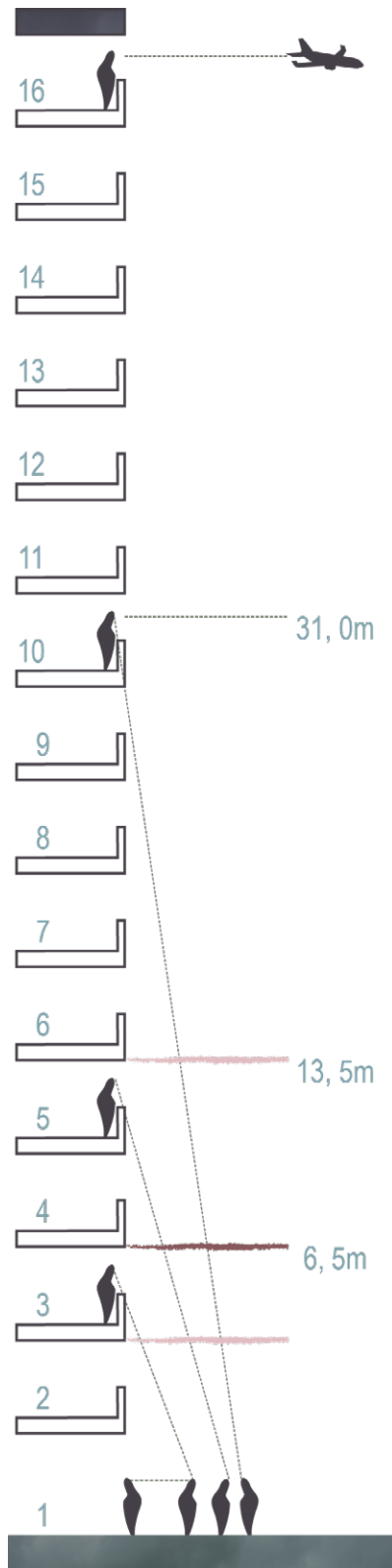
Beskrivelser av de overfladiske kontaktformene er dog noe negativt ladet. Lite fellesskapsfølelse og få dype kontakter i nærområdet er ikke nødvendigvis ille, og det bør heller fokuseres på hvilken betydning svakere kontaktformer kan ha (Henning & Lieberg, 1996, s. 3). Granovetter (1973) viser for eksempel at de upersonlige kontaktformene i bomiljøet mates inn i den overordnede sosiale strukturen i samfunnet. Uformelle kontaktformer

kan således være et ledd i kontaktkjeden, og indirekte fostre mer vennskapelige relasjoner mellom andre grupper i samfunnet (Granovetter, 1973, s.1376). I tillegg kan beboere "tjene" på nabokontakt selv om den ikke er dyp, eksempelvis ved å få relevante oppdateringer og informasjon om nabolaget (Nordahl, 1996, s. 14-15).

Utforming og planløsning påvirker beboernes mulighet til å komme i kontakt med hverandre. Visuell kontakt kan eksemplifiseres ved at barn som ser andre barn som oppholder seg på uteområder, derfor selv får lyst til å løpe ut å leke (Abu-Ghazze, 1999, s. 66; Gehl, 1971, s. 13). Gehl mener imidlertid at arealene lokalisert mellom den private boligen og det offentlige boligområdet, er "påfallende upåaktet fra planleggerens side" (Gehl, 1971, s. 33). Dersom vi tolker dette som uteoppholdsarealer, stemmer ikke denne påstanden nødvendigvis i dag. Det er som regel strenge krav til andel felles uteoppholdsareal per kvadratmeter bolig, som må tilfredsstille sol- og støykrav for å anses som gyldig. Hvorvidt disse arealene faktisk stimulerer til opphold og kontakt er derimot en annen sak. Det er derfor viktig å undersøke hvordan bomiljøet blir brukt og hva beboerne selv mener er ønskelig bruk.

Gehl mener dimensjoner og rekkevidder i det fysiske miljøet har mye å si for hvilke kontaktformer sansene våre kan fange opp (Gehl, 1971, s. 33). For eksempel er vi ikke i stand til å oppdage menneskelig bevegelse på avstander over 100 meter (Gehl, 1971, s. 33). Sosial interaksjon skjer på mye kortere avstander. Hun beskriver videre at ansiktsuttrykk ikke kan skimtes før en avstand på 10-12 meter (Gehl, 1971, s. 33). I *Cities for People* inkorporerer Jan Gehl denne tankegangen, og viser at menneskets mulighet for å sanse omgivelsene er begrenset av synsfelt og avstander (Gehl, 2010). Figur 14 viser at kontakt synker med økende fysisk avstand, og at flere etasjer i en blokk dermed gir færre nabokontakter (Gehl, 2010, s. 40).

Gehl viser også til arbeidet til planleggeren Christopher Alexander (1969). Han argumenterer for at uteoppholdsarealer bør være organisert som "små, åpne plasser" for å stimulere til aktivitet mellom beboere (Gehl, 1971, s. 33). Andre

studier har imidlertid konkludert at utformingen av fellesarealer har større innvirkning på bruk enn arealets størrelse (Abu-Ghazze, 1999, s. 41). Gehl argumenterer videre at muligheten for kontakt øker dersom områder er tilrettelagt for gjennomstrømming av folk (Gehl, 1971, s. 35). Videre mener hun at boligen bør være vendt ut mot trafikken og ha fellesrom som er synlige for forbipasserende.

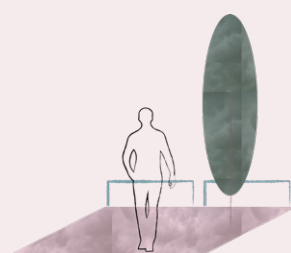
En oversikt over elementer/egenskaper ved det fysiske miljøet som bidrar til å tilfredsstille av kontaktbehovet, er illustrert på neste side. Dette er basert på Gehl (1971, s. 33-37).

Figur 14: Gjenskapt illustrasjon fra *Cities for people* av Jan Gehl (2010, s. 40). Den viser kontakten mellom mennesker både på bakkenivå og oppover ulike etasjehøyder i en bygning. Kontakten mistes over den femte etasjen, som markert på 13,5 meter.

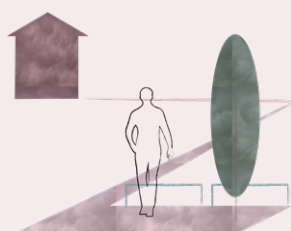
Registreringskomponenter

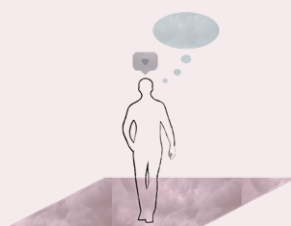
Avstander og høyder i menneskelig skala (dvs dimensjonering mindre enn 10-12 meter internt i bomiljøet, mindre 100 meter på større arealer, og bygninger under 5 etasjer), mindre fellesarealer

Funksjoner av servicemessig art, som klubber, foreninger, treningssentre, butikker, fellesarealer, møblering (eks. sitteplasser)

Gjennomferdselsmuligheter
Orientering av bebyggelse, vinduer og balkonger inn mot fellesarealer og (gjennomferdsels)trafikk
Grad av innsyn/synlighet

Menneskelig aktivitet
Visuell, lyd- og tale-messig kontakt
Bruk av materialer som minner om mennesker, Spor av andre menneskers kunst på vegger

Nøkkelord

Sanseintrykk, samvær/naboskap/fellesskap, internettbruk/mobilitet, uformell nabokontakt, vennsrelasjoner, sosial avstand, fellesarealer/romdannelse.

4.2.2 Behov for isolasjon

“Å kunne isolere seg fra omverden, å kunne trekke seg tilbake, er i vårt samfunn høyt verdsatt.”

- Gehl (1971, s. 41).

Mennesket har et behov for å stenge ute stressende *“ytre påvirkninger”* ved å være alene og i ro, gjerne i sin egen bolig (Gehl, 1971, s. 41). Ved å komme for oss selv har vi mulighet til å prosessere informasjon og fungere på en normal måte i samfunnet (Hammit, 2002, s. 19). Gehl viser til Christopher Alexanders (1967, s. 74) konsept om *“autonomy-withdrawal”* - best oversatt som å *“trekke seg inn i seg selv”* for å beskrive hvordan vi vinner tilbake autonomi og selvstendighet i konfrontasjon med mye stress (Gehl, 1971, s. 45).

Mange forbinder enebolig med *“å komme for seg selv”* og er av den oppfatning at man har mer privatliv dersom man bor i et avskjermet hus med større fysisk avstand fra naboen (Guttu, 2003b, s. 26). For å kunne *“komme for seg selv”* er det viktig at utforming av rom tilrettelegger for en isolert tilværelse. Gehl mener derfor at det er hensiktsmessig å planlegge mindre enheter, eksempelvis ved bruk av avskjerminger og beplantning, eller forskyvninger av rom og terreng (Gehl, 1971, s. 47). Viktigheten av slike tiltak støttes i forskning som viser at det ikke nødvendigvis er avstand fra andre mennesker som avgjør opplevd isolasjon, men heller følelsen av å ha kontroll over tilbaketrunketheten (Aiello og Baum, 1979; Altman og Chemers, 1980; Bergdall, 1990; Bonnes Bonaiuto, og Ercolani, 1991; Goodchild, 1994; & Rapoport, 1975, 1991, i Dey, 2000, s. 266). For å unngå og se, lukte eller høre naboen, ser mennesket etter avskjermingsmåter som bruk av gardiner, beplantning, gjerder, eller vinduer (Rapoport, 1985, 1991, i Dey, 2000). I den sammenheng er organiseringen av en tomt, eksempelvis hvilken utsikt man får fra enheten sin, viktigere for beboernes opplevde privatliv enn hustype (Dey, 2000, s. 270).

Måten isolasjonsbehovet blir tilfredsstillt på henger sammen med utformingen av boligområder. Romlighet kan ha spesielt mye å si for hvilke muligheter man har for å isolere seg. Eksempelvis viser Gehl at store rom kan virke ute av menneskelig skala og gi en følelse av å være

alene, mens små rom kan gi en trygghetsfølelse (Gehl, 1971, s. 45). Isolasjon blir lettere oppnådd i boligområder der utformingen ikke legger opp til at man stadig treffer på andre mennesker, enten direkte på en gangvei eller indirekte gjennom innsyn (Gehl, 1971, s. 47).

Videre bør *“utvendige rom”* som balkong og hage også utformes på en måte som unngår innsyn, for å ha verdi som oppholdsarealer (Gehl, 1971, s. 47). Dette illustreres av Al-Kodmany (1999) som sammenligner hvordan grad av innsyn påvirker *“visuelt privatliv”* i ulike typer bebyggelse. Han viser at skjermingselementer som gardiner, persiener og gjerder, samt utforming av oppholdsarealer og balkong, påvirker privatlivsfølelsen (Al-Kodmany, 1999, s. 291). I likhet med Gehls teori viser han at bygninger som vender inn mot et felles gårdstun typisk har mer innsyn enn de som vender ut mot gaten (Al-Kodmany, 1999, s. 283). Dersom bygninger av svært varierende høyder blir plassert ved siden av hverandre, kan dette også føre til at lavere bygninger opplever innsyn ovenfra (Al-Kodmany, 1999 s. 283).

Lyd er også en viktig faktor for følelsen av isolasjon (Gehl, 1971, s. 43). Forskning har vist at støy i kompakte boligområder bidrar til at beboere føler seg eksponerte i eget hjem (f. eks Lindsay et al. 2010). Gehl henviser til en studie foretatt ved leiligheter i Stockholm, som viser at for mye lyd kan hemme flere aspekter ved livet (Boalt, 1965, i Gehl, 1971, s. 43). Det kan bidra til dårlige relasjoner, og skape konflikt (Gehl, 1971, s. 43). Hun argumenterer for at ikke kun støy utenifra, men også følelsen av at andre hører på hva man foretar seg i sin egen bolig, videre begrenser ens adferd og fører til at man unnlater å si og gjøre visse ting (Gehl, 1971, s. 43).

Isolasjonsbehovet reflekteres også i måten vi forholder oss ovenfor andre mennesker. På mange områder er bylivet karakterisert som *isolerende og anonymt*, der mange mennesker har en likegyldig holdning til både hverandre og fellesskapet (Tonkiss, 2005, s. 8; Newman & McCauley, 1977, s. 547). Denne kritikken ble rettet mot drabanbymiljøene, som ble ansett som såpass isolerende at de la opp til ensomhet blant beboere (se Stugu, 2006, s. 462, beskrevet

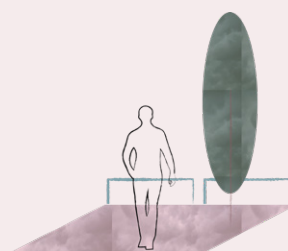
i kapittel 3.2). Til tross for relativ anonymitet i dagens bomiljøer, er boligområdet mye mindre avgrenset enn drabantbyene, og selve byen med sine innbyggere kommer således tettere på oss. Behovet for isolasjon og behovet for kontakt står på mange måter i "vekselvirkning" med hverandre (se side 35), ettersom de ikke kan tilfredstilles samtidig (Gehl, 1971, s. 41). Isolasjon og privatliv er således en del av vårt dynamiske forhold til andre mennesker, som vi noen gang behøver og andre ganger ikke (Altman, 1977, s. 67).

En oversikt over elementer/egenskaper ved det fysiske miljøet som bidrar til å tilfredsstille av isolasjonsbehovet, er illustrert ved siden av. Dette er basert på Gehl (1971, s. 45-47).

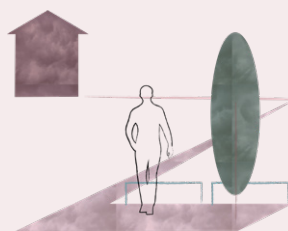
Registreringskomponenter

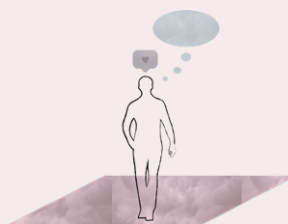
Romstørrelse:
store = alene
små = trygghet
Mindre enheter for å kunne trekke seg tilbake

Forskyvninger mellom rom
Beplantning
Oppbygning av terreng
Mindre enheter

Få gjennomferdsels-
muligheter
Få forstyrrende aktiviteter
og funksjoner
Lite innsyn/utsyn
Orientering av
bygningene, vinduer og
balkonger vekk fra
mennesker og funksjoner

Sanseinntrykk fra ytre
påvirkninger bør
minimeres via lydisolering
og avskjerminger

Nøkkelord

Privatliv, mulighet til å trekke seg tilbake, innsyn/
utsyn/visuell isolasjon/avskjerming, støy/lyder, urban
anonymitet

4.2.3 Behov for opplevelse

"Herved forstås å se, høre, erfare, anerkjenne, gjenkjenne eller motta alle typer sansepåvirkninger"
- (Gehl, 1971, s. 49).

For Gehl omfavner opplevelsesbehovet alle typer sanseintrykk av det fysiske og det sosiale miljøet (Gehl, 1971, s. 49). Hun eksemplifiserer dette med å se skyer i himmelen, kjenne vinden gjennom trærne eller å lukte på blomster. Sanseintrykke kan oppstå gjennom syn, hørsel, lukt og berøring, og omfatter spesielt opplevelse av romlige dimensjoner og detaljer (Gehl, 1971, s. 53). Opplevelse handler også om å sanse mennesker og sosiale prosesser (Gehl, 1971, s. 49, 53).

Gehl kritiserer utformingen av boligområder på 1960-tallet for å være *"ensformige"*; karakterisert av store åpne rom, bygninger uten detaljer, lite variasjon i typologier og generelt få elementer som vekker sansene (Gehl, 1971, s. 49). *"Boligområder planlegges sjeldent bevisst med hensikt på å tilfredsstille opplevelsesbehovet"*, sier hun (Gehl, 1971, s. 71). Ordnet *"bomaskiner"* brukt av kritikere til å beskrive drabantbyene er i denne sammenheng passende (Stugu, 2006, s. 462, se kapittel 3.2). I tillegg er Gehl skeptisk til at det sosiale miljøet har blitt *"livløst"* og *"uttynnet"* som følge av separasjon av boliger og arbeidsplasser, da det gir enda færre opplevelsesmomenter for beboere (Gehl, 1971, s. 51).

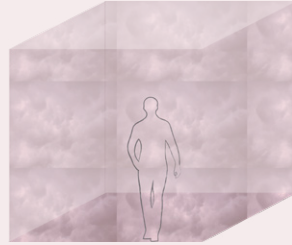
Gehl viser til en form for "opplevd aktivitet" som handler mer om sansepåvirkninger man får i omgivelsene (Gehl, 1971, s. 53). Inntrykket vi får av omgivelsene skjer primært gjennom betrakning (Fiskaa, 2014, s. 86), men det er ikke bare gjennom synet at vi opplever bomiljøet. Lukt kan for eksempel gi oss assosiasjoner til et annet sted eller tid, og således skape et følelsesessig bånd mellom mennesket og omgivelsene (Krogh 1995a, s. 7). Lyder skaper helhet og kan sees på som *"omgivelsenes talerør"* ved at det forteller om stedets *"rytme og puls"* (Krogh 1995a, s. 6). Videre påvirker både lukter og lyder måten vi forstår og opplever oss selv i omgivelsene (Krogh, 1995a, s. 7). Forholdet mellom mennesket og landskapet kan beskrives som *"bevegelig, sanserikt og skapende"*, hvor omgivelsene defineres ut fra subjektive sanseintrykk og fornemmelse av dem (Krogh, 1995b, s. 4).

Man kan også utvide opplevelsesbehovet til å omfatte aktivitetsorientert adferd. Et sentralt argument i Kroghs (1995c, abstract) arbeid er at omgivelsene tilegnes mening gjennom bruk. Han bruker betegnelsen *Landskaping* for å beskrive hvordan mennesker kommer landskapet i møte gjennom bruk og utforming, samt vår subjektive forståelse av det (Krogh 1995a, s. 3). Gehl kaller slik bruk "faktisk aktivitet", og forklarer at det avhenger av både lengde på opphold i omgivelsene og hvor mange andre mennesker som er tilstede (Gehl, 1971, s. 51). I tillegg er opplevelse gjennom aktivitet avhengig av områdets utforming, da dette kan både legge opp til, og hindre, bruk (Gehl, 1971, s. 53). For eksempel viser hun at Skandinaviske boligområder ikke er godt tilrettelagt for aktivitet og opphold over tid (Gehl, 1971, s. 53).

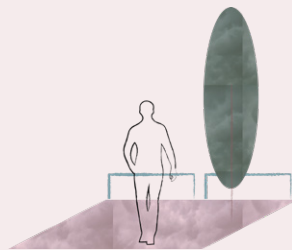
Det er mange egenskaper ved både mennesket og omgivelsene som påvirker hvordan vi *opplever*. Opplevelse som fenomen skiller seg altså fra *behovet* for opplevelse. Disse egenskapene kalles "modererende faktorer" og er ikke direkte koblet til utfallet av et visst fenomen, men innvirker likevel indirekte på opplevelsen og forståelsen av fenomenet (Gifford, 2007, s. 4). Eksempelvis har forskning vist at kjønn og sivilstatus kan påvirke hvordan man vurderer bruk av farge i arkitektur (Whitfield, 1984). I et fortetningsperspektiv viser Gifford (2007, s. 4) hvordan beboernes personlige karakteristikk som økonomiske situasjon og grad av valgmulighet på bolig, også påvirker hvordan de vurderer å bo i en boligblokk. Gehl mener også at hvilken etasje man bor i påvirker sansenes rekkevidde, og dermed fører til at man opplever miljøet forskjellig avhengig av hvilken etasje man bor i (Gehl, 1971, s. 53), se figur 14.

En øversikt av elementer/egenskaper ved det fysiske miljøet som bidrar til å tilfredsstille opplevelsesbehovet, er illustrert på neste side. Dette er basert på Gehl (1971, s. 51-55).

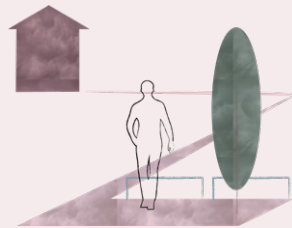
Registreringskomponenter

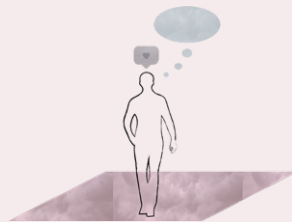
Variasjon i romutformingen
- skiftninger mellom åpne og lukkede rom, romstørrelse og ulike romforløp
Høyder (forskjell på øverste og nederste etasjer i en boligblokk)
Faktisk aktivitet og opplevd aktivitet

Arealets totale utforming, samt elementer som møblering og beplantning
Synsfeltets begrensning
Aktiviteter i umiddelbar nærhet

Tilstedeværelse av andre mennesker

Variierende sanseopplevelser, som for eksempel farger, lyder, lukter, former, materialer, beplantning og typologier.

Nøkkelord

Mottagelse av sansepåvirkninger, variasjon, opplevd aktivitet, aktivitetsorientert adferd/faktisk aktivitet, modererende faktorer

4.2.4 Behov for utfoldelse

"...å være aktiv, å skape, å utrette noe, å prestere noe og gjennomføre noe vanskelig"

- Gehl (1971, s. 57)

Gehl drøfter utfoldelse som en form for selvuttrykkelse, og en prosess som man går gjennom for å utrette noe som gir mening for en selv (Gehl, 1971, s. 57). Hun mener at utfoldelsesbehovet kan tilfredsstilles gjennom å male, sy, drive med verksted- eller hagearbeid, dyrke noe, eller å ta fellesarealer i bruk til sosialt samvær eller aktivitet. Videre mener hun at ved å utfolde seg gjennom en form for personlig innsats, lever man "rikere" og mer "varierte" liv. Av den grunn er det viktig å la beboerne selv bestemme innredning og bruk av omgivelsene, da personlig innsats gir en følelse av selvbestemmelse (Gehl, 1971, s. 59). Utfoldelse representerer derfor det eudaimoniske velvære, karakterisert av mestring og selvrealisering (OECD, 2013; Ryan & Deci, 2001; Helsedirektoratet, 2015, s. 12) beskrevet i kapittel 3.3.

Dansk planlegging har lenge hatt et mål om å tilrettelegge for *"felles aktivering"* i bomiljøet (Pløger, 2002, s. 12). Dette vil si at bomiljøet helst skal sentreres rundt det offentlige rommet og tilby utfoldelsesmuligheter som dyrker "kollektive verdier" blant beboerne (Pløger, 2002, s. 12). I den sammenheng bør bomiljøet ha et bibliotek, bruksbutikk, folkekjøkken eller aktivitetshus (Bydelsudvalget, 1994a, s. 7, i Pløger, 2002, s. 12). Det samme prinsippet er gjenkjennelig i Gehls arbeid, der hun blant annet ønsker klubber og verksteder for beboerne (Gehl, 1971, s. 59). Ved å utfolde seg i fellesskapet opparbeider beboerne en form for forpliktelse til omgivelsene og sine medbeboere, og bidrar på den måten til å drifte et *"selvregulerende"* bomiljø (Pløger, 2002, s. 12). Gehl mener dog at samfunnsutviklingen begrenser beboernes utfoldelsesmuligheter ved at oppgaver i bomiljøet stadig blir standardiserte og automatiserte (Gehl, 1971, s. 57). Eksempelvis har vi i dag automatiske plenklippere og støvsugere. Slike oppfinnelser har ført til at aktiviteter som man tidligere utførte selv ble tilsidesatt for maskiner, mener hun.

Det er mange faktorer som påvirker utfoldelsesmulighetene våre. Gehl drøfter blant

annet hvordan eierform har mye å si, ettersom det kan muliggjøre eller begrense anledning til å gjøre inngrep i omgivelsene (Gehl, 1971, s. 59). I tillegg er typologi og boform viktig, og da spesielt om man har tilgang på hage, og om man bor i blokk eller rekkehus, ettersom dette gir ulik tilgang på uteareal (Gehl, 1971, s. 61). Privat hage (ofte eide boliger) øker beboernes mulighet for utfoldelse (Gehl, 1971, s. 59). Gehl argumenterer videre for at flere oppholdsarealer burde tillegges fellesskapet, da dette gir "rikere" fysiske og sosiale utfoldelsesmuligheter (Gehl, 1971, s. 61).

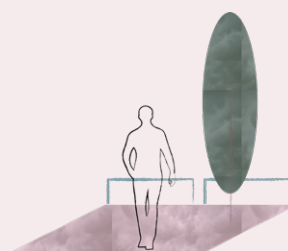
Utfoldelse trenger ikke nødvendigvis å skje i fellesskap. Gehl viser også hvordan man utfolder seg ved å foreta noe kreativt innendørs i egen bolig, eller ved å beplante og drive på egen hageflekk (Gehl, 1971, s. 60). Noen av aktivitetene hun beskriver er derimot ikke sammenfallende med aktiviteter vi foretar oss i dag. Dette henger sammen med at husmorsrollen i større grad har avtatt. I et moderne planleggingsperspektiv velger vi derfor å rette fokuset mot elementer i det fysiske landskapet som muliggjør aktivitet, samt servicefunksjoner i nærområdet, som for eksempel kino, barer og restauranter, som gir folk muligheten til å være aktive og sosiale i bomiljøet.

En oversikt av elementer/egenskaper ved det fysiske miljøet som bidrar til å tilfredsstille utfoldelsesbehovet, er illustrert på neste side. Dette er basert på Gehl (1971, s. 61-63).

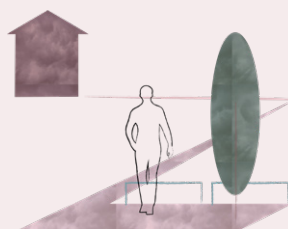
Registreringskomponenter

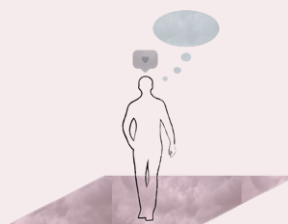
Tilstrekkelig med plass/
rom for aktivitet
Blanding av etasjeblokker
og lave boliger / privat og
offentlig uteareal

Lett strukturert/ikke fastlåst
innredning, robuste
materialer
Fleksible landskapsele-
menter (f. eks lekeplasser
der apparater kan brukes
på forskjellige måter)
Tilgang på uteareal

Logisk organiserte
omgivelser ut ifra bestemt
aktivitet
Tilgjengelige rom/arealer
som ikke er for langt fra
de menneskene som skal
utføre aktiviteten

Visuelle, lydmessige og
taktile påvirkninger

Nøkkelord

Aktivitet, bevegelse, kreativitet, uttrykkelse, tjenester- og
servicefunksjoner, avstand

4.2.5 Behov for lek

"Lekebehovet har å gjøre med noe motorisk, å kunne bruke sin kropp [...] det har å gjøre med å igangsette, å oppleve, å sanse..."

- Gehl (1971, s. 65)

Gehl mener at lek er et vesentlig behov for barns psykiske og fysiske utvikling, og omfatter flere av de andre behovene (Gehl, 1971, s. 65). Gjennom lek opplever barn noe nytt, de får utfoldet seg sammen med andre, og de får stimulert og utforsket sansene sine (Gehl, 1971, s. 65-66). Gehl er frustrert over hvordan lek teoretiseres og planlegges for (Gehl 1971, s. 65). Lek omfatter så mye mer enn lekestativ og lekeplasser. Det er ikke et "firkantet" behov som skal avgrenses, både "tankemessig" og "romlig", fra øvrige deler av bomiljøet, mener Gehl. Hun viser videre at lek er et integrert behov som ikke forsvinner når barnet er ute av sandkassen, men som handler om mer overordnede stimuli man får gjennom aktivitet.

Bomiljøet er den fysiske arenaen hvor barn erfarer et helt "univers" av ulike og komplekse sosiale prosesser, og som bør planlegges deretter (Berg & Medrich, 1980, s. 320). Til tross for at bomiljøer gjerne er opparbeidede, er det ikke nødvendigvis et lekeapparat som skal til for at barns behov for lek blir tilfredsstillt. For eksempel så viser Fjørtoft (2001, s. 111) at landskapet i seg selv kan være "dynamiske" og utfordrende lekemiljøer, og således bidra til å utvikle barns fysiske og motoriske evner. Hennes studie er foretatt i Bø i Telemark, og viser hvordan barnehagebarn bruker skogen på kreative måter for å leke. Blant annet leker de gjemsel bak busker, klatret i trær, lekte "sisten", hoppet bukk, og lekte rollespill i hule trær (Fjørtoft, 2001, s. 113). Resultatene fra undersøkelsen viser at lek i skogen bidro positivt til barnas utvikling. Det ubebygde miljøet slik det er, tilbyr altså utallige lekemuligheter for barn til tross for at det ikke er direkte tilrettelagt for det.

Barns rolle og rettigheter i bymiljøet har blitt et stadig viktigere forskningsfelt siden midten av 1950-tallet (O'Brien, Jones, Sloan & Rustin, 2000, s. 258). Likevel er det blitt gjennomført et fåtall av studier om hvordan fortetting påvirker barns mulighet til å ta del i lek og rekreasjon (Roemmich et al. 2006, s. 437). Høy utnyttelse har to viktige innvirkninger på barns lekemuligheter. For det

første er høy utnyttelse ofte, men ikke alltid, sammenfallende med små uteoppholdsarealer. For det andre betyr høy utnyttelse at barn har kortere gangavstand mellom hjemmet sitt og naboens, og foreldre opplever en lavere terskel blir lavere for å leke sammen med andre barn i nabolaget (Roemmich et al. 2006, s. 437). Disse to faktorene har som konsekvens at bomiljøet ikke har samme funksjon som en arena for lek i samme grad som i Gehls kontekst.

Barns lekemønstre kan påvirke hvordan voksne bruker bomiljøet, spesielt etter skoletid når voksne er hjemme med barna (Berg & Medrich, 1980, s. 320). Ettersom denne oppgaven utelukkende har samlet inn synspunktene til voksne, hvorav kun én beboer har et hjemmeboende barn, nedprioriterer vi behovet for lek. Gehl har heller ikke utarbeidet noen "miljøkategorier" for dette behovet. Ingen registrering har derfor blitt foretatt.

4.2.6 Behov for strukturering

“å orientere seg og å kunne plassere ting i omverdenen i forhold til seg selv”

- (Gehl, 1971, s. 69).

For Gehl handler strukturering om hvordan ulike elementer i det fysiske miljøet, som romlighet og visuelt uttrykk, innvirker på forståelsen av omgivelsene (Gehl, 1971, s. 69). Kevin Lynch forklarer hvordan mennesket responderer på sansemessige påvirkninger som bevegelser, former, lukter og lys (Lynch, 1969, sitert i Gehl, 1971, s. 69). Disse faktorene bidrar til å strukturere både handling og atferd, samt påvirke psyken vår (Fabian, 2009, s. 143). Behovet for strukturering stammer fra en følelse av “trygghet” og “emosjonelle sikkerhet” når vi kan kjenne oss igjen, orienter oss, og føle at vi har oversikt over omgivelsene (Gehl, 1971, s. 69).

Å orientere seg vil si å kunne navigere miljøet. Orientering kan gjøres lettere ved at boligområder har tydelige orienteringspunkter eller *“markante landskapselementer”* (Gehl, 1971, s. 73). Eksempelvis viser Guttu et al. (2004, s. 21, 57) at signalbygg og kulturminner kan gi *“variasjon og tidsdybde”* til et ellers ensformig område. Variasjon i en mindre skala kan også bidra til å strukturere omgivelsene. Gehl viser for eksempel til hvordan møblering, beplantning og ulike innredninger gir beboere mulighet til å identifisere ulike steder i bomiljøet (Gehl, 1971, s. 73). Gehls punkter er støttet av Weisman (1981) som identifiserer flere faktorer som påvirker hvordan mennesker navigerer omgivelsene. For det første mener han at vi ser etter særegne eller gjenkjennelige landskapselementer, og responderer på steder som er varierte og som skiller seg ut fra andre steder. I tillegg nevner han skilting og nummerering som indikatorer på retning. Den viktigste faktoren er dog tomtekonfigurasjonen som påvirker hvor lett mennesket kan lage et *“mentalt bilde”* av et sted (Weisman, 1981, s. 191, 192, 199).

Gehl er kritisk til utformingen av boligområder på 60- og 70-tallet. Hun mener at de *“besitter få av de egenskapene som danner utgangspunkt for den enkelte å kunne strukturere sitt miljø”* (Gehl, 1971, s. 69). En hovedkritikk rettet mot datidens boligområder var at de var ensformede og ute av menneskelig skala (Stugu, 2006, s.

462). Gehl er spesielt kritisk til mangel på farger, og få variasjoner i romstørrelser og inventar (Gehl, 1971, s. 69). Et ensformig fysisk miljø kan innvirke negativt på strukturingsmuligheten, ettersom varierte arkitektoniske uttrykk bidrar til at mennesker husker omgivelsene sine og kan strukturere dem på en bedre måte (Evans, Smith & Pezdek, 1982, s. 232). Blant annet har det blitt vist at eldre mennesker bruker historiske referansepunkter og fremtredende bygningselementer til å kjenne seg igjen og orientere omgivelsene (Evans et al. 1982, s. 232).

Gehl mener problemet ligger i måten bolig, arbeid og næring er organisert på (Gehl, 1971, s. 71). For det første påpeker hun at bolig og arbeid er adskilt på en “kategorisk” måte. Dette er talende for de rene, adskilte boligområdene hun beskriver, dog gjenspeiler ikke dagens boligområder som ofte er samlokalisert med næring og blandede funksjoner. For det andre påpeker hun at forretninger stadig blir samlokalisert i samme bygning som gir færre guidende holdepunkter. For det tredje ser hun at næringsvirksomheter foreldres i bybildet. Konsekvensen er en homogenisering av sanseintrykk, eksempelvis færre gjenkjennelige lukter (Gehl, 1971, s. 69).

Mye av Gehls teori rundt strukturering er gjenkjennelig i Jan Gehls arbeid. Han utarbeidet en (upublisert) “sjekklister” for å evaluere offentlige rom (Gehl, 1974, i Gehl og Svarre, 2013, s. 107). Design og strukturering av miljøet, spesielt med fokus på gangbarhet, var en dimensjon i denne sjekklisten. Han omtaler strukturen av det gangbare miljøet som en sammensetning av blant annet orientering av bebyggelse, avstand mellom bebyggelse, lengden på ruten, og antall ruter (Gehl, 1974, i Gehl & Svarre, 2013, s. 107). Muligheten mennesket har for å navigere disse rutene kan anses som grad av strukturering av miljøet (Gehl 1974, i Gehl og Svarre, 2013, s. 107). Et område kan også oppfattes som mer logisk å ta seg rundt i dersom brukerens bevegelser blir strukturert gjennom for eksempel antall retninger eller anvisninger (Gehl 1974, i Gehl & Svarre, 2013, s. 107).

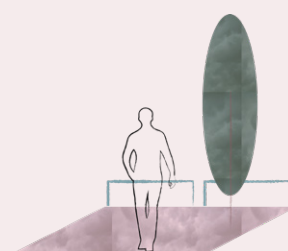
En oversikt over elementer/egenskaper ved det fysiske miljøet som bidrar til å tilfredsstill

strukturingsbehovet, er illustrert ved siden av. Dette er basert på Gehl (1971, s. 73).

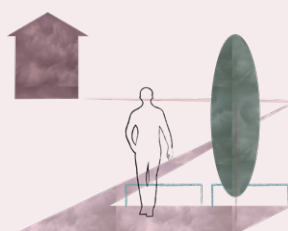
Registreringskomponenter

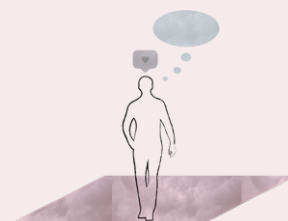
Variierende romstørrelser, akse- og siktlinjjer, Utformingen til veier/ forbindelser, adkomstveier

Holdepunkter i form av beplantning, lekearealer, og møbler

"Markante by- og landskapselementer" som for eksempel signalbygg (stor skala)

Variasjoner i farger, lyder, og materialer (mellomstor og liten skala).

Nøkkelord

Form, design, variasjon, høyder, romdannelser, akseretninger, siktlinjjer, gangbarhet, orientering, holdepunkter, sanseinntrykk, emosjonell sikkerhet

4.2.7 Behov for identifikasjon

“Å gjøre seg til ett med noe av sin omverden, å legge seg selv ut i denne, å forene seg med deler av den”

- Gehl (1971, s. 75).

Forholdet mellom individ og sted står sentralt i Gehls definisjon av identifikasjon. Dette er vesentlig, da individets kognitive oppfattelse av å være en del av et fysisk miljø gjør *identifikasjon* forskjellig fra *tilknytning* som rommer mer følelsesmessige assosiasjoner til sted (Rollero & Piccoli, 2010, s. 199). I et forsøk på utvide Gehls bobehov, drøftes behovet for identifikasjon både med utgangspunkt i menneskets identifikasjon med miljøet og måter beboeren former tilknytning til miljøet på, da disse ofte glir inn i hverandre. Det er imidlertid viktig å skjønne at disse to dimensjoner av menneskets forhold til sted ikke kommer til uttrykk på samme måte (Rollero & Piccoli, 2010).

Gehl argumenterer for at bearbeiding av omgivelsene gjennom pynting, maling, og beplantning utgjør en form for personlig *“bekreftelse”* og bidrar til opparbeidelse av engasjement og tilhørighet til bomiljøet (Gehl, 1971, s. 75). Gehl mener at beboere som eier har tilsynelatende færre begrensninger på hvilke inngrep de har lov til å gjøre, og kan lettere opparbeide identifikasjonsfølelse (Gehl, 1971, s. 77). Videre er hun kritisk til at det er for få muligheter for beboere til sette personlig preg på miljøet fordi det planlegges ut ifra det som er økonomisk gunstig og rasjonelt. Dette vil typisk si standardløsninger som gir lite rom for personlig uttrykk og opparbeidelse av status (Gehl, 1971, s. 75, 77). Dette er støttet av forskning som viser at personlig *“egenart”* er et viktig prinsipp i menneskets idenfisering med sted (Breakwell, 1986, i Twigger-Ross & Uzzell, 1996, s. 207). Denne egenarten og følelsen av å være unik gjør eksempelvis at beboere identifiserer seg selv som forskjellige fra beboere i andre bydeler (Twigger-Ross & Uzzell, 1996, s. 207).

Identifikasjon med sted er likeså påvirket av sosiale prosesser. Gehl beskriver hvordan beboerne kan identifisere seg med bomiljøet gjennom å ha en personlig innflytelse på hva som skjer og beslutninger som tas (Gehl, 1971, s. 75). For eksempel så kan deltakelse i et beboerestyre eller lignende gi følelse av samhørighet (Gehl, 1971, s.

75). Sosiale faktorer bidrar også til bygge opp en identifikasjonsfølelse med omgivelsene. En studie viser at beboernes forhold til andre i nabolaget, samt det overordnede sosiale ryktet til området, har mye å si for følelsen av identifikasjon med nabolaget (Fleury-Bahi, Felonneau & Marchand, 2008, s. 676). Det har imidlertid blitt diskutert hvorvidt sosiale prosesser i seg selv bidrar til identifikasjon, og hvorvidt det i det hele tatt er et behov. I den forbindelse viser Mesch & Manor (1998, s. 505) til konseptet *“community of limited liability”* som beskriver hvordan dagens samfunn er karakterisert av begrenset ansvar i lokalsamfunnet og ikke-lokale tilknytninger.

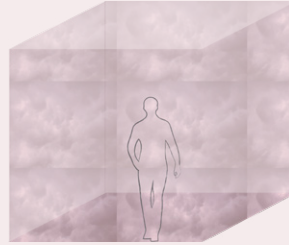
Videre i dette perspektivet kjennetegnes det moderne liv blant annet av at mennesket er en *“flerlokalt mangeidentitet”* og kan opparbeide en tilknytning til flere omgivelser samtidig (Krogh, 1995e, s. 5). Ettersom man i større grad forholder seg til ulike bosteder og reisedestinasjoner i dag, har man mulighet til å opparbeide flere tilhørigheter (Krogh, 1995b, s. 23). Ved at mennesker forflytter seg i større grad, blir tilhørighet og stedlig forankring derav kontekstavhengig (Krogh, 1995b, s. 19). Ved å ikke lenger være bundet opp mot ett enkelt område eller lokalsamfunn, slik som hjemstedet, kan det medføre at den enkelte lokalitet mister sin naturlige plass som stedlig forankring. I tillegg tillegges mennesket omgivelsene mening i relasjon til andre steder, og gjør at identifikasjon med sted er i konstant utvikling (Krogh, 1995d, s. 12).

Identifikasjon kan også være en dypt personlig prosess. For eksempel så kan det å ha en personlig følelsesmessig tilknytning [*attachment*] til et sted kan bidra til identifisering (Droseltis & Vignoles, 2010, s. 24). Dette kan for eksempel forekomme ved at et sted vekker minner og gir assosiasjoner til tidligere mennesker, perioder eller situasjoner i menneskets liv (Krogh 1995b, s. 10). Gjennom fysiske *“uttrykkspor”* i bomiljøet (Gehl, 1971, s. 77), som for eksempel historiske bygninger som minner om en annen tid, bygger vi opp identifikasjon med sted. I et transformasjonsperspektiv er dette svært relevant å diskutere, ettersom byen i økende grad er en sammensetning av nytt og gammelt som folk har ulike meninger om. Menneskelige opplevelser og

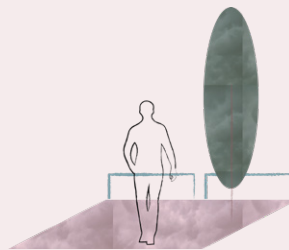
erfaringer er alltid stedbundne, og det er derfor naturlig at kjente steder får en spesiell mening (Malpas, 2018).

En oversikt av elementer/egenskaper ved det fysiske miljøet som bidrar til å tilfredsstillende strukturingsbehovet, er illustrert ved siden av. Etter som Gehl selv ikke har laget miljøkomponenter til dette behovet, er egen drøftelse derfor grunnlaget for oppsummeringen.

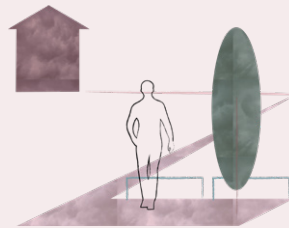
Registreringskomponenter

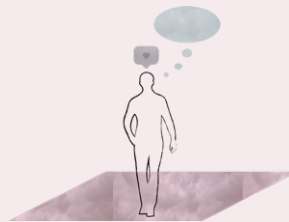
Arkitektonisk særpreg – for eksempel spesielle former

Personlig preg på bomiljø gjennom f.eks. personaliserte elementer som navneskilt, blomsterpotter eller belysning

Sammensetning av gamle og nye bygninger
Utsikten

Minner, erfaringer, assosiasjoner tilhørighet til stedet/egen fortid

Nøkkelord

Tilknytning, tilhørighet, innflytelse og påvisninger, sosialkonstruerte landskap

4.2.8 Behov for estetikk

"Herved forstås et ønske om å motta påvirkninger som mottakeren opplever som fint." – Gehl (1971, s. 81)

Estetikk kan defineres som *"læren om det skjønne"* (Kolstad, 2012, s. 61). Estetikk er noe som oppleves av mennesket og betyr *"gjennom sansene"* på gresk (Kolstad, 2012, s. 61). I den greske antikken preget estetikk så mangt, og omfavnet alle aspekter ved livet, arkitektur og kunst (Caspari, Eriksson & Nåden, 2011, s. 134). Estetisk er fint, skjønt, behagelig, det vekker noe positivt i oss og det bringer en form for glede eller tilfredsstillelse (Kolstad, 2012, s. 61). En vakker bygning kan være estetisk, så vel som en fin utsikt, lyden av barnelatter eller lukten av blomster. Teorier rundt fenomenet estetikk kan spores helt tilbake til den klassiske filosofien. For Tyske Immanuel Kant (1790/1987) handlet estetikk om to ting; følelsen av *behag/ubehag* og bedømming av om noe er *pent eller stygt* (Kant 1790/1987, i Wickman, 2017, s. 10). Estetikk er altså noe reaksjonært, da man typisk får en følelsesmessig reaksjon på noe vi sanser. Estetikk må derfor ses i sammenheng med de øvrige bobehovene som stimuleres via sanseinntrykk, som for eksempel behovet for opplevelse (Gehl, 1971, s. 81).

Estetikk har blitt beskrevet som en av fem dimensjoner ved det fysiske miljøet som bidrar til ens oppfatning av et steds attraktivitet (Handy, Boarnet, Ewing & Killingsworth, 2002, s. 66). Likevel har estetikk vært et understudert tema i forhold til fokuset det fikk i tidligere århundrer (Strumse, 2012, s. 286). Forskere har i liten grad forsøkt å avdekke estetikkens grunnprinsipper, muligens fordi det har blitt ansett som et helt subjektivt fenomen (Porteous, 1996, i Strumse, 2012, s. 286-287). Men er det egentlig det? Gehl (1971, s. 81) stiller spørsmålet *"hva er vakkert for hvem?"*. Til tross for at hun anerkjenner at estetikk er høyst individuelt og kontekstavhengig, tillater hun seg å identifisere tre "allment gyldige" kjennetegn ved det bebygde miljøet som hun hevder oppleves som fint (Gehl, 1971, s. 83). For det første reagerer mennesket positivt på *orden*, det vil si omgivelser som er strukturerte, entydige og oversiktlige. For det andre er *avveksling* av denne ordenen positivt. Noe er ikke estetisk dersom orden bikker over til å bli ensformig og

kjedelig. For det tredje er det viktig at elementer i miljøet er i *harmoni* med den "menneskelige skalaen". Med dette mener hun at det er menneskets proporsjoner og referansepunkter som skal anvendes som grunnlag for utbygging, og at elementer i miljøet må stå i balanse med hverandre (Gehl, 1971, s. 83).

Gehl forklarer videre at disse tre trekkene kan tilfredsstilles på forskjellige skalaer. På overordnet skala kan det dreie seg om strukturen på landskapet. På den mellomstore skalaen kan det gjelde design og inngrep i bygningens høyde og form, mens på den minste skalaen kan det innebære små detaljer som farger, innslag av kunst og utsmykning av bygninger (Gehl, 1971, s. 85). I en fortettingssammenheng er harmoni interessant å utforske, ettersom nye bygninger må stå i balanse med eksisterende omgivelser. I følge Børrud & Røsnes (2016) kan dette gjøres på fire måter; henholdsvis via tilpassing, harmonisering, sammenkobling eller kompromiss mellom nytt og gammelt (Børrud & Røsnes, 2016, s. 164-175).

Essensen i Gehls prinsipper har også blitt omtalt av Hekkert (2006). Han drøfter såkalt *"unity in variety"*, som kan oversettes som *"helhet i variasjon"*, som et viktig estetisk grunnprinsipp (Hekkert, 2006, s. 166). Mennesket har en tendens til å gruppere, strukturere og se sammenhenger i landskapet, mener han, og stimuleres dermed positivt av orden (Hekkert, 2006, s. 166). Detaljer, variasjoner og kontraster gjør at vi må lete lenger etter de sammenhengene som vi ubevisst søker, og stimulerer dermed sansene på en positiv måte (Hekker, 2006, s. 167). Gehl mener at de tre estetiske prinsippene, orden, avveksling og harmoni, kan tilfredsstilles på forskjellige skalaer i miljøet. På overordnet skala kan det dreie seg om strukturen på landskapet. På den mellomstore skalaen kan det gjelde design og inngrep i bygningens høyde og form, mens på den minste skalaen kan det innebære små detaljer som farger, innslag av kunst og utsmykning av bygninger (Gehl, 1971, s. 85).

Innenfor norsk planlegging har begrepet estetikk blitt beskrevet som et "trylleformular" i mange sammenhenger, til tross at begrepets innhold er vagt (Hvattum, 2004, s. 40). Kommunal- og

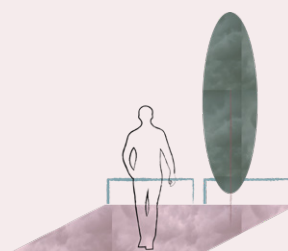
moderniseringsdepartementet påpeker at estetikk er en *verdi* og ikke et kvantifiserbart krav (KMD, 2018). Det er derav vanskelig å måle ettersom det er subjektivt og avhengig av hvem vi er som individ og gruppelem, tidligere erfaringer og kulturell sammenheng (Gehl, 1971, s. 83). Mari Hvattum, professor i arkitekturhistorie, stiller i den sammenheng spørsmålsteget ved hvor velegnet begrepet estetikk er som redskap for å sikre det skjønne og pene (Hvattum, 2004, s. 40). Gehl mener imidlertid at estetikk er viktig å ha med i diskusjoner rundt gode bomiljøer. Hun begrunner inkluderingen av estetikk som et eget behov med at *"...det ellers ville mangle noe fundamentalt i beskrivelsen av våre krav til det å bo"* (Gehl, 1971, s. 81). Hun mener at det er et behov for en tydeligere debatt rundt begrepets innhold, ettersom det er uklart hvorvidt planleggerens estetiske stilidealer, som ofte er et produkt av en faglig "subkultur" sammenfaller med beboerens verdier (Gehl, 1971, s. 85).

En oversikt over elementer/egenskaper ved det fysiske miljøet som bidrar til å tilfredsstille behovet for estetikk, er illustrert ved siden av. Gehl har ikke laget miljøkomponenter til dette behovet, men oversikten oppsummerer drøftelsene hennes (Gehl, 1971, s. 81-87) med innslag av egne tanker.

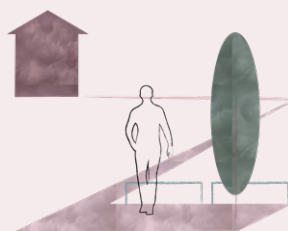
Registreringskomponenter

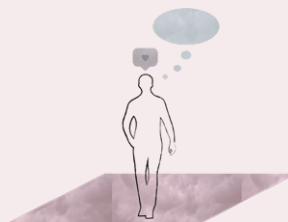
«Menneskelig skala»

Bygninger, apparater, møblering, statuer, vegetasjon, belysning, gulv

Byggenes orientering og plassering, prosjektområdets plassering, orientering av balkonger, vegetasjon og forbindelser

Orden – at miljøet er oversiktlig og entydig strukturert
 Avveksling – variasjon for å sikre at orden ikke blir monotont
 Harmoni – at fysiske elementer har står i balanse med hverandre og har en menneskelig skala

Nøkkelord

Det skjønne, det grønne, sanseintrykk (orden, harmoni, avveksling) og verdi

4.3.9 Oppsummering av bobehov

Bobehov	Nøkkelord	Forklaring
Kontakt	Sanseintrykk	Planlegge arealer og steder ved flere skalaer, som gangbarhet, bygninger av menneskelige dimensjoner. Ta del i felles aktiviteter, føre samtale med naboen eller besøke en bekjent
	Samvær/naboskap/fellesskap	Hovedpoenget i behovet. Kontaktpersoner i umiddelbar nærhet. Beboere som møtes når de utfører praktiske og funksjonelle oppgaver bomiljøet. Eksempelvis umiddelbar kontaktform gjennom en samtale, eller mindre engasjerende som et nikk.
	internettbruk/mobilitet	Ikke like avhengig av å fysisk møte opp for å komme i kontakt med andre, mer mobile
	Uformell nabokontakt	Spontane og uforpliktete møter, eksempelvis i gårdstunet og på benker, vennskapelighet
	Vennsapsrelasjoner	Dypere og mer betydningsfulle relasjoner. Etableres og vedlikeholdes ofte utenfor bomiljøet.
	Sosial avstand	Mindre enn 10-12 meter internt i bomiljøet
	Fellesarealer/romdannelser	Det fysiske miljøet bør være utformet på en måte som støtter (sosial) interaksjon med andre. Kvaliteter av felles karakter.
Isolasjon	Kontroll	Folk må føle at de kan kontrollere kontakt med andre mennesker
	Privatliv	Hovedpoenget i behovet. Private fasiliteter som privat balkong istedenfor fellesareal.
	Trekke seg tilbake	Boligen som eksempel for å trekke seg tilbake, og fornemme ro (og beskyttelse)
	Innsyn/utsyn/avskjerming Visuell isolasjon	Stenge seg ute fra ytre påvirkninger/omverdenen eller som begrenser innsyn og utsyn, som å trekke for gardinene.
	Støy/lyder	Redusering av støyfaktorer både utenfor og innenfor bygningene. Stillhet
Opplevelse	Anonymitet	Anonym oppførsel i urbane miljøer til tross for fysisk nærhet til andre
	Mottagelse av sansepåvirkninger	Ytre påvirkninger av både det fysiske miljøet og sosiale prosesser gjennom eksempel syn, hørsel, lukt og berøring. Innlemmelse av natur, menneskelig tilstedeværelse
	Variasjoner	Hovedpoenget i behovet. I dette ligger variasjoner i både byggehøyder, materialbruk, strukturer, farger, aktivitetstilbud, romdannelser, tilrettelegge for forskjellige funksjoner og fasiliteter.
	Opplevd aktivitet	Sansepåvirkningene. Avstander og dimensjoner er av betydning.
	Aktivitetsorientert adferd/ faktisk aktivitet	Bruk av det fysiske miljøet, og avhenger av utforming, samt opphold og (antall) mennesker tilstede.
Modererende faktorer	Egenskaper ved mennesket og omgivelsene om påvirker vår opplevelse, som kjønn, barn, etasjehøyde.	

Bobehov	Nøkkelord	Forklaring
Utfoldelse	Uttrykkelse	Aktivitet eller gjøremål som gir mening og hensikt for en selv. Eudaimonisk velvære.
	Kreativitet	Kreative aktiviteter som beplantning, men også andre tjenester- og servicefunksjoner
	Sammen med andre	Tjenester- og servicefunksjoner, fellesarealer og fellesfunksjoner
	Bo- og eierform	Gir ulik tilgang på utearealer, samt at eierformer gir større mulighet til utfoldelse.
Lek		Gjelder ikke bare barn, men i hovedsak dette som primærgruppe. Deres lekemønstre kan også påvirke voksnes bruk av det fysiske miljøet.
Strukturering	Orientering	Navigere i omgivelsene, bedømme avstand og retning. Følelse av at vi har oversikt over det fysiske miljøet. Bør ha holdepunkter.
	Sanseinntrykk	Bevegelse, former, farger, materialer, lukter og lys.
	Variasjon	Variasjon i romdannelser, materialvalg, farger, vegetasjon og inventarer. Variasjon i funksjoner, og eksempelvis ikke samlokalisering.
	Strukturering/ gangbarhet	Variasjon, utforming og antall av alternative ruter. Akseretninger og siktlinjer, samt anvisninger.
Identifikasjon	Tilknytning	Følelsesmessig assosiasjoner eller minner til et sted. Kan videre forekomme gjennom historiske spor
	Tilhørighet	Følelsen av å kunne personalisere området, gjennom å sette preg og bearbeide det fysiske miljøet. Flere forankringspunkter i dag.
	Innflytelse og påvirkning	Ha noe å si på hvordan bomiljøet blir organisert, og ha muligheten til å ha kontroll på eget miljø.
	Sosialkonstruerte landskap	Det overordnede sosiale ryktet til området, samt beboernes forhold til andre i nabolaget/statusmarkering.
Estetikk	Det skjønne	Påvirkninger fra noe man oppfatter som pent. Det er synonymt med noe positivt, og kan relateres til hva som er behagelig og ikke.
	Det grønne	Naturelementer, som beplantning. Gir opphav til sanseintrykk.
	Sanseinntrykk	Følelsesmessig reaksjon typisk gjennom visuelle stimuli (farger, utsikt). Også gjennom berøring, materialer, lukter, lyder. Dette gjelder også hennes «tre allment gyldige» kjennetegn,
	Verdi	Vanskelig å kvantifisere grunner subjektivt innhold, basert på hvem vi er og tidligere erfaringer.

DEL V : PRESENTASJON AV UNDERSØKELSESOMRÅDENE

I denne delen gjør vi oss kjente med de utvalgte undersøkelsesområdene. Først gis en oversikt over caseområdene med fakta og litt historisk bakgrunn. Deretter presenterer vi vår egen beskrivelse av undersøkelsesområdene ut ifra "miljøkomponentene" beskrevet under hvert psykologisk bobehov i teoridelen (se del 2). Beskrivelsen er overordnet og tar utgangspunkt i bilder, notater og inntrykk vi fikk på befaring.

Sjølyststranda

Pilestredet Park

Figur 15: Kartet viser hvor de to aktuelle undersøkelsesområdene er plassert i Oslo og i forhold til hverandre. Pilestredet Park ligger i bydel St. Hanshaugen, mens Sjølyststranda ligger i bydel Ullern. Den øverste hvite streken indikerer Ring 3, gul strek markerer Ring 2, og Ring 1 er den nederste hvite streken. Kilde: Bakgrunnskart av Norge i Bilder (u. å) (<https://www.norgebilder.no/>)

1850 m

5.1 Oversikt

Gjeldende kommuneplan for Oslo - "Oslo mot 2030: smart, trygg og grønn" viser til flere "utviklingsområder" hvor det planlegges forfetting i form av både bolig og næring i indre og ytre by (Oslo Kommune, 2015). Pilestredet Park ligger i et relativt stabilt boligområde, mens Sjølyststranda faller innenfor utviklingsområde for ytre by. Undersøkelsesområdene er altså forbeholdt ulik fremtidig utbygging, som kan påvirke hvordan beboere vurderer bokkvaliteter i området. Figur 15 viser beliggenheten til undersøkelsesområdene, samt nøkkelopplysninger som dekningsgrad, antall beboere og utnyttelse.

Pilestredet Park og Sjølyststranda er begge lokalisert innenfor Ring 2 i Oslo. Pilestredet Park ligger direkte nord for sentrum, mens Sjølyststranda ligger vest for sentrum i mot fjordlinjen. Begge undersøkelsesområdene er lokalisert i nærheten av kollektivtransport. Sjølyststranda ligger i umiddelbar nærhet til Skøyen kollektivknutepunkt og E18, mens Pilestredet Park er et par hundre meter fra Nationaltheatret stasjon. Begge undersøkelsesområdene består av en kombinasjon av bolig og forretning, i tillegg til å ha butikker og andre fasiliteter i nærområdet.

Pilestredet Park er et større og mer tydelig avgrenset område enn Sjølyststranda. Begge områdene hatt et fokus på miljøprofilering (Statsbygg, 2014; Veidekke, 2018), og tilhører samme byutviklingsdiskurs. Begge områdene består av beboere med relativt høy sosioøkonomiske status. I 2018 hadde bydel St. Hanshaugen (Pilestredet Park) den nest-høyeste kvadratmeterprisene i Oslo, på 83.600 kr/m², mens bydel Ullern (Sjølyststranda) hadde en kvadratmeterpris på 74000 kr/m² som også er godt over gjennomsnittet på 70 500 kr/m² (Krogsveen, 2018). Dette gir beboerne en forventning til kvalitet som kanskje ikke sammenfaller med beboere i områder med lavere gjennomsnittsinntekt.

5.2 Case 1 - Pilestredet Park

5.2.1 Historie og utvikling

Figur 16: Viser utsnitt av Pilestredet Park. Hvit markering illustrerer områdeavgrensningen.
Kilde: Bakgrunnskart av Norge i Bilder (u. å) (<https://www.norgebilder.no/>)

I 2000 da Rikshospitalet skulle flyttes overtok Statsbygg eiendommen med totalt 30 bygninger av ulik verdi og bevaringsverdig status (Statsbygg, 2014). Noen tomter ble videre solgt til private utbyggere, mens bygninger i dårlig stand ble revet (Statsbygg, 2014). Totalt 16 bygninger ble revet, og 65 500 m² BTA ble bygget opp som nybygg (Statsbygg, 2008, s. 8).

Statsbygg og Oslo kommune la hovedføringene for utviklingen av Pilestredet Park. Et mål var at området skulle bli et ledende eksempel på bærekraftig byutvikling med fokus på byøkologiske prinsipper (Statsbygg, 2014). Byøkologi er et interessant konsept innenfor den miljøfokuserte utviklingsdiskursen, og kan diskuteres i sammenheng med Gehl da byøkologien også omhandler samvirket mellom sosiale prosesser og de naturlige systemene i byen (Marianne Skjulhaug, i Isaaksen, 2016).

Utviklingen skulle ha en kompakt arealbruk, materialer fra Rikshospitalet skulle gjenbrukes der mulig og området skulle være grønt både i visuell og miljøvennlig forstand (Isaaksen, 2016). I dag fremstår området som en "grønn oase" i Oslo sentrum med cirka 1500 boenheter, i tillegg til næringsvirksomhet, kontorer og undervisning (Statsbygg, 2008, s. 8). Fellesarealene, driftet av Pilestredet Park Økodrift, består av cirka 23 000 m² parkareal og veier, og har blitt en viktig kvalitet for beboere og andre i området (Statsbygg, 2008, s. 9).

5.3 Case 2 - Sjølyststranda

5.3.1 Historie og utvikling

Figur 17: Viser utsnitt av Sjølyststranda. Hvit markering illustrerer områdeavgrensningen.
Kilde: Bakgrunnskart av Norge i Bilder (u. å). (<https://www.norgebilder.no/>)

Sjølyststranda ble bygget ut mellom år 2000-2008 på den tidligere tomten for Norges Varemesse (LPO Arkitekter, u.å.). Den samlede utbyggingen har et bruttoareal på 54300m² og består av 570 leiligheter samt noen forretningslokaler og kontorer (LPO Arkitekter, NLA, u. å). Tomten er koblet på gang- og sykkelveier i området (Grindaker, u. å). Mye av tomten består av betongdekket, men den sørlige delen av tomten som grenser mot Oslofjorden er grønn og frodig (NLA, u. å). I tillegg har Hoffselva blitt et positivt landskapselement (Grindaker, u. å).

Tomten ligger delvis på et miljølokk på 18,5 mål, og har seks kjørefelt liggende under (Dale, 2013). Det fungerer som et beplantet uteområde over E18, og skaper sammenheng mellom Skøyen, Bygdøy og Oslofjorden (Grindaker, u.å.). Selv om hovedveien er under lokk i områdene rundt boligblokkene, kan støy være en faktor. Lamellene som åpner seg

mot fjorden slipper inn lys og luft, samtidig som uterommet blir noe skjermet fra støy.

5.4 Miljøkomponenter

Miljødimensjon

Definert av Gehl (1971, s. 21) som "miljøets lengde, høyde, bredde og form".

Denne komponenten kan forstås som det fysiske miljøets proporsjoner og fasonger. Miljødimensjonen kan relateres til de psykologiske behovene på ulike måter ved eksempelvis å skiftninger mellom åpne og lukkede rom, eller ha tydelige akser. Videre kan variasjon i byggenes typologi og avstand mellom hverandre, samt vegetasjonen og forbindelsenes form og størrelse spille inn på behovene. De kan imidlertid bli begrenset av både fysiske og fysiologiske forhold.

Figur 18: Viser byggehøyder og akser som brytes av bygningenes orientering i landskapet fra Pilestredet Park.

Figur 19: Viser eksempel på romforløp fra Sjølyststranda.

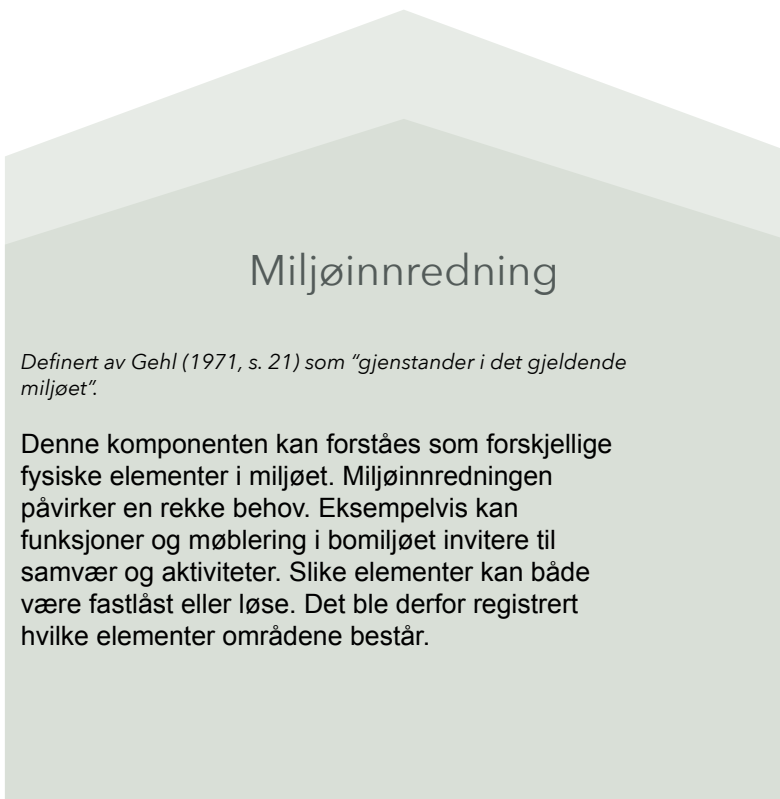
Pilestredet Park er på cirka 70 dekar totalt (Statsbygg, 2014) og har varierende formgivende elementer, typologier og dimensjoner. Den åpne kvartalsstrukturen i nord og de korte lamellene/ punkthusene i sør, er brutt opp av lange lameller i midten. Bygningene ligger på omlag 8-10 etasjer. Terrenget var fallende mot sør-vest, som gjorde at bygninger i sør-vest følte enda høyere. Det har blitt registrert 14 uteoppholdsarealer. To virket mer tilrettelagt for allmennheten, med større åpenhet, flere akser og varierte former. De øvrige rommene følte mer halvprivate, da de var mer omsluttet med av byggene rundt i en kvadratisk (se figur 18). Skift mellom åpne og lukkede rom skjedde via skift i gangveien som ledet folk mellom rommene. Vegetasjonen er en sammensetning av nye og eldre trær, busker og blomsterbed som skaper et variert grønt inntrykk.

Sjølyststranda er på cirka 20 dekar med seks boligsameier. Bygningene har gjennomsnittlig 8 etasjer og er tilnærmet likt utformet. En undergang på bygget øst å tomten skaper et mer variert romforløp på tomten (se figur 19). Den er med på både å bryte opp, og er på den måten et spenningsmoment. Felles oppholdsrom, også tilgjengelig for allmennheten, varierte i størrelse og form. De mindre uterommene mellom lamellene er ikke tilrettelagt for opphold, men tilbyr visuelle kvaliteter og bryter opp bebyggelsen mot sjøen. Det at rommet er av et annet gulvmaterialet enn resten av gulvet, og er delvis innrammet av vegetasjon, gjør at området ikke føles så stort. Hekker og annen beplantning deler videre opp de andre rommene, som gir et noe fragmentert romforløp. Gangveiene er organisk tilpasset terrenget.

Pilestredet Park har mange innredningselementer i form av beplantning, benker, belysning og annet. Vegetasjonen består av et variert spekter av løvtrær, nålbusker og blomsterbed. Vegetasjonen har en skjermende effekt. Sitteplasser er eksempelvis integrert i områdets naturlige terrengfall, og således virker ikke møbleringen tilfeldig plassert. Området har også pergola og andre sittemuligheter, samt bord hvor noen er inngravert med spill (se figur 20). Trestubber, statuer og vannelementer preger også området. Lyskilder langs kantsoner, gangveier og fellesareal er både stolpebelysning og vegglamper. Ved adkomstveiene er det sykkelstativer.

På Sjølyststranda er det relativt lite møblering. Dette er med unntak av noen benker og noen bord i midten av det grusbelaagte uteoppholdsarealet (se figur 21). Her er det også en integrert fontene. Det er også enkel møblering i forbindelse med lekeapparater. Vegetasjonen består av løvfellende trær og -busker. Bygget i nord har publikumstilgjengelige lokaler på bakkeplan.

Miljøinnredning

Definert av Gehl (1971, s. 21) som "gjenstander i det gjeldende miljøet".

Denne komponenten kan forstås som forskjellige fysiske elementer i miljøet. Miljøinnredningen påvirker en rekke behov. Eksempelvis kan funksjoner og møblering i bomiljøet invitere til samvær og aktiviteter. Slike elementer kan både være fastlåst eller løse. Det ble derfor registrert hvilke elementer områdene består.

Figur 20: Viser elementer i det fysiske miljøet som stimulerer til aktivitet, læring/mening og kreativitet i Pilestredet Park. Disse møblene er fastmonterte på det store uterommet. Det er et tilbud som er tilgjengelig for beboere samt forbipasserende.

Figur 21: Viser møblering på Sjølyststranda som inviterer til både samvær, aktivitet og utfoldelse.

Miljøplassering

Definert av Gehl (1971, s. 21) som "miljøets plassering i forhold til andre emner".

Denne komponenten kan forstås som det fysiske miljøets plassering i forhold til andre funksjoner og gjenstander. Miljøplasseringen relateres til de psykologiske behovene på ulike måter, eksempelvis gjennom bygningenes orientering i forhold til hverandre, plassering av fellesareal i forhold til boligen eller plassering av vinduer i forhold til vinduer.

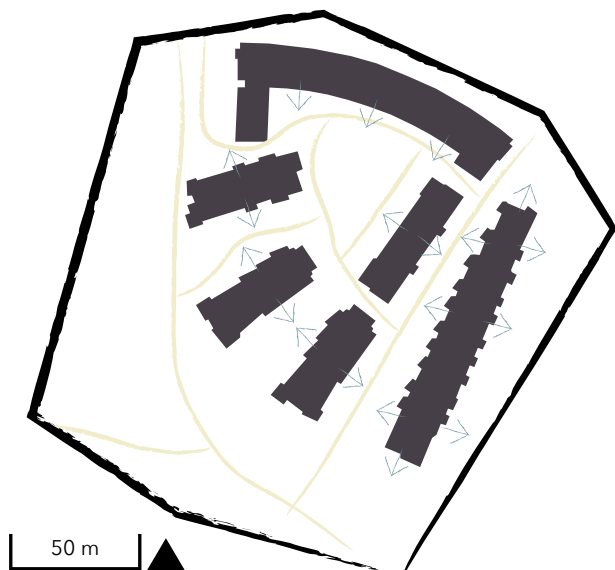

Figur 22: Viser orientering av bebyggelsen, veiforbindelsene i området, samt orientering av balkonger i Pilestredet Park.

Figur 23: Sjølyststranda sine orientering av bebyggelsen, veiforbindelsene i området, samt orientering av balkonger blir illustrert her..

Pilestredet Park har en sentrumsnær beliggenhet sør i bydel St. Hanshaugen. Prosjektområdet har adgang fra alle veiene som området er omkranset av. Vinduene er hovedsakelig plassert på alle sider av byggene, hvor ved noen anledninger eldre trær skjærer for innsyn. Figur 22 viser dermed orientering av balkongene. Trær, busker, hekker og blomsterbed plassert langsmed strukturer, og noen enkeltstående. Hekkene er spesielt plassert langsmed husveggene som grenser til de åpne oppholdsarealer og gangstiene. Trær langs randsonen av plenen bidrar til mindre innsyn og utsyn. Samtidig gjør det at folk på plenen ikke føler seg observert ovenfra.

Sjølyststranda ligger på Skøyen i bydel Ullern. Området har tre atkomstveier, som strekker seg direkte gjennom prosjektområdet. Gangveiene er plassert med høy bebyggelse på begge sider, og knytter oppholdsarealene sammen. Bygget i nord er buet, mens de sørlige bygningene formerer rette diagonale akser ut mot havet. former tilsammen en "vifte" - eller håndformasjon. Et fallende terreng mot sør, kombinert med variert orientering av bygningene skaper forskjellige siktlinjer og orienteringspunkter (se figur 23). Det buede bygget skaper et lunere fellesareal rundt tomtens sirkulære midtpunkt.

De grønne og frodige vegetasjonselementene i Pilestredet Parks gir varierte sanseintrykk. Befaringen fant sted i oktober, en periode der vegetasjonen var kledd i høstfarger. Ettersom det både var løvtrær og nålbusker, gir dette opphav til ulike teksturer. Fellesarealene består av både gress, grus, heller, brostein og asfalt. Bebyggelsen er en kombinasjon av gammelt og nytt, med gamle Rikshospital-bygninger står i sterk kontrast til nye leilighetsbygg. Området viser lite tegn til personlig bearbeidelse. Kurvede linjer er repeterende i både bygningsstrukturer, veiutforming og detaljer. Eksempelvis står brosteins-detalljer på bakken i sterk kontrast til de rette hellesteinslinjene.

Sjølyststranda er bygget på et gammelt industriområde, med en attraktiv lokasjon nær fjorden. Sjølyststranda ligger på en grønn flekk i midten av et svært grått område. Førsteintrykket er at det er noe ensformig, med lite variasjon. Elementer som derimot bidrar til variasjon er blant annet bruk av ulike teksturer (se figur 25) og ulike terrengoppbygninger. I tillegg er det mulig å se sjøen dersom man beveger seg ut på det litt større grøntarealet foran bebyggelsen.

Miljøets sansemessige påvirkning

Definert av Gehl (1971, s. 21) som "stimulier i et miljø som gir opphav til en rekke sansemessige opplevelser gjennom synsorganer, høreorganer, berøringsorganer og luktorganer".

Denne komponenten kan forstås som elementer og faktorer i det fysiske miljøet som vekker sansene, gjennom det visuelle, duftrelaterte, taktile eller lydmessige. Det fysiske miljøet har innvirkninger på sansene gjennom varierte teksturer, farger og materialer og former på eksempelvis bygninger, gulvdekke og vegetasjon. Slike faktorer kan igjen gi opphav til minner og følelser.

Figur 24: Viser fysisk element i uteområder som speiler himmel og andre elementer i umiddelbar nærhet. Den står i kontrast med det grønne gresset og de grå steinmaterialene rundt.

Figur 25: Viser ulike strukturer, materialer og former på Sjølyststranda, som tilrettelegger for ulike sanseopplevelser.

DEL VI : EMPIRISK ANALYSE

Resultatene av den empiriske analysen presenteres i denne delen. Hovedvekten ligger på spørreundersøkelsen og dybdeintervjuene, og kobles opp mot Ingrid Gehls åtte psykologiske bobehov.

6.1 Bokkvalitet

Resultatene taler for at bokkvalitet er et subjektivt ladet begrep som beboerne tillegger ulike meninger og verdier. I spørreundersøkelsen ble beboerne bedt om å skrive kort hva bokkvalitet betyr for dem. Svarene varierte stort. For noen beboere gjaldt bokkvalitet egenskaper ved selve boenheten, som for eksempel tilgang på balkong, god planløsning og høy teknisk standard. For andre innebar det kvaliteter rundt boligen, og da spesielt nærhet til tjenester- og servicefunksjoner. Enkelte var opptatte av følelsesmessige relasjoner til bostedet, som for eksempel følelsen av trygghet, følelsen av å være glad og bekvem, samt å kunne være i fred og ro. Dette samspillet mellom materielle og de immaterielle kvaliteter kan oppsummeres i et sitat fra Sara, en pensjonert beboer på Sjølyststranda. Hun sa følgende i et dybdeintervju:

Catharina: [...] Hva tenker du om temaet bokkvalitet, sånn helt overordnet?

Sara: Ja. Altså jeg tenker jo da på det ytre miljøet og på tilbudene og tilretteleggingen der, og så tenker jeg jo også på de indre kvalitetene, det som betyr noe for meg, at jeg finner det, det her.

Catharina: Mhm.

Sara: Så det er de to forholdene, det ytre og det indre personlige for meg.

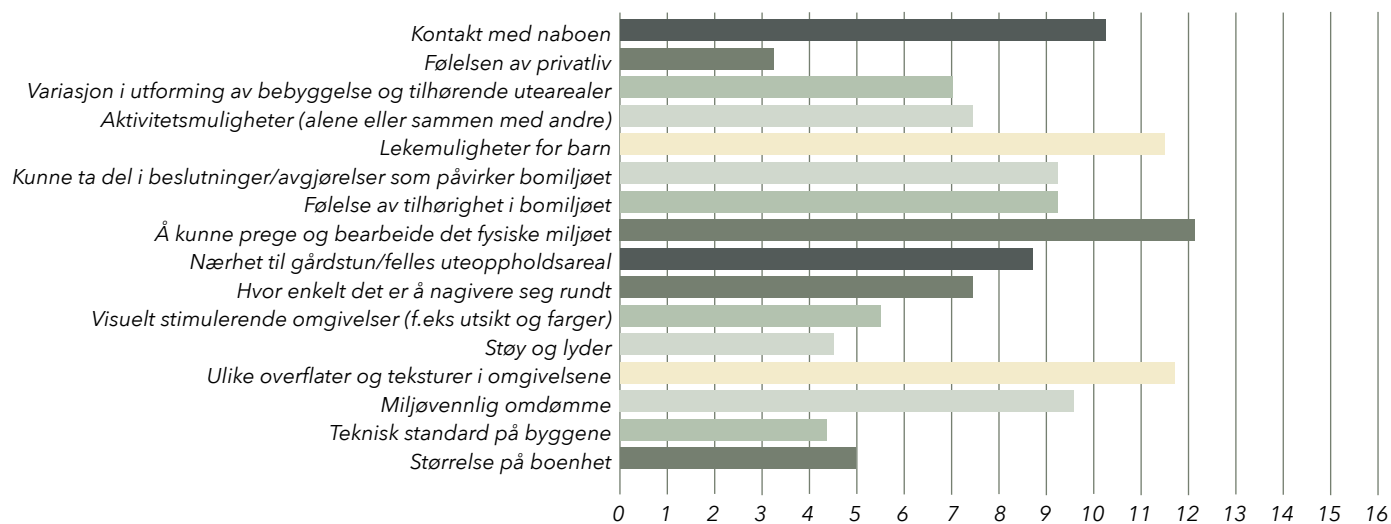
Catharina: Altså indre...

Sara: Ja, følelsene mine og da tilhørighet og det som går på mine ønsker. Mens jeg kan ytre sett se på hva som ligger her, og rent objektivt liksom beskrive det.

I spørreundersøkelsen ble beboerne bedt om å rangere faktorer etter hvor mye det påvirket deres velvære i bomiljøet. Disse faktorene ble gitt som svaralternativer ettersom de er direkte knyttet til nøkkelbegrepene hentet ut fra litteraturanalysen, og representerer essensen i de åtte behovene. Figur 26 viser resultatene av rangeringen.

Bokkvaliteter som framtrer som svært viktige er følelsen av privatliv, teknisk standard på bygningene, samt støy og lyder. De som utgjør de minst viktige er lekemuligheter for barn, ulike overflater og teksturer i omgivelsene, samt å kunne prege og bearbeide det fysiske miljøet.

Vennligst ranger følgende faktorer etter hvor mye de påvirker ditt velvære i bomiljøet (mest viktig øverst)

Figur 26: Oversikt over rangering av utvalgte bokvalitet i bomiljøet basert på hvor viktig det anses for velvære i bomiljøet

6.2 Kontakt

6.2.1 Resultater

Som vist på figur 26 ovenfor ble kontakt med naboer i snitt rangert som den fjerde minst viktige faktoren. Beboernes ønskelige forhold til naboene varierte stort. I spørreundersøkelsen kommenterte noen at de ønsker et *"rolig og nøytralt forhold til naboer"*, mens andre ønsker *"lite støy fra naboer"* eller rett og slett å *"slippe rettssaker med naboen"*. I en mer positiv forstand var følelse av *"felleskap"* og *"naboskap"* en viktig bokkvalitet for enkelte, samt *"hyggelige naboer"* og et *"velfungerende sameie"*.

På påstanden om beboerne har mye kontakt med naboene svarte 42 % svært uenige. Kontakt oppstod typisk ved *"en kjapp prat i heisen"* eller ved å være *"på hilsen når vi treffes"*. En beboer kommenterer *"jeg vil være i fred, og det får jeg."* Hele 33 % er tilfreds ("svært enig"), og 26% er litt tilfreds ("litt enig") med kontakten som oppstår. En mann (31-40) i Pilestredet Park *"ønsker ikke at bomiljøet skal være en bygd der ingen har privatliv"*. Det er imidlertid ikke enstemmighet på dette punktet. En kvinne (21-30) i Pilestredet Park sier *"Det hadde vært hyggelig med mer naboskap, "grendefølelse" særlig mtp barn og lekekamerater. Familien blir en slags øde øy"*. Begge disse kommentarene er fra beboere med hjemmeboende barn.

Dybdeintervjuene bygger opp under tendensen at de fleste beboere ikke har særlig kontakt med naboene sine, og heller ikke har et behov for mer. Helene (31-40) i Pilestredet Park mener at dette er *"symptomatisk for hele Oslo"*. Både hun og Sara (pensjonist) på Sjølyststranda uttrykker at de har venner i andre kretser, og at de derfor ikke har behov for dypere kontakt i bomiljøet. Sara forklarer:

"[...] det er opp til meg dersom jeg vil ha kontakt med naboen. Og som sagt kjenner jeg mange av dem og vi er "på nikk" og slår av en prat og sånn. Men det er akkurat passe for meg. Ja. Jeg trenger ikke venner blant naboene mine. Nei." – Intervju med Sara (pensjonist, SJ)

Selv om Helene (31-40, PP) har enkelte naboer som hun slår an en kort prat med, er naboen såpass *"eksotisk"* og *"annerledes"* at hun ikke føler et behov for å bli bedre kjent.

Helene er videre glad for å slippe å engasjere seg i dugnadsarbeid, men ser på det som *"en sosial ting"* for de eldre. *"Så da begynte vi å ha litt mer dugnad da, sånn frivillig, slik at de som ville kunne"*, sier hun.

De eldre beboerne savnet i større grad felles beboerarrangementer. Petter (pensjonist) i Pilestredet Park forteller at det pleide å være et fellesopplegg for juletretenning på gårdsplassen, men at dette i senere år har *"dødd ut"* som følge av at det *"...rett og slett [...] var mye styr og de får ikke folk til å ta seg av det"*. Han har et ønske om bedre samvær i bomiljøet, og drøfter at mangelen på dette kan skyldes at sameie er såpass stort. Han anerkjenner også at å ta kontakt med naboene er hans eget ansvar.

I et mindre sameie på Sjølyststranda ble det organisert et sosialt arrangement på sameiets fellesareale. Dette ble positivt mottatt. Thomas (41-50) på Sjølyststranda forteller hvordan folk kom og gikk som de selv ønsket, og at arrangementet hadde førte til nye bekjensker i bygget. Han synes det er *"hyggelig å kunne ha gode naboer som du kan småsnakke med"*, men sier at det er noe man må *"komme over"* før man omsider ser på det som en positiv kvalitet.

Kontakt forekom også gjennom den visuelle sansen. Helene (31-40, PP) kommenterer at hun synes det er *"koselig"* å se andre spasere gjennom området. På en annen side ønsker hun ikke selv å bli sett på, og uttaler at hun nok ikke hadde likt å bo i førsteetasje med innsyn fra forbipasserende. Britt (41-50) på Sjølyststranda uttaler også at hun synes *"det er trivelig å se på folk"* og liker å *"følge litt med"* på hvem som bor i området og hvordan de ferdes. *"Ja, det er han ja! Han var her i går og. Bor han her?"* sier hun og ler. Flere beboere kommenterte at de hører andre når de bruker fellesarealene eller ferdes igjennom området, men i det store og hele er oppfatningen at dette er noe man må tåle i byen.

6.2.2 Diskusjon

Kontaktformene som oppstod i bomiljøet var typisk svake og lite personlige, karakterisert av spontanitet og uforpliktelse (Nordahl, 1996;

Henning & Lieberg, 1996; Granovetter, 1973). De faller således inn under Gehls kategori *lite intime og engasjerende*, og utarter seg i form av nikk, blikk eller en rask prat i heisen eller trappeoppgang (Gehl, 1971, s. 33). Beboere opplevde disse uformelle kontaktformene som hyggelige, og de fleste hadde ikke et behov for dypere relasjoner. Dette støtter påstanden om at bomiljøer med et sterkt lokalsamfunnspreget er noe ideologisk, og lite representativt for det samfunnet vi bor i (Nordahl, 1996, s. 11).

Beboernes vennskskapsrelasjoner er ikke bundet til sted, og vedlikeholdes på tvers av geografiske avgrensninger (Milgram & Hollander, 1964, i Milgram, 1970, s. 1462; Nordahl, 1996). Tidligere forskning viser at fellesskap oftest kommer til uttrykk i mindre, avgrensede bomiljøer med et tydelig sentrumspunkt og høy befolkningstetthet (Talen, 1999, s. 1363). I Gehls *New Town* utgjør bomiljøet et avgrenset område mellom boligen og byen, mens i vår studie er skillet mellom bolig og by mindre definert. Det moderne bomiljøets "midtpunkt" er avhengig av hvordan hver enkelt beboer strukturerer sin hverdag. På en måten kan det sies at overgangen fra bolig til by er mer markant, og at man trolig forholder seg uforpliktet til umiddelbare naboer innenfor samme sameie, mens beboere i nabobygget er like fremmede som andre byfolk. Bomiljøet bør derfor ikke anses som et "lukket samfunn", men heller en sammensetning av flere uavhengige arenaer for kontakt (Hennig & Lieberg, 1996, s. 4).

Undersøkellesområdene er preget av få formelle rammer og er organisert rundt privatliv som hovedprinsipp (Aarsæther, 2016, s. 139). Med unntak av noen uformelle dugnadsarrangementer, er det ikke mange anledninger til å engasjere seg i fellesskapet. Resultatene reflekterer ikke fokuset på "aktivering" av fellesskapet gjennom beboeraktiviteter og lignende som har vært et viktig satsingspunkt i dansk planlegging i 'senmoderne' tid (Pløger, 2002, s. 12). Mangel på beboerarrangementer kan tyde på at det er lite interesse for å engasjere seg i fellesskapet, men kan også være en konsekvens av en ansvarsfraskrivelse fra beboerne. Petter beskriver hvordan felles juletretenning "dødde ut" fordi man ikke fant noen som var villige til å arrangere

det, til tross for at arrangementet ble satt pris på. I kontrast hadde det sosiale arrangementet på Sjølyststranda vært en suksess når det først hadde blitt arrangert av noen. Dette indikerer at beboeraktiviteter som bringer naboer i kontakt med hverandre kan ha en positiv innvirkning på trivsel (Parkes et al. 2000), men forekommer ikke hyppig nok til å fostre dypere kontaktformer blant naboer.

Befaringen med fokus på det fysiske miljøet viser også til enkelte utformingselementer som kan påvirke mulighetene for kontakt (se del 5 for resultatene). Sameiene har typisk sine egne fellesarealer på taket, mens arealene utenfor boligen fremstår som offentlige eller halv-offentlige rom. Uteoppholdsarealene i begge områdene er tilgjengelige for allmennheten og spesielt i Pilestredet Park er det en konstant gjennomstrømming av mennesker. Det kan stilles spørsmål ved hvordan dette legger opp til *mer intime og engasjerende* kontaktformer mellom beboerne, da det fremstår som uklart hvem som tilhører et lukket sameie og hvem som er en besøkende i området. Sjølyststranda er mer skjermet, men den "vifteformede" bebyggelsen er orientert slik at beboere på balkongene sitter og ser rett på de som oppholder seg i fellesarealene. Dette fører til indirekte visuell kontakt, dog kan det virke overvåkende for de som oppholder seg der.

6.3 Isolasjon

6.3.1 Resultater

Muligheten til å isolere seg fra omverdenen ble i snitt ansett som den viktigste faktoren for velvære i bomiljøet (figur 26). Hele 43 % anså det som den viktigste faktoren for sitt velvære. Totalt er 66 % tilfreds med muligheten de har for å trekke seg tilbake. En kommenterer: *"Man er aldri alene hvis man ikke er inne, men likevel aldri forpliktet til å sosialisere."* Totalt er 80 % er enige i at området et stille og skjermet. Av de som ikke opplever bomiljøet som skjermet, skyldes dette bråk fra "gjennomgangstrafikk" og studenter fra OsloMet. En beboer i Pilestredet Park har valgt å flytte på grunn av støy. Det var ingen kommentarer om støy fra E18 på Sjølyststranda.

I dybdeintervjuene ble beboerne spurt om hva de legger i det å ha det privat. For mange handlet det om å kunne trekke seg tilbake og finne roen i eget hjem. Anders (pensjonist) i Pilestredet Park oppfatter seg selv som en sosial person, men har et behov for sine "stille stunder" i boligen sin. Erik (51-65, PP) forteller også at "...noen ganger har [man] litt et behov for trekke seg tilbake". Han mener at arealdisponeringen påvirker isolasjonsfølelsen og trenger derfor et "minimumsareal" for å "orke...å oppholde [seg] [i leiligheten] i mange timer". Han sier at flere rom hadde gjort det mulig å trekke seg tilbake når sønnen har besøk av klassekamerater. *"Hvor skal jeg være?"* sier han og fortsetter; *"[man] blir værende midt oppi det hele"*.

Muligheten til å bruke boligen sin uten innsyn fra andre mennesker, ble ansett som en isolerende kvalitet. Petter (pensjonist, PP) forteller at han har en skjermet balkong, og kommenterer *"...du sitter ikke på utstilling ute på der. Du kan være deg selv altså"*. Videre viser han til at skjermingselementer, som gardiner, kan bli brukt til å begrense innsyn. Han har imidlertid ingen gjenboere, og har derfor ikke et behov for å skjerme vinduene.

Helene (31-40, PP) ønsker heller ikke innsyn i leiligheten, og vil kunne bevege seg rundt i egen bolig uten å bli fulgt med på. Hun benytter egen balkong *"for å kunne lufte [seg] litt sånn privat."* Hun føler dog at måten balkongen er designet på

begrenser hvordan hun slipper seg løs i samtale når andre er på besøk.

Helene: [J]eg har sånn delt balkong [...] det er en sånn vegg i midten. Og da er det jo faktisk [...] ikke så kult hvis du har en date på besøk eller foreldrene sine eller en venninne på besøk, og så skal du prate litt og så sitter du og så vet du at...

Catharina: Noen sitter og hører?

Helene: Ja. Det er noen ting du ikke kan si. Ikke det at det er et stort behov, men det legger kanskje litt bånd på de balkongsamtalene da [...] det er jo noen sårne ting man ikke vil at andre skal høre.

Støy og lyder påvirket opplevelsen av isolasjon. Anders (pensjonist, PP) opplever spesielt høye, "gjennomtrengende" lyder som plagsomme. Britt (51-65, SJ) stiller seg også bak denne påstanden. Hun er ikke plaget av trafikkstøy fordi det er en "jevn" lyd. Støy fra naboer var derimot ikke ønskelig. Hennes tidligere leilighet i en bygård i Oslo var preget av bråk fra naboer, som hun opplevde som en "invadering i [privatlivet]". Som følge av dette dro hun ofte på hytta i helgene for å komme seg bort fra bråket. Erik (51-65, PP) mener det er viktig å kunne "finne roen" uten å bli "forstyrret av naboene som holder på med noe" i form av aktivitet eller samtaler.

Anonymitet som en form for isolasjon kom også frem som en viktig kvalitet. Thomas (41-50, SJ) uttalte at *"iblant så kunne jeg ønske at ingen kjente meg. Det tror jeg kunne vært veldig herlig."* Sara (pensjonist, SJ) sier at anonymitet er noe av det hun liker best ved å bo i leilighet byen, og uttrykker at *"da jeg bodde i enebolig tidlig(ere) så var jeg mye mer synlig for naboene"*. Hun setter pris på å kunne gjøre sine egne ting uten å føle seg eksponert.

6.3.2 Diskusjon

Boligen blir bekreftet som en viktig del av beboernes beskyttende private sfære (Gehl, 1971, s. 41). Det er hit de trekker seg tilbake og kjenner på ro og avslapning. I tråd med tidligere forskning, uttrykker beboerne et behov for å kunne kontrollere eget forhold til omverdenen gjennom avskjerminger av forskjellige sorter (Dey, 2000, s. 266). Spesielt

viktig er det med avskjerminger som gir følelsen av "visuelt privatliv" ved å begrense innsyn fra naboen (Al-Kodmany, 1999, s. 291). Registreringen foretatt på befaring viser at vegetasjon i form av trær og hekker også har en skjermende effekt, og separerer blant annet gangsti fra førsteetasje. De gamle fylldige trærne i Pilestredet Park virker spesielt skjermende.

Ikke alle typer støy oppleves som belastende for beboerne. Flere påpeker støy fra utsiden av boligen, som for eksempel trafikkstøy og studenter på vei hjem fra byen, men aksepterer i stor grad dette som en vanlig del av bylivet. Det er hovedsakelig lyder fra naboer, samt følelsen av å selv bli hørt, som oppleves som inntrengende i privatlivet. For en beboer hadde støyforholdene fra naboer i en tidligere bolig blitt så uutholdelige at hun trakk seg tilbake til hytten sin i helgene. Boligen hennes var ikke lenger stedet hun kunne trekke seg tilbake fra stressende hverdagsstimuli (Gehl, 1971, s. 41). I planlegging fokuseres det typisk på støy fra trafikk og industri, men det er vel så viktig at bygninger er godt isolerte.

Romlighet viser seg også å påvirke oppfyllelse av isolasjonsbehovet. Gehls argument om at boliger bør utformes med varierte rom, avhengig av beboernes personlige behov støttes (Gehl, 1971, s. 47). Eksempelvis illustreres dette av beboeren som opplever at isolasjonsmuligheten blir begrenset av mangel på rom i leiligheten. Mangel på sted å være alene i boligen gjør at han blir sittende sammen med besøkende. Planløsning fremstår derav svært viktig, kanskje viktigere en størrelsen på selve leiligheten.

Begge undersøkelsesområdene har områder der vinduer eller balkonger vender direkte inn mot oppholdsrom. Dette kan bidra til en følelse av eksponering når arealene blir tatt i bruk (se del 5). I tillegg er balkonger plassert på begge sider av bygg, både ut mot gangstier og inn mot uterom. Uterommene i begge undersøkelsesområdene er noe hevet fra det øvrige terrenget, som kan bidra til å gi dem et mer privat preg (Gehls, 1971, s. 47).

Følelsen av isolasjon opplevdes ikke nødvendigvis større i en enebolig enn i leilighet. Saras fornemmelse av å være mer "synlig" i enebolig

enn i byen kan knyttes til en form for "frihet" som det anonyme livet i byen tilbyr (Henning & Lieberg, 1996, s. 22). Følelsen av usynlighet på privat balkong bidro videre til at beboere kunne "komme for seg selv" - et svært viktig trekk ved isolasjonsbegrepet (Guttu, 2003, s. 26). Dette viser hvordan det å være synlig påvirker følelsen av frihet og tilstedeværelse i omgivelsene (Tonkiss, 2005, s. 102).

Høy omsetning av beboere påvirker også hvordan man ønsker å forholde seg til naboene sine. Hele 42.5 % av informantene har vært boende i undersøkelsesområdene i mellom 0 og 5 år, som tilsier en ganske høy omsetning. Forskning har vist at lokale kjennskaper etter hvert når et metningspunkt, og derav oppleves trygt og stabilt (Henning & Lieberg, 1996, s. 22). I et område der folk flytter inn og ut blir disse brutt som kan føre til en fremmedgjørelse av naboene og et behov for å trekke seg bort fra dem.

6.4 Opplevelse

6.4.1 Resultater

I spørreundersøkelsen ble kvaliteter som støy, utsikt, lys, og luft gjentagende nevnt i beboernes definisjon av bokkvalitet. Visuelt stimulerende omgivelser ble i snitt rangert som den femte mest viktige kvaliteten for velvære i bomiljøet (se figur 26). Utsikt var en faktor i den sammenheng. 70 % var "svært enig" i påstanden om at de ofte ser på utsikten fra leiligheten, hvor en stor andel også var fornøyd med sine visuelle kvaliteter. Dette handlet både om å se på de fysiske omgivelsene og å se på mennesker. En kommenterte: *"Titter litt på naboene som er ute med hunden eller ute og røyker etc."* Likeså var majoriteten tilfreds med støynivået. Beboere i Pilestredet Park kommenterer støy fra naboer og personer som ferdes gjennom området, spesielt på kveldstid. En viser til *"festing på sommerhalvåret"*, og en annen til *"...skrålende nachspielet på vei hjem fra byen"* som problematiske støykilder.

Over 80 % av beboere sier de setter pris på nærhet til grøntområder og felles uteoppholdsareal i bomiljøet. Dette sammenfaller imidlertid ikke med beboernes bruk av disse fellesarealene. Responsen viser at 50 % enten er uenig i at de bruker fellesarealene arealene flittig. I den sammenheng kommenterer en beboer i spørreundersøkelsen at *"Har god visuell kontakt men tar aldri med meg pledd og slår meg ned på plenen da jeg har en stor fin balkong"*.

I dybdeintervjuene kom det frem at beboere på Sjølyststranda opplever den nye blokkbebyggelsen som kjedelig utformet. Thomas (41-50, SJ) betegner Elkjøp-bygget som et *"typisk bygg"* og kunne ønske det ble lagt noen ekstra kroner i formgivning. Britt (40-51, SJ) nevner også at *"Husene våre ligner på alle de husene som bygges nå, sånne grå blokker"*. *"Det er kjedelig"*, sier hun. Hun savner mer fargebruk og viser til to spesifikke områder i byen, Kværnerbyen og Westerdals skole, der bygninger har blitt *"lysnet"* med gule detaljer i henholdsvis en malt trapp og en vinduskarm. Hun sier at den friske fargen *"løfter hele greia"* og konkluderer med at utbygging på Sjølyststranda *"...burde vært litt mer fantasifullt"*. I Pilestredet Park setter beboerne pris på det varierte inntrykket man

får av kombinasjonen gamle og nye bygg. For Petter (pensjonist, PP) er samspillet mellom nye og gamle bygninger et opplevelsesmoment. *"Det har kanskje litt med disse sansene (...), man finner jo en del gammelt fra sykehusområdet som er brukt rundt i fellesområdene. Jeg liker sånt"* sier han.

Detaljer og variasjon i utforming av de fysiske omgivelsene ble også satt pris på av flere beboere. Sara (pensjonist, SJ) opplevde møblering og dekorasjon på plassen foran Skøyen stasjon som spesielt positivt. For henne utgjør benker, belysning og beplantningen *"spesielle"*, *"spennende"* og *"fine"* visuelle opplevelsesmomenter som bidrar til å *"gjøre det styggeste knutepunktet"* (Skøyen stasjon) til noe *"estetisk godt å se på"*. Dette får hun medhold i av Thomas (41-50, SJ) som kaller stasjonen *"Nord-Europas styggeste"*. Variasjon i landskapet ble også kommentert av beboere i Pilestredet Park. Helene (31-40, PP) setter pris på bruk av brostein som hun mener er *"veldig fint å se på"*. På Sjølyststranda kommenterer Britt at man muligens kunne ha brukt noe mindre betong i området, men at hun ellers synes området er fint. Hun opplever den vestlige delen av Karenslyst Allé som noe høyt bebygd og smalt, men er positiv til høydevariasjoner i den østlige delen. Skøyenområdet blir nevnt av mange som et område der det foregår mye transformasjon og utbygging. De fleste har god forståelse for at det fortettes. Som Thomas (41-50, SJ) sier *"man kommer ikke ifra at byen vokser. Det gjør den. Og sånn er det."* Beboerne virker å relativt god kunnskap fremtidige planer for området, og er observante når det gjelder endringer som har funnet sted i omgivelsene.

Beboere opplever naturelementer både i bomiljøet og i nærområdet. På Sjølyststranda benytter beboerne seg eksempelvis av turmuligheter på Bygdøy, langs Hoffselvpromenaden og Messepromenaden. For beboere i Pilestredet Park utgjorde parken et opplevelsesmoment. *"Grønt er det første som slår meg"* sier Petter (pensjonist, PP). *"Fuglesang, og litt sånn [...] spesielt sent på sommeren fordi da er vi ute på balkongen naturlig nok, med de store trærne og det er relativt store grøntområder [...] så er det litt sånn...jeg vil ikke bruke ordnet landlig, men det er litt alright på den måten, du føler ikke at du er i byen da altså"*

forteller han videre. I likhet med Petter ga Erik (51-65, PP) også en poetisk fortelling av hvordan han sanser bomiljøet gjennom årstidene;

"[...] [N]år du går gjennom Pilestredet Park, så er det skiftende med årstidene. Våren når du ser at krokusen begynner å spire på det samme sted hvert år, i den lille skråningen der vi går vi går forbi. Du hører at nå har de skrudd på vannrennen, nå kommer vannet sildrende. Det er lydene, det er synsinntrykkene, og så kommer det grønne gresset og spireaen begynner det å spire. Og så kommer sommeren hvor alt er i full prakt, hvor du har varme dager hvor du kan gå i området og slappe av og nyte den fine parken. [...] Og så er det høsten, og høstfargene, du har alle de store gamle trærne der. Det er også viktig, at dette er ikke et område hvor alt er plantet på samme tid. [...]." – Intervju med Erik (51-65, PP).

6.4.2 Diskusjon

Beboernes opplevelse av bomiljøet har opphav i sansemessige inntrykk de får gjennom både menneskeskapte og naturskapte elementer (Gehl, 1971, s. 49; Krogh, 1995a, s. 7). Pilestredet Park består av flere grønne lunger og store trær, som utgjorde et viktig sanseelement for beboerne. De ble stimulert av det visuelle, følelsen av det luftige, og lyden av fuglesang. På Sjølyststranda ble videre lukten og synet av fjorden tatt opp, samt lukten av landlige faktorer fra Bygdøystranda. Dette bygger opp under tidligere forskning som viser at naturelementer utgjør viktige opplevelsesmomenter i det urbane miljøet (f. eks Grahn & Stigsdotter, 2010).

Til tross for svært ulikt visuelt uttrykk, ble både Pilestredet Park og Sjølyststranda i stor grad opplevd som fine steder. I motsetning til kritikken Gehl (1971, s. 51) retter mot New Towns, fremstår ikke undersøkelsesområdene som "ensformige" og "livløse", verken for oss eller for beboerne. Kombinasjonen av både bolig, næringsvirksomhet og forretning er med på å skape flere opplevelsesmomenter, spesielt på Sjølyststranda der nabolaget ligger tett på boligen.

Beboere i begge områdene la merke til særegne trekk ved bebyggelse, materialer, og møblering, og satte pris på høydevariasjoner og kombinasjonen av gammelt og nytt. Selv i tilfeller der bebyggelse ikke falt i smak, utgjorde det et opplevelsesmoment ettersom det vekket sansene deres og ble lagt merke til. Igjen var dette spesielt tydelig på Sjølyststranda, der nærområdet bygges ut om dagen. Å følge med på denne endringsprosessen var således et opplevelsesmoment i seg selv (se også strukturering på side 80).

Gehl skiller mellom "faktisk aktivitet" og "opplevd aktivitet" av omgivelsene (Gehl, 1971, s. 51, 53). I begge undersøkelsesområdene ser vi stor grad av "opplevd aktivitet", det vil si at beboerne legger merke til andre mennesker, lyder og lukter. Utearealene ble fremhevet som et viktig opplevelsesmoment i en sanselig forstand, og beboere likte å se på utsikten og sitte på balkongen og nyte de fine trærne. Krogh (1996b, s. 2) argumenterer for at bruk av omgivelsene utgjøre et veldig viktig aspekt ved opplevelse av landskap. Områdene har blitt tilrettelagt for opphold, eksempelvis gjennom benker og sitteplasser, men beboerne tar likevel ikke del i mye "faktisk aktivitet" internt i bomiljøet (Gehl, 1971, s. 51).

6.5 Utfoldelse

6.5.1 Resultater

I spørreundersøkelsen ble utfoldelse tatt opp i spørsmål om aktivitet, mulighet til å påvirke beslutninger om bomiljøet, og mulighet til å prege/bearbeide omgivelsene. Figur 26 viser at beboerne i snitt rangerte å kunne påvirke beslutninger i bomiljøet som en delt tiende plass, mens å kunne prege omgivelsene sine ble rangert på siste plass.

Aktivitetstilbud ble rangert midt på treet. I forhold til bruk av utearealer kommenterer en i spørreundersøkelsen at *"jeg bruker heller marka når jeg skal være ute"* og en annen legger til at han *"ønsker å bo nærmere Østmarka"*. I spørreundersøkelsen nevner flere dog at nærhet til ulike arenaer for utfoldelse, som for eksempel kulturtilbud, restauranter og barer, er en vesentlig bokvalitet. Dybdeintervjuene støtter dette. Mange nevner nærheten til en rekke aktivitetstilbud og andre tjenester og funksjoner som en hovedgrunn for å bosette seg sentralt. Sara (pensjonist, SJ) benytter seg av fritidstilbud både i nrområdet og i sentrum. Hun setter pris på å kunne være aktiv på egenhånd uten at dette blir sett på som rar atferd. *"[...] jeg liker det å kunne gjøre ting alene sånn som i går når jeg dro på kino alene, og det er ingen som reagerer på det i Oslo. Du kan gå på opera alene, teater alene, og det har aldri gjort meg noen ting"* forklarer hun.

Til tross for at de beboerne på Sjølyststranda stort sett er veldig fornøyde med tilbudet i nrområdet, ønsker Britt (51-65, SS) flere kultur- og fritidstilbud. Hun mener det er for mange treningssentre, og savner blant annet et bibliotek, en scene, eller et forsamlingslokale til utleie. For Sara (pensjonist, SS) har det store treningstilbudet imidlertid ført til andre utfoldelsesmuligheter. Hun har opparbeidet bekjentskap til noen jevnaldrende damer gjennom seniortrim. Sammen har de stiftet en *"bokklubb"* der de møtes og er kreative i sosialt samvær. Sara ser imidlertid også en verdi i å kunne underholde seg alene i byen. Hun sier:

"[...] [N]å er jo jeg enke og alene, og jeg kan definere det positivt eller negativt. Jeg tar det positive at jeg kan gjøre som jeg vil, og leve mitt eget liv..." – Intervju med Sara (pensjonist, SJ)

I hjemmet kom utfoldelse frem som en slags uttrykksform. Helene (31-40, PP) forteller at hennes mulighet til å utfolde seg ble påvirket av fysisk nærhet til andre beboere. Hun uttrykker at hun noen ganger har behov for å slippe seg løs i leiligheten sin uten å forstyrre naboen eller bli oppfattet som *"teit"*. Denne nærheten til naboen begrenser hennes personlige utfoldelse i form av å unngå å *"synge falskt i dusjen"* grunnet redsel for at naboen slal *"banker i veggen"* eller *"synes at [hun] er teit"*.

Det ble nevnt få muligheter for utfoldelse i form av hagearbeid og lignende. I Pilestredet Park har sameiene en egen *"Pilestredet Park Økodrift"* som Erik (51-65, PP) anser som et forbilde på hvordan grøntområder kan driftes på helhetlig og økonomisk gunstig vis uten at det krever involvering fra beboere. I kontrast mener Britt (51-65, SJ) at det mangler folk som *"tar i et tak"* og tror dette påvirker både motivasjon og ansvarsfølelse. Hun sier følgende:

"[...] [F]or å få til et godt bomiljø, hvor folk føler tilhørighet til bomiljøet, og tar verv og engasjerer seg, det er ganske vanskelig på et sted som dette, fordi at det er så mange som leier. Det koster kjempemye å leie her, så de unge som leier her de tror jeg jobber fua av seg og bor i kort tid, er ikke interessert i å engasjere seg noe særlig. Også er det folk som da har flyttet fra hus og haver og sånt, og de synes det er deilig å ikke ha noe dugnad og ikke ha noe ansvar, ikke sant, så det er litt vanskelig. Vi har ikke så mange av de der som tar i et tak. Som er sånn i borettslagene oppover i Groruddalen og sånn, så har du sånne folk, ja, i 30-40-årene som har unger og sånn tar i et tak." – Intervju med Britt (51-65, SJ)

6.5.2 Diskusjon

Arenaen for deltakelse i fritidsaktiviteter overskrider boligområdets grenser. Folk gjennomfører de samme aktivitetene som Gehl knytter til bomiljøet, som for eksempel å gå på teater og å drive idrett, i ulike deler av byen. Kanskje skyldes dette at vi planlegger boligområder som små deler i en helhet (Børud, 2009, s. 19). Boligområder blir koblet på eksisterende infrastruktur og tjenester

i et nabolag, og er derav ikke selvregulerende områder med servicefunksjoner og aktivitetstilbud spesifikt tilrettelagt for et visst antall beboere. Aktivitetstilbud og funksjoner i bysentrale nabolag kan benyttes av beboere på tvers av bomiljøer, og er ikke planlagt for å tjene et avgrenset samfunn, slik som bomiljøene Gehl beskriver. Dette har som konsekvens at vi ikke utfolder oss gjennom fellesaktiviteter i nabolaget på samme måte som man ønsket at beboere i New Towns skulle ha mulighet til å gjøre (Nørgård, 1969, i Peters, 2016, s. 373).

Utfoldelse utarter seg på mer nyanserte måter enn de som Gehl beskriver. Hun legger mye vekt på å "*utrette*" eller "*prestere noe*", gjerne gjennom aktiviteter, handlinger og ulike former for individuell innsats (Gehl, 1971, s. 57). For henne bærer utfoldelsesbehovet preg av det eudaimoniske velvære, som karakteriseres av ulike former for selvrealisering (se kapittel 3.3) (Ryan & Deci, 2001, s. 141). Beboerne beskriver imidlertid et behov for å kunne uttrykke seg, ved å slippe seg løs uten begrensninger. Dette innebærer forskjellige måter å bruke boligen på (Gehl, 1971, s. 57), som for eksempel ved å sitte på balkongen i fred, eller å kunne synge høyt i dusjen. Personlige utfoldelse er imidlertid noe begrenset av det Gehl kaller "*restriktive normer*" for oppførsel, som å ikke lage for mye bråk (Gehl, 1971, s. 59).

I Pilestredet Park bærer bomiljøet noe preg av automatiseringstrenden som Gehl beskriver (Gehl, 1971, s. 57). Selv om hun er kritisk til denne trenden, er fellesforvaltning av grøntområdene sett på som en positiv kvalitet i området. Istedenfor å bruke tid på hagearbeid, kan de heller beskjeftige seg med andre ting. Kvaliteten i å slippe å bearbeide og prege det fysiske miljøet kan drøftes i sammenheng med det prestasjonssamfunnet vi lever i. Utfoldelse er karakterisert av prestasjon, mestring, og personlig utvikling, som i stor grad skjer utenfor hjemmet. Hjemmet inntar derav en mer beskyttende rolle, der man trekker seg tilbake og stenger omverdenen ute, slik Gehl drøfter under behovet for isolasjon (se side 40).

6.6 Lek

6.6.1 Resultater

Av de 54 som svarte på spørreundersøkelsen hadde 13 % hjemmeboende barn på heltid, og 2 % hadde hjemmeboende barn fra tid til annen. Av den grunn er det ikke overraskende at *"lekemuligheter for barn"* ble rangert som den tredje minst viktige faktoren for velvære i bomiljøet (se figur 26). Hele 26 % rangerte det som den minst viktige kvaliteten.

Barnets behov for å være ut og leke påvirket de voksenes bruk av fellesarealene. Av beboere med barn som bor hjemme på heltid, svarte 57% "svært enige" på at de bruker fellesområdene mest fordi barna leker der. Kun en beboer var uenig. En beboer i Pilestredet Park kommenterte i spørreundersøkelsen at *"Vi er mye ute med barn i de felles arealene som er mye romsligere enn balkongen"*. Hun ser videre *"mye potensiale"* i utvidelse av leketilbudet, og sier området kunne trenge en *"skikkelig lekeplass"*.

Kun én av beboerne som stilte til dybdeintervjuet hadde et hjemmeboende barn. Det er derfor et relativt tynt datagrunnlag for å si noe om dette behovet. Hans refleksjoner er likevel interessante. Erik (51-65, PP) påpeker at sønnen er flink til å finne egne mulighet for lek til tross for relativt få områder spesifikt tilrettelagt for det. Han beskriver hvordan barn i nabolaget bruker en skråning til å ake, til tross for at dette ikke var den tiltenkte bruken av landskapet. Han kommer med følgende refleksjoner:

"Men det er også interessant, det at barn prøver å finne akeplasser. I parken nedenfor den gamle Kvinneklinikken er det jo en skråning og der har ungene funnet en plass hvor de kan ake, hvor de ikke kommer i konflikt med vannrennen som går nedenfor skråningen. Det er ganske krevende, akebakken ender jo midt i en steinsatt kant i den andre enden av anlegget, så den er jo egentlig helt håpløs. Men der aker de da i hvert fall. Skråningen innbyr jo til aking. Jeg tenker at de som prosjekterte anlegget, kanskje ikke tenkte på denne bruken av skråningen [...]."

– Intervju med Erik (51-65, PP)

Erik ser også at han selv og sønnen har ulike behov med tanke på avstand til fellesarealene. Selv ser han på det som en kvalitet å bo i en toppetasje, og er glad i å bruke privat balkong eller takterrasse. Sønnen ønsker derimot å bo i en lavere etasje for å ha enklere tilgang på uteområdene. Videre uttrykker han et mindre behov for å bruke fellesarealene nå som sønnen ikke er liten og må følges til sandkassen. Han sier:

"Det som jeg merker også sønnen han sier at han skulle ønske at han bodde i første etasje, for da kunne han bare gå rett ut. Og det tenker jeg er jo en...det er en kvalitet det også, det å kunne bare gå rett ut." – Intervju med Erik (51-65, PP)

Likevel ble det kommentert av flere intervjuobjekter, selv de uten barn, at barnefamilier har en tendens til å flytte ut av byen. Dette var det stor forståelse for, og noen kommenterte at områdene er dårlig utformet med tanke på barn og at sentrale områder i byen ikke utgjør et ideelt sted for barn å vokse opp.

6.6.2 Diskusjon

Det er vanskelig å foreta en ordentlig drøftelse om lek når vi ikke har snakket med barn, og kun med en beboer som faktisk har et medboende barn. Denne drøftelsen holdes derfor relativt kort.

Ettersom lek også ble rangert langt nede på listen over over kvaliteter som er viktige i bomiljøet, er ikke dette behøver ansett som spesielt representativt. Det hadde antageligvis sett annerledes ut dersom flere barnefamilier hadde svart. Likevel ser vi at barns bruk av utearealene for å leke påvirker hvordan voksne beboere bruker bomiljøet.

Eriks uttalelser om hvordan barn er oppfinnsomme og lager lekemuligheter der de ikke finns, er en god refleksjon av Ingrid Gehls arbeid. Hun skriver at lek ikke nødvendigvis trenger å omfatte lek i et tradisjonelt lekestativ, men kan handle om andre måter å være fysisk aktiv og stimulere sansen.

6.7 Strukturering

6.7.1 Resultater

Over halvparten av beboerne var uenige i at bomiljøet var ensformig og kjedelig utformet. Videre var 84 % også tilfreds med variasjon av utforming av bebyggelse og utearealer. Nesten 80% av beboerne var enige i at det er lett å orientere seg, til tross for store ulikheter i topografi og utforming av det fysiske miljøet i Pilestredet Park og Sjølyststranda.

Dybdeintervjuene dykket dypere i folks oppfatninger av rom, landskapselementer, samt muligheter for å orientere seg. Britt (51-65, SJ) oppfatter Sjølyststranda som lett å orientere og gangbart; rett og slett *"greit og godt planlagt"*. I Pilestredet Park sier Petter at han selv ikke har problemer med å orientere seg ettersom han bor der, men at *"[...] Pilestredet Park som området er jo nesten umulig å finne frem i. Det merket vi jo... folk er jo på oss samme hver dag du er ute "hvor er det?", "jeg finner ikke dit?" og [...] det inngjerdete området [...] er veldig vanskelig å finne frem til."* Han har lurt på om det kan ha noe med måten husene er nummerert på, men er ikke sikker. Helene (30-41, PP) merker også at taxi-sjåfører sliter med å finne frem til der hun bor, og tror at dette er på grunn av områdets størrelse.

På Sjølyststranda og i nærområdet rundt nevnes flere strukturerelementer. Sara (penjonist, SJ) forklarer hvordan hun synes det er *"[...] behagelig å gå gjennom [området] for det blir lukket åpent lukket åpent slik at det er variasjoner der. Det er alltid noe blikket kan falle på"*. Til tross for at selve boligområdet oppleves som romslig, beskriver Britt og Sara strekningen av Karenslyst Allé som går fordi boligområdet som *"trang", "smal" og "mørk"*. I Pilestredet Park ga Helene (31-40, PP) uttrykk for at området treffer bra på dimensjonering, med tanke på høyder, avstander mellom bygninger og grønne lunger. Hun mener disse faktorene påvirker opplevelsen av *"tetthet"*, og står i en god balanse i Pilestredet Park i motsetning til for eksempel Bjørnvika.

Som tidligere beskrevet under behovet for opplevelse (se side 74), ble utbygging generelt akseptert blant beboere. Enkelte markante

bygninger, som Orkla-bygget på Skøyen, ble imidlertid kritisert av samtlige beboere. Britt forteller hvordan det ligger ved siden av Sofienlund, en eldre og restaurert del, som *"[hun] husker fra alle år"*. *"Jeg synes det er veldig trist. Det er jo det vi er så redde for"* sier hun. Sara er enig. Til tross for at hun stort sett er veldig tolerant ovenfor at byen utvides mener hun at bygget er ute av proporsjoner med omgivelsene. *"[D]et ligger jo helt opp til to gamle villaer. Som er bevart. Og bevaringsverdig. Sofienlund heter det. Og det kan se brutalt ut."* sier hun.

6.7.2 Diskusjon

Beboerne virker ikke spesielt bevisste over hvordan de strukturerer omgivelsene sine. Det skjer automatisk, og de fleste opplever det som lett. Dette tyder på at begge undersøkelsesområdene er velstrukturete bomiljøer. Vår egen erfaring fra befarings i Pilestredet Park var imidlertid at området kan være noe vanskelig å orientere seg i. Terrenget er kupert, med landskapselementer i ulike deler av synsfeltet. Området er stort og har mange inn- og utganger, samt organiske gangveier som kan oppleves som desorienterende dersom man ikke er kjent. I motsetning opplevde vi Sjølyststranda som lett å orientere seg i. Det er et mindre område, inneklemt mellom to tydelige holdepunkter; Karenslyst Allé og fjorden. Det er få inn- og utganger, og området har et tydelig midtpunkt i form av det sirkulære uteoppholdsarealet.

Gehl argumenterer for at *"markerte by- og landskapselementer"* kan bidra til at beboere strukturerer miljøet sitt (Gehl 1971, s. 73). Hva man legger i *"markerte"* elementer er individuelt. Bemerkelsesverdige bygninger, kunstverk og andre materielle gjenstander med særegent preg ble omtalt av beboerne. Skulpturer og gjenkjennelige bygninger fremstår som mentale holdepunkter og støtter opp under Weismans (1981) teoretisering. Behovet for strukturering kan også drøftes i sammenheng med behovet for identifikasjon. Den eldre villabebyggelsen ved Sofienlund ga omgivelsene *"tidsdybde"* og er således et strukturerelement (Guttu et al., 2004, s. 57). I motsetning ble det nye signalbygget Orkla opplevd som for markant for flere beboere.

6.8 Identifikasjon

6.8.1 Resultater

Hele 63 % av beboerne svarer enig på påstanden om at de føler en tilhørighet til bomiljøet. Denne tilhørighetsfølelsen varierer med lengden på opphold i bomiljøet. Av beboere som har bodd i bomiljøet mellom 0-5 år svarte 52% enig, mens av de som har bodd der i over 10 år svarte 72% enig. Over halvparten av de som følte sterk tilhørighet til området var også "svært enige" i at de *setter særpreg på det fysiske miljøet*. Av de 33 % som ikke preget/bearbeidet miljøet var det er lagt inn kommentarer; *"Pilestredet park har egen gartner, og fint er det. Om alle beboere skulle ha muligheten til å beplante/pynte på egenhånd hadde jeg flyttet."*, og *"Det tror jeg ikke er lov engang"*.

Identifisering kom til uttrykk på forskjellige måter i dybdeintervjuene. Sara (pensjonist, SJ) valgte å flytte til Sjølyststranda av *"personlige grunner"*. I dette legger hun at *"[...] [J]eg er nærmest oppvokst i nærmiljøet her. Jeg liker bymiljøer. Jeg er en asfaltrotte, og går heller på tur mellom lyktestolper på Karl Johan enn ute i skog og mark."*. Videre sier hun *"Jeg føler en personlig tilhørighet til området, og har fulgt utbyggingen gjennom mange år, selv om jeg har 25 år i Bærum."* Hun er frivillig i Ullern Bydel og synes det er viktig å påvirke der hun har mulighet til det. Thomas (41-50, SJ) føler også en tilhørighet til Sjølyststranda. Han hadde dog ingen tilhørighet til området da han flyttet til området for 10 år siden, men har blitt glad i selve området og trives med å bo der. *"...[J]eg tror bare det kommer til å bli bedre om 10 år når det bygges ut"* legger han til. I likhet med Sara identifiserer han seg med bomiljøet nok til å like å følge utbyggingen.

For beboere i Pilestredet Park kom identifikasjon blant annet til uttrykk gjennom følelser av stolthet. Erik (51-65, PP) sier *"[Du er] stolt over å bo på et sånt fint sted. Du blir litt stolt av det. Av bomiljøet ditt."* Han sier dette i forbindelse med fortellinger om de varierte sanseinntrykkene av omgivelsene (se side 73). Historiske elementer i begge bomiljøene ga beboere assosiasjoner tilbake i tid. Sara (pensjonist, SJ) omtaler det arkitektoniske uttrykket ved ny bebyggelse ut ifra hvordan det viderefører minner av gammel virksomhet i området.

"Ja det har en litt særegen arkitektur. Den har en spydspiss på toppen som betyr at det tar inn det der maritime med båtforming osv osv. Det har spennende fasader også. Men så synes jeg da at de har tatt vare på de gamle bygningene fra industrisiden her. Og integrert dem på en fin måte. Hvis du ser for eksempel på der Peppes Pizza ligger så ligger det i vognhallene. Ja. For her har det jo vært...de har bygget Holmenkollbanen, de har bygget lokomotiver, de har bygget...store kommunikasjonsmidler. Og de byggene er bevart. Og jeg synes de er flotte. [...]" – Intervju med Sara (pensjonist, SJ)

Beboere i Pilestredet Park identifiserte seg også med den tidligere sykehusvirksomheten på området. Petter (pensjonist, PP) forteller at han har en følelsesmessig tilknytning til området fordi to av barna hans ble født på Kvinneklinikken. *"...[D]et er jo også litt gøy når du kikker opp dit..."* sier han. Han setter pris på *"miksen"* av gammelt og nytt, og *"liker sånn variasjon"*.

En beboer ble brakt tilbake i tid gjennom lukter som vekket assosiasjoner til barndommen. Thomas (41-50, SJ) synes lukten av havet, og kuavføring fra Kongsgården, er *"sjarmerede"* og får ham til å mimre tilbake til oppveksten sin. Den *"landlige duften"* gir Thomas en nostalgisk opplevelse som han setter pris på i det urbane miljøet. *"[...] [D]et er litt herlig, at man er så sentral, men likevel så nære [åkre]"*, legger han til. En annen lukt som innvirker på hans sansepåvirkninger er lukten av fjorden. *"Jeg setter pris på havsduften som kommer med vinden iblant"*, sier han.

For flere er identifikasjonsfølelsen knyttet til stedet, og ikke menneskene i området. Dette illustrerer Helene (31-40, PP) ved å påpeke *"[...] [J]eg føler ikke tilhørighet til noe miljø her, altså noen mennesker som bor her. Det er rent praktisk det...altså området"*. Både hun og Erik (51-65, PP) kunne tenke seg større bolig, men velger å bli boende i Pilestredet Park fordi de liker omgivelsene. De vil ikke ut av den ikoniske parken. Erik, som sier at han føler en tilhørighet til stedet, påpeker at *"det tar til å opparbeide seg tilhørighet på et nytt sted når du flytter. For det tar gjerne noen år å gjøre det der. Det kan av og til"*

ta ganske mange år også". Han kan sikkert finne en større bolig, men: "Du kjøper ikke bare boligen [...] du kjøper omgivelsene også. Du kjøper et helt bomiljø" sier han.

Britt (51-65, SJ) føler ingen spesiell tilhørighet til Sjølyststranda, men føler derimot en sterk tilhørighet til Oslo by. På spørsmål om det er noe negativt ved å bo på Sjølyststranda skriver hun i spørreundersøkelsen at "Ca. halvparten av sameierne bor ikke i leilighetene sine, men leier dem bort for kort eller lengre tid til svært høye leiepriser. Mange har hus i utlandet hvor de blir i vinterhalvåret. Dette betyr at det er mange beboere med liten tilknytning til sameie".

6.8.2 Diskusjon

Resultatene viser forholdsvis svake former for identifisering med bomiljøet, men flere former for følelsesmessig tilknytning (Rollero og Piccolis, 2010). Landskapselementer ga beboere assosiasjoner til en annen tid. Bygninger og kunstverk som minner områdenes tidligere bruk, var identifikasjonsskapende. Krogh (1995a, s. 3) forklarer hvordan "opplevelsene i og av landskap (...) uttrykkes gjennom hendelser. Disse opplevelsene gir oss erfaringer og minner". Petter som beskriver at hans barn ble født på Kvinneklubben er et eksempel på hvordan landskapet vekker minner fra hendelser i livet, og ga ham en personlig tilknytning til området. Selv om flere følte en tilhørighet til det stedsmessige, var det få som "la seg selv ut" i og "forente seg" med bomiljøet på den romantiske måten Gehl beskriver (Gehl, 1971, s. 75).

Naturlige landskapselementer har en "symboleffekt" ettersom de ga noen av beboerne assosiasjoner til andre steder og tider (Kolstad, 2012, s. 58). Flere beboere hadde en fornemmelse om at de ikke lenger befant seg i byen når de satt i de grønne parkomgivelsene. På Sjølyststranda sa en videre at lukten av kumøkk ga ham assosiasjoner til gården han vokste opp på, og at dette opplevdes som en fin kontrast i det urbane miljøet han befant seg. Han sier at denne lukten ikke var noe han syntes var spesielt sjarmerende når han bodde på gård, men at det gir han gode assosiasjoner i byen. Dette viser hvordan

sanseinntrykk kan gi opphav til minner, som i tur påvirker hvordan sanseinntrykk tolkes og forstås av individet (Degen & Rose, 2012, s. 3271).

Resultatene viser altså at det er stedsmessige kvaliteter, ikke mennesker, som gir opphav til følelser av tilhørighet. Ettersom sosial omgang har blitt vist å ikke være spesielt knyttet til lokalitet (se Milgram & Hollander, 1964, i Milgram, 1970, s. 1462; Nordahl, 1996), er ikke dette overraskende. Som illustrert under resultatene for kontaktbehovet (se side 68) har mange beboere sine sosiale nettverk andre steder enn i bomiljøet. Dette eksemplifiserer Kroghs (1995e, s. 5) konsept om en "flerlokalt mangeidentitet" der vi opparbeider tilhørighetsfølelse til flere lokaliteter samtidig.

Selv om Gehl legger svært mye vekt på viktigheten av å la beboere få "prege" og "bearbeide" eget bomiljø, kommer ikke dette til uttrykk i undersøkelsesområdene. Dette mener hun er viktig for tilhørighetsfølelsen, samt at det bidrar til at mennesket utvikler seg selv (Gehl, 1971, s. 75, 77). Mangel på eierskap til bomiljøet kan være en mulig faktor til at beboere ikke ønsker å engasjere seg. Dette drøftes også på en god måte av Britt i sitatet under behovet for utfoldelse på side 76. En annen grunn kan være at personlig bearbeiding og preging av bomiljøet blir begrenset av husregler og fellesordninger. Gehl argumenterer for at identifisering er viktig for at beboere skal kunne vise status (Gehl, 1971, s. 75, 77), noe en beboer viser ved å være stolt over å bo i Pilestredet Park.

6.9 Estetikk

6.9.1 Resultater

Det ble lagt vekt på det "pene" og det "velstelte", samt "visuelt stimulerende omgivelser" i utformingen av spørsmålene i spørreundersøkelsen, til tross for at estetikk omfatter mer enn det visuelle. Et overveldende flertall på 98% synes at omgivelsene er pene og velstelte. De eneste konstruktive kommentarene er fra Pilestredet Park, der en kommenterer at "Kastanjetrærne i Hovedparken må beskjæres og et par av dem evnt vurderes tatt ned", og en annen "Ser litt rotete ut etter at Rema ble nedlagt". "Visuelt stimulerende omgivelser" ble i snitt rangert som den 5. viktigste faktoren for beboernes velvære i bomiljøet, og hele 89 % var tilfreds med sine visuelle omgivelser.

I dybdeintervjuene ble estetikk omtalt i mange forbindelser, hvorav to beboere fra hvert sitt undersøkelsesområde la vekt på helhet og samspill i de fysiske omgivelser. På spørsmål om hva han synes er pent forteller Erik (50-65, PP) følgende:

"[...] [D]et handler om at bygg står i en helhet, å se området som en helhet og hvordan bygningene er plassert i landskapet i terrenget. Jeg synes at det er løst på en veldig fin måte i Pilestredet Park. At du har [...] et visst kupert terreng, slik at du får en naturlig nedtrapping i høyder... du får variasjon i fasader, det er nye bygg og det er gamle bygg. Og så er det [...] visuelle kvaliteter både på det eksisterende og [på] det nye. Det er ulike uttrykk, det er flere arkitekter som har vært inne i bildet, du ser det, men det er likevel en sammenheng, byggene snakker med hverandre på en måte, de står ikke som isolerte bygg [...] det henger sammen føler jeg." – Intervju med Erik (51-65, PP)

I likhet med Erik, uttalte Sara (pensjonist, fra SJ) at hun er opptatt av "...samspillet og det visuelle". Hun synes arkitekturen i området er "[...] ordinær hvis du ser den enkeltvis, men hvis du ser dem i sammenheng så synes jeg det er en fin flyt, egentlig". Hun mener elementer i omgivelsene må ses i en helhet, selv om ikke alle enkeltbygg er "vakre". Dette gjelder også bruk av farger. Til tross for mye grått mener hun at det "glir inn i bymiljøet på en fin måte". Videre argumenterer hun om

området "veksling mellom nytt og gammelt" er "fint integrert i hverandre", og oppgir funksisbyggene som et eksempel på en spennende arkitektur. Hun forklarer hvordan nye landskapselementer har fått en innslag av historiske kjennetegn, som gir en ekstra verdi til de nye bygningene (se sitat på side 80).

Flere informanter setter pris på sammensetningen av nytt og gammelt. Anders, (pensjonist, PP) beskriver blandingen som "riktig". Han fortsetter; "[...] av alle de [byggene] som er kjente fra gamledager så er jeg veldig glad på mange måter for at de beholder noe av det skallet". Dette nevner også Helene (30-41, PP) som synes at arkitekturen i Pilestredet Park er fin og variert. Hun sier hun rett og slett "liker å være omringet av vakre omgivelser". Videre sier hun "[...] altså jeg liker godt kombinasjonen oppussede gamle bygg og så ny arkitektur, uten at den nye arkitekturen [...] prøver å være dominerende.". Den varierte bebyggelsen er også noe Petter (pensjonist, PP) setter pris på. "De har tatt vare på noe av det gamle, og så har de bygget noe nytt. Og den miksen der synes jeg er allright. Jeg liker sånn variasjon", legger han til.

Beboere i begge områdene legger merke til detaljer i omgivelsene. I Pilestredet Park er dette blant annet knyttet til naturelementer i parken. Sitatet fra Erik (55-65, PP) under resultatdelen for behovet for opplevelse (se side 73) illustrerer han hvordan naturelementer som vann, trær, og spirende blomster oppleves som fint, og gir han en form for avslappende "nyttelse" når han beveger seg gjennom området. På Sjølyststranda er omgivelsene ikke like grønne, men andre detaljer vekker oppsikt. For eksempel så nevnes ulike kunstverk i nærområdet, eksempelvis en steinfigur av et ansikt og en øvrig skulptur.

6.9.2 Diskusjon

Gehls tre estetiske prinsipper kommer til uttrykk, både direkte og indirekte, gjennom beskrivelser av omgivelsene. Til tross for at begrepet estetikk omtales som verdiladet, individuelt og flersidig (KMD, 2018; Gehl, 1971, s. 83) kan vi identifisere flere trender i beboernes vurdering av estetikk.

Både orden, avveksling og harmoni fremstår som viktige prinsipper. Disse fremheves gjennom konseptet *unity in variety* (Hekkert, 2006, s. 166). Alle responderte positivt til varierte omgivelser og oppfattet det som skjønt. Helheten fremstod imidlertid som viktigere enn enkeltelementer, i den forstand at enkelte bygg kunne godt være monotone, så lenge landskapselementer sto i harmoni både med hverandre og med byen. Dette er på mange måter en ganske demokratisk tankemåte, og er en viktig innsikt som planleggere kan ta med seg videre i estetikkvurderinger. *Harmonisering* mellom nytt og gammelt fremkommer altså som den viktigste tilpasningsstrategien i en fortettingssammenheng (se også kapittel 4.3.8) (Børrud & Røsnes, 2016, s. 165). Beboernes verdsetting av blandingen mellom gammel og ny arkitektur illustrerer dette. Det gir en form for avveksling, for å bruke Gehls prinsipp, fra det *"ensartede"* uttrykket som ofte preger den prosjektbaserte boligbyggingen (Helle et al. 2017, s. 8).

Det er sammensatte grunner til at vi reagerer på sanseintrykkene vi får gjennom arkitektoniske elementer (Kolstad, 2012, s. 62). I mange tilfeller handler det om assosiasjoner eller forbindelser vi har med et sted, samt holdninger ulike steder og strukturer vekker i oss (Kolstad, 2012, s. 62). I Pilestredet Park er denne sammensetningen tilstede i selve boligområdet, og flere av beboerne bor i gamle sykehusbygninger. På Sjølyststranda er det inkorporert gjennom bygningsdetaljer og vern, og oppleves som perseptuelt fint. Den forholdsvis kjedelige og monotone blokkbebyggelsen blir brutt opp og gir et variert inntrykk i hverdagen. Dette samspillet mellom gammelt og nytt viser også viktigheten av estetikk for beboernes *"sense of place"* og stedets overordnede identitet (Handy et al. 2002, s. 65).

DEL VII : AVSLUTNING

I det avsluttende kapitlet drøftes resultatene fra undersøkelsen under ett, og det trekkes ut innsikt som kan ha overføringsverdi i praksis. Hva kan vi lære av det beboerne har fortalt oss, og hvordan passer Ingrid Gehls bobehov i et større planpraktisk perspektiv? Det gis også forslag til hvordan denne tematikken, som her har blitt utforsket på et begrenset nivå, kan jobbes videre med.

7.1 De psykologiske bobehovenes verdi

Målet har vært å vise hvordan Ingrid Gehls psykologiske bobehov kan bidra til å nyansere begrepet bokkvalitet og informere planlegging av fortetningsområder.

Et undermål var å få innsikt i hvordan beboere vurderer bokkvalitet, og hvor sentrale de åtte bobehovene er for deres trivsel i bomiljøet. Til tross for at kvalitetsbegrepet fremstår som både subjektivt ladet og kontekstavhengig i litteraturanalysen, viser resultatene at det er noen trender i hva beboere vektlegger av bokkvaliteter. I spørreundersøkelsen fremkom det at sentral beliggenhet, tilgjengelighet og nærhet til tjenester- og servicefunksjoner, samt naturopplevelser, er viktige bokkvaliteter. I tillegg ønsker beboerne høy teknisk standard på byggene, og en bolig som tilrettelegger for privatlivet. Forhold til naboer ble kommentert i en restriktiv forstand, eksempelvis at man ikke ønsker støy og konflikt.

Et annet undermål var vært å undersøke sammenhengen mellom de fysiske omgivelsene og beboernes oppfattelse av bomiljøet. I dybdeintervjuene kom vi dypere inn på beboernes perseptuelle vurderinger av de fysiske omgivelsene. Hverken Sjølyststranda eller Pilestredet Park har en utforming som tilsier en "menneskelig skala" (se side 35-36 og figur 14), men beboerne oppfatter likevel ikke områdene som tette eller for komptakte. Dette kan trolig ha en sammenheng mellom Pilestredet Parks åpne typologi brutt opp av grønne lunger, og Sjølyststrandens akser mot fjorden. Til tross for at undersøkelsesområdene har relativt ulike visuelle uttrykk, og enkelte beboere kommenterte ønske om mer variasjon i farge- og materialbruk, var beboerne av den oppfatning at deres områder er stilfulle og at det er en fornøyelse å bo der.

Dybdeintervjuene viser også at historiske uttrykkspor, som de eldre sykehusbygningene i Pilestredet Park og elementer fra tidligere industriell virksomhet på Sjølyststranda, gir en "tidsdybde" til miljøet som vekker positive følelser (Guttu et al., 2004, s. 57). Hvordan beboerne oppfatter bomiljøet er muligens en refleksjon av individets oppvekst og personlige kontekst. De to beboerne i Pilestredet Park som var mest begeistrede for parkens naturkvaliteter, er selv

oppvokst i rurale omgivelser utenfor storbyen. På Sjølyststranda fikk en beboer også assosiasjoner tilbake til sin landlige oppvekst gjennom nærhet til sjøen og lukter fra Bygdøy. Beboeren som identifiserte seg som en "asfaltrotte" omtalte i større grad de menneskebygde omgivelsene.

Resultatene viser at noen av Gehls bobehov tillegges mer verdi enn andre. Isolasjonsbehovet er spesielt merkbart. Beboerne ønsker å kunne trekke seg tilbake i fredelige og rolige omgivelser, uten støy og uten innsyn. Planlegging som tilrettelegger for privatlivet er derfor viktig. Dette kan eksempelvis sikres gjennom planløsning, rominndeling, orientering av bebyggelse, tiltak for å minimalisere støy fra naboer og utenifra, plassering av balkong, og ulike avskjerminger som kan bidra til mindre innsyn.

Viktigheten av sanser og sansemessige påvirkninger fremkommer av resultatene. Behovet for opplevelse, behovet for estetikk og behovet for identifikasjon, tilfredsstillers sterkest via sansene. Disse bobehovene står i fusjon med hverandre (Gehl, 1971, s. 15), som gjorde det vanskelig å diskutere behovene hver for seg. Sansepåvirkningene er knyttet til både menneskeskapte og naturlige landskapselementer, og ga opphav til en blanding av følelser og minner. I en filosofisk forstand kan de psykologiske bobehovene tolkes som de indre kvalitetene, slik som Sara illustrerer i sitt sitat på side 66.

Gehls bobehov er forankret i de fysiske omgivelsene, og blir påvirket av ulike romlige og fysiske attributter. Planleggerens rolle er å sikre at disse attributtene bidrar til velvære blant byens brukere. Vi har erfart at varierte og harmoniske omgivelser, der samspillet mellom gammelt og nytt kommer til uttrykk i bygnings- og landskapselementer, blir spesielt høyt verdsatt i den sammenheng. I en fortettingssammenheng ser vi en mulighet for planleggere å bygge tettere dersom det legges mer vekt på det estetiske. Eksempelvis kan det brukes flere ressurser på variasjon, avvekslinger og fasadeutsmykninger, samt opparbeidelse av stimulerende uterom som inkorporerer det grønne.

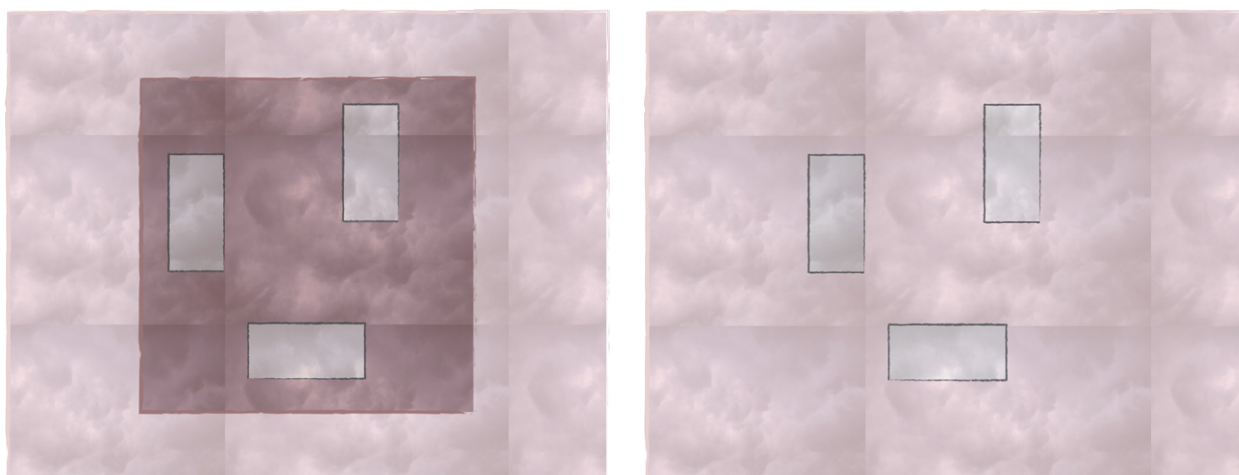
Et tredje underspørsmål var å undersøke hvilken overføringsverdi det empiriske arbeidet har for planleggingspraksis. Både planlegging og miljøpsykologi har et utbredt mål om å være praktisk anvendbart (Strumse, 2012, s. 286). Det er to aspekter ved overføringsverdien av resultatene i denne oppgaven, henholdsvis;

1. Hva vi kan lære av den metodiske fremgangsmåten, altså det å ta utgangspunkt i beboernes egne vurderinger og holdning?
2. Hva kan vi lære av arbeidet til Ingrid Gehl?

Innsikt i hvordan beboere opplever bomiljøene sine kan være veldig verdifullt for planleggere å forstå. Planleggerens kunnskap om bokkvalitet er ikke nødvendigvis sammenfallende med beboernes preferanser og verdsettelse (Guttu et al. 2004, s. 10). Fagpersoner har en tendens til å se bomiljøet fra et systemperspektiv. Det vil si å være opptatt av hvordan utallige variabler henger sammen i et komplekst system som påvirker livskvalitet (Myers, 1988, s. 348). Det er derimot beboere som opplever bomiljøet og som derav kan tilby et uvurderlig livsperspektiv i forskningen. Selv om Gehls kategoriske fremstilling er nyttig i en pedagogisk forstand, behøver vi en mer integrert tilnærming til bobehovene dersom de skal reflektere beboernes opplevde realitet. Det er vesentlig at brukerrettet forskning satses på, spesielt fordi sluttbrukerne i planlegging ofte er ukjente mennesker som ikke har direkte påvirkningskraft i hvordan utfallet blir (Zavei & Jusan, 2012, s. 315).

Planlegging er en profesjon preget av "konstitutiv usikkerhet" – det vil si at det aldri finnes kun en mulig måte å planlegge på (Loidl & Bernhard, 2014, s. 37). Det er et stort mulighetsrom, og det finnes ingen fasit på hva som er "riktig" løsning (Loidl & Bernhard, 2014, s. 37). Et brukerrettet fokus med utgangspunkt i Gehls bobehov kan bidra til å navigere dette mulighetsrommet, ved å få innsikt i hvorvidt planleggerens antagelser om hva som utgjør et godt bomiljø, stemmer. Resultatene fra brukerundersøkelsen illustrerer dette. Eksempelvis planlegges det etter strenge uteoppholdsarealkrav om fellesarealer på terreng som tilrettelegger for opphold og aktivitet for ulike aldersgrupper (se f.eks Oslo Kommunes Utearealnorn, 2018). Beboerne tillegger uterommene verdi basert på de sansemessige opphavene de gir, og er mindre interesserte i å ta dem i bruk. Videre ønsket tilnærmet 60% av de vi snakket med heller tilgang på en stille og skjermet privat balkong enn et fellesareal. Dette sier noe om prioritering og rangering av kvaliteter, og at vi har et behov for et bredere informasjonsgrunnlag om hva ulike mennesker i ulike områder verdsetter. Det er viktig å påpeke at vårt utvalg er begrenset og at ikke alle grupper er representert.

Den 'glidene overgangen' mellom bomiljøet, nabolaget og nærmiljøet (Danielsen, 2006, s. 128) (se figur 27) har også relevans for planleggere. Bomiljøet fremstår som et dynamisk og konstruert konsept, uten tydelig avgrensning mentalt eller fysisk. Resultatene viser at ens hjemlige sfære

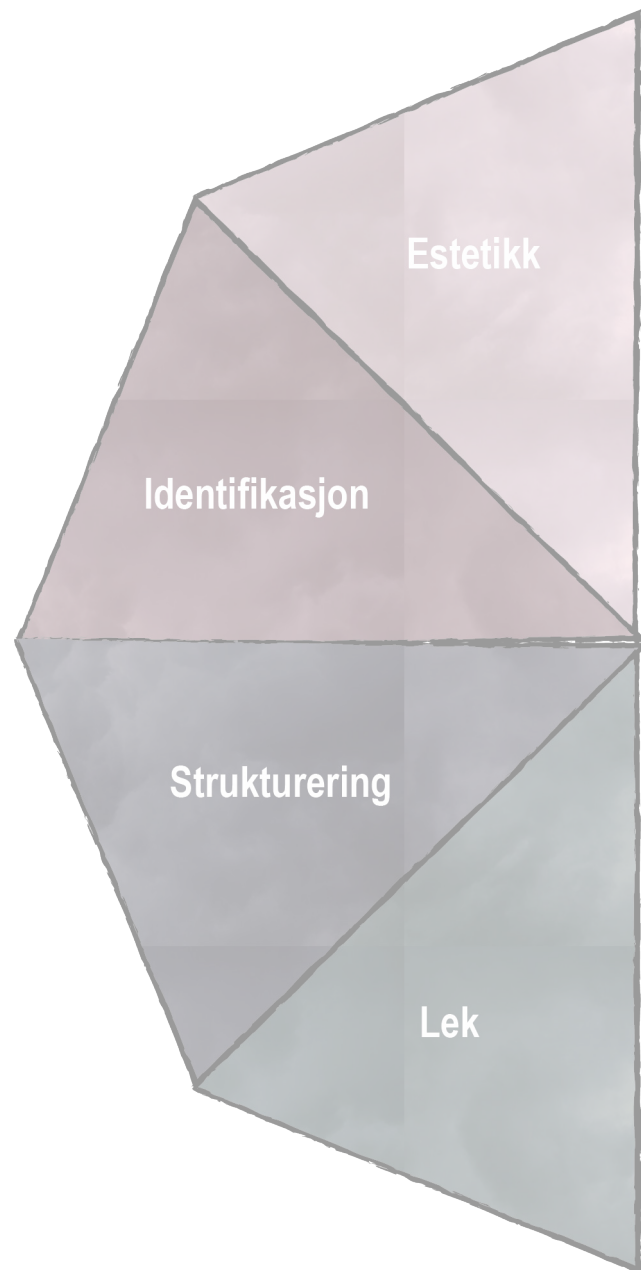
Figur 27: Til venstre blir bomiljøet illustrert som en tydelig avgrenset boligområde. Illustrasjonen til høyre viser en fremstilling av hvordan bomiljøet får en mer glidende overgang i dagens fortettingssammenheng.

og omgangskrets, avstand til daglige gjøremål, og nærhet til arbeidsplass definerer individets mentale avgrensning av bomiljøet. For Gehl handler bomiljøet om en sammensetning av de fysiske omgivelsene og sosiale prosesser. Disse to dimensjonene har imidlertid ikke nødvendigvis samme avgrensning. Ens vennekrets og øvrige sosiale relasjoner kan ha en mye videre avgrensning enn de fysiske omgivelsene som strukturerer beboernes hverdag.

Det er viktig at planleggere forstår bomiljøer som en ufiksert forlengelse av hjemmet som på mange måter glir i ett med byen og blir en del av beboernes daglige bo-sfære. Disse resultatene taler for at planleggere må foreta grundige stedsanalyser når nye boligområder planlegges, ettersom det er imperativt at man innlemmer kvaliteter i nærområdet i avgrensede prosjektområder. Mye av dette gjøres allerede i dag, men funnene gir styrke til akkurat hvorfor dette er viktig å foreta seg.

Kvaliteter i bobomiljøet må også ses i en bymessig sammenheng. Selv om beboere verdsetter privat balkong over felles oppholdsareal, har uterommene en veldig stor verdi for allmennheten i områdene de sogner til. I fortetningsområder der folk, arbeidsplasser og næringer blir samlokalisert, er det desto viktigere at byens rom blir tilrettelagt på en måte som tjener majoriteten. Vi må derfor stille oss spørsmål rundt hvem som skal ha Gehls åtte behov oppfylt. Er det begrenset til beboerne i disse områdene, eller gjelder det alle som bor i byen?

Dersom Gehls arbeid skal ha overføringsverdi i praksis behøver vi en mer integrert tilnærming. Hennes systematiske og pedagogiske fremstillingen er nyttig for en planlegger i forhold til å forstå innholdet i hvert behov, men er ikke en refleksjon av det opplevde perspektivet som beboerne tilbyr i sine fortellinger. Beboernes vurderinger i denne begrensede studien bør imidlertid ikke anses som fasitsvar på hvordan beboere i fortetningsområder forholder seg til omgivelsene sine. De bør heller virke som fleksible konsepter som anvendes på ulike måter ut i fra forhold som profesjon, skala og lokasjon, ettersom hver lokasjon er unik.

7.2 Konklusjon

Vi har testet hvordan Gehls psykologiske bobehov; kontakt, isolasjon, utfoldelse, opplevelse, strukturering, lek, estetikk og identifikasjon, oppleves av mennesker i to boligområder i Oslo. Av disse behovene fremsto behovet for isolasjon (privatliv) og behovet for opplevelse/estetikk, som de viktigste for beboernes velvære i bomiljøet. Selv om bobehovene tillegges verdi, er det andre kvaliteter, spesielt sentral beliggenhet og teknisk standard på byggene, som gjør seg mer gjeldende.

De åtte psykologiske bobehovene har blitt utarbeidet som nødvendige prinsipper for velvære. Ettersom "myke" kvaliteter er lite håndfaste og målbare, er de vanskelige å konkretisere i plankrav. Dersom modifisert til dagens samfunnskontekst, kan Gehls bobehov imidlertid ha en verdi som retningsgivende prinsipper om hvordan mennesket kan stå i fokus i design av bomiljøet (Peters, 2016, s. 372). Arbeidet hennes kan således bidra til å nyansere bokvalitetsdebatten. Dersom vi fortsetter å innhente beboeres vurderinger av Gehls prinsipper, kan de åtte bobehovene over tid utgjøre et referansepunkt for menneskelig velvære. Dette er vesentlig ettersom det har vært en mangel på planlegging for menneskelige behov innenfor både planteori og praksis (Good et., 2017, s. 291).

Kontakt

Opplevelse

Utfoldelse

7.3 Kilder

- Aarsæther, N. (2016). Kapittel 7: Lokalsamfunn - mot alle odds? I Villa, M. & Haugen, M. S (Red). *Lokal samfunn* (s. 134-151). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Abu-Ghazze, T. M. (1999). Housing layout, social interaction, and the place of contact in Abu-Nuseir, Jordan. *Journal of Environmental Psychology*, 19(1), 41-73. doi: <https://doi.org/10.1006/jevp.1998.0106>
- Adams, M. & Guy, S. (2007). Editorial: senses and the city. *The Senses and Society*, 2(2), 133-136. doi: <https://doi.org/10.2752/174589307X203047>
- Alderman, A. K. & Salem, B. (2010). Survey Research. *Plastic and Reconstructive Surgery*, 126(4), 1381-1389. Doi: <https://doi.org/10.1097/PRS.0b013e3181ea44f9>
- Al-Kodmany, K. (1999). Residential visual privacy: traditional and modern architecture and urban design. *Journal of Urban Design*, 4(3), 283-311. doi: <https://doi.org/10.1080/13574809908724452>
- Altman, I. (1977). Privacy regulation: culturally universal or culturally specific. *Journal of Social Issues*, 33(3), 66-84. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1977.tb01883.x>
- Amérigo, M. & Aragonés, J. I. (1997). A theoretical and methodological approach to the study of residential satisfaction. *Journal of Environmental Psychology*, 17(1), 47-57. doi: <https://doi.org/10.1006/jevp.1996.0038>
- Andersen, S. S. (2013). *Casestudier: forskningsstrategi, generalisering og forklaring*. 2 utgave. Bergen: Fagbokforlaget.
- Aragonés, J. I., Amérigo, M. & Pérez-López, R. (2017). Residential satisfaction and quality of life. I Fleury-Bahi, G. Pol, E. & Navarro, O. (Red.). *Handbook of Environmental Psychology and Quality of Life Research* (s. 311-328). International Handbooks of Quality-of-Life. Switzerland: Springer International Publishing.
- Arnberger, A. (2012). Urban densification and recreational quality of public urban green spaces - a Viennese case study. *Sustainability*, 4(4), 703-730. doi: <https://doi.org/10.3390/su4040703>
- Atwell, K., Jensen, O. M., Hansen, J. S. & Møller, J. (1994). *Byøkologi og bokvalitet* (TemaNord 1994: 560). København: Nordiska Ministerrådet. Hentet fra: https://books.google.no/books?hl=en&lr=&id=2t1iVValugMC&oi=fnd&pg=PA7&dq=plan+by%C3%B8kologi&ots=feByl03VEk&sig=d23VXvf4es7K9Ly42QyN5M3DiBY&redir_esc=y#v=onepage&q=plan%20by%C3%B8kologi&f=false
- Barlindhaug, R., Børrud, E., Langset, B. & Nordahl, B. (2012). *Nye boliger i storbyene. Hvem kjøper og hva slags bokvaliteter tilbys?* (NIBR-rapport 2012: 31). Hentet fra: <http://www.hioa.no/Om-OsloMet/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NIBR/Publikasjoner/Publikasjoner-norsk/Nye-boliger-i-storbyene.-Hvem-kjoeper-og-hva-slags-bokvaliteter-tilbys>
- Barlindhaug, R., Ruud, M. E. & Nygaard, M. (2017). *Hvilken sammenheng finner vi mellom boligtyper og befolkningssammensetning* (NIBR-rapport 2017: 14). Hentet fra: <http://www.hioa.no/Om-OsloMet/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NIBR/Publikasjoner/Hvilken-sammenheng-finner-vi-mellom-boligtyper-og-befolkningssammensetning>
- Berg, M. & Medrich, E. A. (1980). Children in four neighbourhoods: the physical environment and effect on play and play patterns. *Environment and Behaviour*, 12(3), 320-348. doi: <https://doi.org/10.1177/0013916580123003>
- Berg, O. T. (2012). Spørreskjemametode. I *Store Norske Leksikon*. Hentet fra: <https://snl.no/sp%C3%B8rreskjemametode>
- Berleant, A. (2005/2018). *Aesthetics and Environment: variations on a theme*. London and New York: Routledge. Forhåndsvisning hentet fra: <https://www.taylorfrancis.com/books/9781351163354>
- Bing, M. & Johnsen, E. (1998). Innledning - Nye Hjem i Mellomkrigstiden. I Bing, M. & Johnsen, E. (red). *Nye Hjem i Bomiljøer i Mellomkrigstiden* (s. 9-30). Oslo: Norsk Folkemuseum. Tilgjengelig digitalt via Nationalbiblioteket: https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2010122006058
- Bonaiuto, M., Fornara, F. & Bonnes, M. (2003). Indexes of perceived residential environment quality and neighbourhood attachment in urban environments: a confirmation study on the city of Rome. *Landscape and Urban Planning*, 65(1-2), 41-52. doi:

- [https://doi.org/10.1016/S0169-2046\(02\)00236-0](https://doi.org/10.1016/S0169-2046(02)00236-0)
- Bonaiuto, M., Fornara, F. & Bonnes, M. (2006). Perceived residential environmental quality in middle- and low-extension Italian cities. *Revue européenne de psychologie appliquée*, 56(1), 23-34. doi: <https://doi.org/10.1016/j.erap.2005.02.011>
- Boynton, P. M. & Greenhalgh, T. (2004). Hands-on guide to questionnaire research: selecting, designing and developing your questionnaire. *BMJ*, 328, 1312-1315. Doi: <https://doi.org/10.1136/bmj.328.7451.1312>
- Buttimer, A. (1972/1980). Social space and the planning of residential areas. I Buttimer, A., & Seamon, D. (Red.) (1980) *The Human Experience of Space and Place* (s. 21-55). New York: Routledge. Først publisert i *Environment and Behavior*, 4, 279-318. Hentet fra: https://www.researchgate.net/publication/44352063_The_human_experience_of_space_and_place_edited_by_Anne_Buttimer_and_David_Seamon
- Burch, R. (1990). Phenomenology, lived experience: taking a measure of the topic. *Phenomenology and Pedagogy*, 8, 130-160. Hentet fra: <https://journals.library.ualberta.ca/pandp/index.php/pandp/article/view/15137>
- Buys, L. & Miller, E. (2012). Residential satisfaction in inner urban higher-density Brisbane, Australia: role of dwelling design, neighbourhood and neighbours. *Journal of Environmental Planning and Management*, 55(3), 319-338. doi: <https://doi.org/10.1080/09640568.2011.597592>
- Børrud, E. (2009). Bymorfologi som kunnskapsgrunnlag for planlegging og planforskning. *Kart og Plan*, 69(1), 19-26. Hentet fra: <http://www.kartogplan.no/Artikler/KP1-2009/Bymorfologi%20som%20kunnskapsgrunnlag%20.pdf>
- Børrud, E. (2013). Det første møtes mulighet - boligutvikling med bykvalitet, er det noen sak? *Kart og Plan*, 73, 264-275. Hentet fra: <http://kartogplan.no/Artikler/KP4-2013/boligutvikling%20med%20bykvalitet.pdf>
- Børrud, E. & Røsnes, A. E. (2016). *Prosjektbasert byutvikling: mot en kvalitativ, prosjektrettet byplanlegging*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Byantikvaren i Oslo (u. å). "Ammerud med Grorud senter i forgrunnen". [Fotografi]. Hentet fra: <http://www.oppdaggroruddalen.no/Omraader/Ammerud/Plan-og-arkitektur/Arkitektur-og-planlegging?fbclid=IwAR2e2g5CyMWpshpWVg99ePH0tDKOuZob-z7QuhOXHDVX3E-NuZB2ZNRaj-s>
- Cao, X (J). (2016). How does neighbourhood design affect life satisfaction? Evidence from Twin Cities. *Travel Behaviour and Society*, 5, 68-76. doi: <https://doi.org/10.1016/j.tbs.2015.07.001>
- Caspari, S., Eriksson, K. & Nåden, D. (2011). The importance of aesthetic surroundings: a study interviewing experts within different aesthetic fields. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 25, 134-142. Doi: <https://doi.org/10.1111/j.1471-6712.2010.00803.x>
- Chan, E. & Lee, G. K. L. (2008). Critical factors for improving social sustainability of urban renewal projects. *Social Indicators Research*, 85(2), 243-256. doi: <https://doi.org/10.1007/s11205-007-9089-3>
- Chan, Y. K. (1998). Density, crowding, and factors intervening in their relationship: evidence from a hyper-dense metropolis. *Social indicators research*, 48(1), 103-124. doi: <https://doi.org/10.1023/A:1006944807696>
- Chavis, D. M. & Wandersman, A. (1990). Sense of community in the urban environment: a catalyst for participation and community development. *American Journal of Community Psychology*, 18(1), 55-81. doi: <https://doi.org/10.1007/BF00922689>
- Corbin, J. & Strauss, A. (2015). *Basics of Qualitative Research: techniques and procedures for developing grounded theory*. 4 utgave. California: SAGE Publications Ltd.
- Costanza, R., Fisher, B., Ali, S., Beer, C., Bond, L., Boumans, R., Danigelis, N. L., Dickinson, J., Elliott, C., Farley, J., Gayer, D. E., Glenn, L. M., Hudspeth, T., Mahoney, D., McCahill, L., McIntosh, B., Reed, B., Rizvi, S. A. T., Rizzo, D. M., Simpatico, T. & Snapp, R. (2007). Quality of life: an approach integrating opportunities, human needs, and subjective well-being. *Ecological Economics*, 61(2-3), 267-276. doi: <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2006.02.023>

- Cresswell, J. W. (2013). *Qualitative Inquiry and Research Design: choosing among five approaches*. California: SAGE Publications Ltd.
- Dale, O. H. (2013, 27. november). Sjølyststranda A1. Hentet fra <http://www.bygg.no/article/35794?image=dp-image1018-1001525>
- Danielsen, H. (2006). *Med barn i byen: foreldreskap, plass og identitet* (Doktorgradavhandling, Universitetet i Bergen). Hentet fra: <http://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/1184/Thesis-Danielsen.pdf?sequence=1>
- David, E. E. & Fine-Davis, M. (1991). Social indicators and living conditions in Ireland with European comparisons. *Social Indicators Research*, 25, 103-365. doi: <https://doi.org/10.1007/BF00286160>
- Deci, E. L. & Ryan, R. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: human needs and self determination of behaviour. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268. doi: https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01
- Degen, M. M. & Rose, G. (2012). The sensory experience of urban design: the role of walking and perceptual memory. *Urban Studies*, 49(15), 3271-3287 doi: <https://doi.org/10.1177/0042098012440463>
- Dey, L. (2000). Choosing a house: the relationship between dwelling type, perception of privacy, and residential satisfaction. *Journal of Planning Education and Research*, 19(3), 265-275. doi: <https://doi.org/10.1177/0739456X0001900305>
- De Vries, S. van Dillen, S. M. E. Groenewegen, P. P. & Spreeuwenberg, P. (2013). Streetscape greenery and health: stress, social cohesion and physical activity as mediators. *Social Science & Medicine*, 94, 26-33. doi: <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2013.06.030>
- Dogu, U. & Erkip, F. (2000). Spatial factors affecting wayfinding and orientation: a case study in a shopping mall. *Environment and Behaviour*, 32(6), 731-755. doi: <https://doi.org/10.1177/00139160021972775>
- Droseltis, O. & Vignoles, V. L. (2010). Towards an integrative model of place identification: dimensionality and predictors of intrapersonal-level place preferences. *Journal of Environmental Psychology* 30(1), 23-34. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2009.05.006>
- Direktoratet for Byggkvalitet (2017). *Byggeteknisk forskrift (TEK17)*. Hentet fra: <https://dibk.no/byggereglene/byggeteknisk-forskrift-tek17/>
- Direktoratet for Byggkvalitet (DiBK) (u. å). *Begrepshåndbok*. Hentet fra: <https://dibk.no/verktoy-og-veivisere/universell-utforming/Verktoy/Begrepshandbok/>
- Evans, G. W., Smith, C. & Pezdek, K. (1982). Cognitive maps and urban form. *Journal of the American Planning Association*, 48(2), 232-244. Doi: <https://doi.org/10.1080/01944368208976543>
- Fabian, L. (2009). Arkitekturens sociale dimension. *Slagmark, Tidsskrift for idehistorie*, 53, 140-143. Hentet fra: <https://tidsskrift.dk/slagmark/article/view/105025>
- Fainstein, S. & DeFilippis, J. (2016). The structure and debates of planning theory. I. Fainstein, S. & De Filippis, J. (Red.) *Readings in Planning Theory* (s. 1-19). 4th edition. Chichester: John Wiley & Sons Ltd. Tilgjengelig fra Amazon Preview.
- Fiskaa, H. (2014). Fysisk detaljplanlegging. Trondheim: Noregs teknisk-naturvitenskaplege universitet. Fakultet for arkitektur og biletkunst. Institutt for byforming og planlegging. Skrift nr. 2012:7.
- Fjørstad, S. R. (2015). *En vurdering av måloppnåelse og bokvalitet på Ensjø: en kvalitativ studie av to nye boligprosjekt*. (Mastergradsavhandling, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet). Hentet fra: <https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/296268>
- Fjørtoft, I. (2001). The natural environment as a playground for children: the impact of outdoor play activities in pre-primary school children. *Early Childhood Education Journal*, 29(2), 111-117. Hentet fra: <https://link.springer.com/article/10.1023%2FA%3A1012576913074?LI=true>

- Forrest, R. & Kearns, A. (2001). Social cohesion, social capital and the neighbourhood. *Urban Studies*, 38(12), 2125-2143. doi: <https://doi.org/10.1080/00420980120087081>
- Fleury-Bahi, G., Feloneau, M. L. & Marchand, D. (2008). Process of place identification and residential satisfaction. *Environment and Behaviour*, 40(5), 669-682. doi: <https://doi.org/10.1177/0013916507307461>
- Flyvbjerg, B. (2006). Five misunderstandings about case-study research. *Qualitative Inquiry*, 12(2), 219-245. doi: <https://doi.org/10.1177/1077800405284363>
- Garber, J. A. (2000). "Not name of identified": politics and the search for anonymity in the city. I Miranne, K. B. & Young, A. H. *Gendering The City*. Lanham, Boulder, New York and Oxford: Rowman & Littlefield Publishers inc. s. 19-38. Tilgjengelig via Google Books.
- Gehl, I. (1971). *Bo-miljø* (SBI-rapport 71). København: Teknisk Forlag.
- Gehl, J. (2010). *Cities for People*. Washington. Covelo & London: Island Press.
- Gehl, J. & Svarre, B. (2013). *How to Study Public Space*. Translated by Steenshard, K. A. Washington, Covelo & London: Island Press.
- Gerring, J. (2017). *Case Study Research: principles and practice* (2. utg.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Gifford, R. (2007). The consequences of living in high-rise buildings. *Architectural Science Review*, 50(1), 2-17. doi: <https://doi.org/10.3763/asre.2007.5002>
- Good, R. M., Rivero, J. J. & Zitcer, A. (2017). Confronting the challenge of humanist planning/Towards a humanist planning/A humanist perspective on knowledge for planning: implications for theory, research, and practice/To learn to plan, write stories/Three practices of humanism and critical pragmatism/Humanism or beyond? *Planning Theory and Practice*, 18(2), 291-319. doi: <https://doi.org/10.1080/14649357.2017.1297554>
- Grahn, P. & Stigsdotter, U. K. (2010). The relation between perceived sensory dimensions of urban green space and stress restoration. *Landscape and Urban Planning*, 94(3-4), 264-275. doi: <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2009.10.012>
- Guttu, J. Schmidt, L. Anker, M. Arnesen, O. E. & Boro, M. (2004). *Bokkvalitet på områdenivå. Utvikling og utprøving av en metode for kartlegging og vurdering av bokkvalitet på områdenivå* (NIBR-rapport 2004:119). Hentet fra: <http://www.hioa.no/extension/hioa/design/hioa/images/nibr/files/filer/2004-119.pdf>
- Guttu, J. (2003b). Eneboligen - som ideal for folket og utfordring for fagfolket. *Tidsskrift for kulturforskning* 2(3), 23-40. Hentet fra: <http://ojs.novus.no/index.php/TFK/article/view/403/399>
- Guttu, J. (2008). *10 sjekkpunkter for utendørs bokkvalitet i by* (NIBR-notat 2008:113). Hentet fra: <http://www.hioa.no/Om-OsloMet/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NIBR/Publikasjoner/Publikasjoner-norsk/10-sjekkpunkter-for-utendoers-bokkvalitet-i-by>
- Gordon, P. & Richardson, H. W. (1997). Are compact cities a desirable planning goal? *Journal of the American Planning Association*, 63(1), 95-106. doi: <https://doi.org/10.1080/01944369708975727>
- Grindaker, u. å. Sjølyststranda. Hentet fra: <http://www.grindaker.no/prosjekter/boliger/item/56-sjolyststranda>
- Grahn, P. & Stigsdotter, U. K. (2010). The relation between perceived sensory dimensions of urban green space and stress restoration. *Landscape and Urban Planning*, 94(3-4), 264-275. doi: <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2009.10.012>
- Granovetter, M. S. (1973). The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360-1380. Hentet fra: <https://www.jstor.org/stable/2776392>
- Haugen, M. & Villa, M. (2016). Kapittel 1: Lokalsamfunn i perspektiv. I Villa, M. & Haugen, M. S (Red). *Lokalsamfunn* (s. 17-31). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. Forhåndsvisning hentet fra: <https://issuu.com/cdundervisning/docs/lokalsamfunn-utdrag?e=0/66015221>
- Handy, S. L., Boarnet, M. G., Ewing, R., & Killingsworth, R. E. (2002). How the built environment affects physical activity: views for urban planning. *American Journal of Preventive Medicine*, 23(2S), 64-

73. doi: [https://doi.org/10.1016/S0749-3797\(02\)00475-0](https://doi.org/10.1016/S0749-3797(02)00475-0)
- Hansen, T. (2005). *Mål og normer i boligpolitikken. Oversikt og utviklingstrekk* (Prosjektnotat 2005). Byggforsk, Norges byggforskningsinstitutt. Hentet fra: <http://biblioteket.husbanken.no/arkiv/dok/1463/rapport.pdf>
- Hanssen, G. S., Hofstad, H. Saglie, I-L., Næss, P., & Røe, P. G. (2015). Kapittel 1: Hvorfor studere den kompakte byen? I Hanssen, G. S. Hofstad, H. Saglie, I-L (red). *Kompakt Byutvikling: muligheter og utfordringer* (s. 13-25). Oslo: Universitetsforlaget.
- Haraldsen, G. (1999). *Spørreskjemametodikk etter kokebokmetoden*. Oslo: Ad Notam Gyldendal AS. Hentet fra: <https://www.nb.no/items/f8f0e93dbd8bcb1eae5d79fd2c87a00e?page=0&searchText=>
- Haaland, C. & van den Bosch, C. K. (2015). Challenges and strategies for urban green-space planning in cities undergoing densification: a review. *Urban Forestry & Urban Greening*, 14(4), 760-771. doi: <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2015.07.009>
- Hammitt, W. E. (2002). Urban forests and parks as privacy refuges. *Journal of Arboriculture*, 28(1), 19-26. Hentet fra: <https://www.fs.usda.gov/treearch/pubs/14897>
- Hampton, K. N. & Gupta, N. (2008). Community and social interaction in the wireless city: wifi use in public and semi-public spaces. *New Media & Society*, 10(6), 831-850. doi: <https://doi.org/10.1177/1461444808096247>
- Hekkert, P. (2006). Design aesthetics: principles of pleasure in design. *Psychology Science*, 48(2), 157-172. Hentet fra: https://www.researchgate.net/publication/26514491_Design_aesthetics_Principles_of_pleasure_in_design
- Helle, T., Sletten, I., Tabacaru, D. C. & Ødegård, I. T. (2017). *Arealeffektive boliger med god bokvalitet*. Et forskningsprosjekt i samarbeid mellom Hille Melbye arkitekter, Høgskolen i Oslo og Akershus og Husbanken. Hentet fra: <http://biblioteket.husbanken.no/arkiv/dok/Komp/Arealeffektive%20boliger%20med%20god%20bokvalitet.pdf>
- Helle, K. (2006). Innledning: byen som historisk fenomen. I Helle, K. Eliassen, F. E. Myhre, J. E. & Stugu, O. S. (Red.) *Norsk Byhistorie: Urbanisering Gjennom 1300 år*. s. 473-507. Oslo: Pax Forlag AS.
- Hellevik, O. (2009). *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Henning, C. & Lieberg, M. (1996). Strong ties or weak ties? Neighbourhood networks in a new perspective. *Scandinavian Housing and Planning Research*, 13(1), 3-26. doi: <https://doi.org/10.1080/02815739608730394>
- Helsedirektoratet (2015). *Well-being på norsk*. (IS-nummer 15-2344). Hentet fra: <https://helsedirektoratet.no/publikasjoner/well-being-pa-norsk>
- Hvattum, M. (2004). Estetikken problem. *Arkitektur N*. Publ. på nett i 2017, opprinnelig publ. i *Arkitektur N* nr. 1, 2004, s. 40. Hentet fra: <https://arkitektur-n.no/artikler/estetikkens-problem>
- Ingulstad, F. (1998). Glimt fra Oslos historie for barn og unge: fortellinger og fakta. Oslo: Orion Forlag AS Tilgjengelig på nett via Nasjonalbiblioteket: https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digi-bok_2008091700020
- Isaaksen, T. (22.11.2016). Byøkologi, hva er det egentlig? *ByPlan Oslo*. Hentet fra: <https://magasin.oslo.kommune.no/byplan/byokologi-hva-er-det-egentlig/#gref>
- KADKa [Det Kongelige Danske Kunstakademis Skoler for Arkitektur, Design og Konservering] (u. å). *Albertslund Syd, Fællestegnstuen, 1963-1968*. Hentet fra: https://www.arkitekturbilleder.dk/bygning/albertslund-syd/?fbclid=IwAR1cRuuhwzJMKQ8izTZ2klxmLgbDWIIF23iTd2pC_M6_CS_o-P-m8EaDF1E
- KADKb [Det Kongelige Danske Kunstakademis Skoler for Arkitektur, Design og Konservering] v/Arkitekturbilleder.dk (u. å). "Albertslund Syd, Fællestegnstuen, 1963-1968." [Fotografi]. Hentet fra: https://www.arkitekturbilleder.dk/bygning/albertslund-syd/?fbclid=IwAR1cRuuhwzJMKQ8izTZ2klxmLgbDWIIF23iTd2pC_M6_CS_o-P-m8EaDF1E
- Keller, K. D. (2001). Miljøpsykologiens fordomme og den kropslige fornuft. *Psyke & Logos*, 22(2), 537-

555. Hentet fra: <https://tidsskrift.dk/psyke/article/view/8545>
- Miljøverndepartementet (1998). *Regional planlegging og arealpolitikk* (Meld. St. nr. 29, 1996-97). Hentet fra: https://www.regjeringen.no/contentassets/4ca3568a7fc143049f6809e70fe34bab/6107-fortet.pdf?fbclid=IwAR3CVHJSRjZ9NfD2rRWrNZ60IaljoaePkOi5jW7Y82_4Raef7MO1bqkTs
- Kolstad, A. (2012). Arkitekturens psykologiske og sosiale påvirkning. I Fyhri, A. Hauge, Å. L & Nordh, H. (Red.) *Norsk miljøpsykologi: mennesker og omgivelser* (s. 57-80). Oslo: SINTEF akademisk forlag.
- Krogh, E. (1995a). Landskap, identitet og tid. I *Landskapets Fenomenologi* (Doktorgradsavhandling) (s. 1-23). Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, Ås.
- Krogh, E. (1995b). Landskapets fenomenologi. I *Landskapets Fenomenologi* (Doktorgradsavhandling) (s. 2-31). Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, Ås.
- Krogh, E. (1995c) Abstract. I *Landskapets Fenomenologi* (Doktorgradsavhandling) (Abstract). Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, Ås.
- Krogh, E. (1995d). Kulturlandskap for økologer og etnologer. I *Landskapets Fenomenologi* (Doktorgradsavhandling) (1-22). Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, Ås.
- Krogh, E. (1995e). Innledning: fra landskap til landskaping. I *Landskapets Fenomenologi* (Doktorgradsavhandling) (s. 2-7). Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, Ås.
- KMD [Kommunal- og moderniseringsdepartementet]. (1998). *Fortetting med kvalitet: bebyggelse og grønnstruktur*. (Veileder). Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/t-1267-fortetting-med-kvalitet/id87454/>
- KMD [Kommunal- og moderniseringsdepartementet]. (2018, 19.02). Byggeskikk og estetikk. *Regjeringen.no*. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/sub/stedsutvikling/ny-emner-og-eksempler/byggeskikk/id535403/>
- Kommunal- og arbeidsdepartementet (1972). *Om boligspørsmål* (Meld. St. nr. 76, 1971-72). Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1971-72&paid=3&wid=d&psid=DIVL1603&pgid=d_1171
- Krogsveen (2018). *St. Hanshaugen Boligprisstatistikk*. Hentet fra: [https://krogsveen.no/Boligprisstatistikk/Boligprisstatistikk-for-Oslo/\(county\)/Oslo/\(child_area\)/St.Hanshaugen](https://krogsveen.no/Boligprisstatistikk/Boligprisstatistikk-for-Oslo/(county)/Oslo/(child_area)/St.Hanshaugen)
- Kuada, J. (2015). *Prosjektskrivningsguiden: forskningsmetode og prosjektarbejde*. Oppr. publisert på engelsk under tittelen "Research Methodology" i 2012, oversatt av BCC Services. Fredriksberg: samfundslitteratur.
- Larsen, Ø. (2018). Synspunkt: Planlegging på steder som allerede er der. *Michael*, 2(15), 140-154. Hentet fra: <http://www.dnms.no/asset/pdf/2018/2-140-53.pdf>
- Lee, T. (1968). Urban neighbourhood as a socio-spatial scheme. *Human Relations*, 21(3), 241-267. doi: <https://doi.org/10.1177/001872676802100303>
- Leung, L. (2015). Validity, reliability and generalisability in qualitative research. *Journal of Family Medicine and Primary Care*, 4(3), 324-327. Doi: <https://doi.org/10.4103/2249-4863.161306>
- Lindsay et al. (2010). Is there room for privacy in the compact city? *Built Environment*, 36(1), 28-46. doi: <https://doi.org/10.2148/benv.36.1.28>
- Loidl, H. & Bernhard, S. (2014). Designing and design. *Opening Spaces. Design as Landscape Architecture*. Basel: Birkhäuser.
- Loo, C. (1986). Neighbourhood satisfaction and safety: A study of a low-income ethnic area. *Environment and Behaviour*, 18(1), 109-131. doi: <https://doi.org/10.1177/0013916586181006>
- LPO Arkitekter (u. å.). Sjølyststranda boliger. Hentet fra: <http://www.lpo.no/getfile.php/131792-1366704373/Prosjekter/Sj%C3%B8lyst/Sj%C3%B8lyst.pdf>
- Lundgaard, H. (2016, 26. august). Oslos boligbyråd: - Det er ingen menneskerett å bo innenfor Ring 2. *Aftenposten*. Hentet fra:

<https://www.aftenposten.no/osloby/i/x707Q/Oslos-boligbyrad--Det-er-ingen-menneskerett-a-bo-innenfor-Ring-2>

- Maas, J., van Dillen, S., M. E. Verheij, R. A. & Groenewegen, P. P. (2015). Social contacts as a possible mechanism behind the relation between green space and health. *Health & Place*, 15(2), 586-595. doi: <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2008.09.006>
- Malpas, J. (2018). *Place and Experience: a Philosophical Topography*. 2. utg. London: Routledge. For håndsvising hentet fra: <https://www.taylorfrancis.com/books/9781351967198>
- Martens, J. D. (2012, 3. juni). Etterlyst: Bokkvalitet - kvaliteten på mye av det som bygges av boliger i de store byene i dag er sjokkerende dårlig. *Aftenposten, kronikk*. Hentet fra: <https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/kJxqB/Etterlyst-Bokkvalitet>
- Maslow, A. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396. doi: <http://dx.doi.org/10.1037/h0054346>
- Mesch, G. S. & Manor, O. (1998). Social ties, environmental perception and local attachment. *Environment and Behaviour*, 30(4), 504-519. Doi: <https://doi.org/10.1177/001391659803000405>
- Milgram, S. (1970). The Experience of Living in Cities. *Science, New Series*, 167(3924), 1461-1468. doi: <https://doi.org/10.1126/science.167.3924.1461>
- Mohit, M. A., Ibrahim, M. & Rashid, Y. R. (2010). Assessment of residential satisfaction in newly designed public low-cost housing in Kuala Lumpur, Malaysia. *Habitat International*, 34(1), 18-27. doi: <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2009.04.002>
- Mollenhorst, G. (2015). Neighbour relations in the Netherlands: new developments. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 106(1), 110-119. doi: <https://doi.org/10.1111/tesg.12138>
- Mouratidis, K. (2017). Is compact city livable? The impact of compact versus sprawled neighbourhoods on neighbourhood satisfaction. *Urban Studies*, 55(11), 2408-2430. doi: <https://doi.org/10.1177/0042098017729109>
- Morley, D. (2000). *Home Territories: Media, mobility and identity*. London: Routledge. Forhåndsvising tilgjengelig via Amazon.
- Myers, D. (1988). Building knowledge about quality of life for urban planning. *Journal of the American Planning Association*, 54(3), 347-358. Doi: <https://doi.org/10.1080/01944368808976495>
- Myhre, J. E. (2006). Del III - Den eksplosive utviklingen 1830-1920, i Helle, K., Eliassen, F. E., Myhre, J. E. og Stugu, O. S. (Red.) *Norsk Byhistorie: Urbanisering Gjennom 1300 år*. (s. 249-381). Oslo: Pax Forlag AS.
- Newman, J. & McCauley, C. (1977). Eye contact with strangers in city, suburb, and small town. *Environment and Behaviour*, 9(4), 547-558. Doi: <https://doi.org/10.1177/001391657794006>
- NAL [Norske arkitekters landsforbund] & AiN [Arkitektbedriftene i Norge]. (2017). *Bo- og boligkvalitet: En rapport fra Norske arkitekters landsforbund og Arkitektbedriftene i Norge*. Oslo, 5. april 2017. Hentet fra: <https://www.arkitektur.no/ny-rapport-om-boligkvalitet-fra-arkitektene>
- NLA [Norske landskapsarkitekters forening] (u. å). Sjølyststranda byområde. Hentet fra: <http://www.landskapsarkitektur.no/data/prosjekter/sjolyststranda-byomrade>
- Nylenna, M. (2018). Stedsplanlegging er samfunnsmedisin i praksis. *Michael*, 2(15), 87-91. Hentet fra: <http://www.dnms.no/asset/pdf/2018/2-87-91.pdf>
- Nordahl, B. (1996). *Sosiale relasjoner mellom beboere - formell og uformell samhandling i forstad og indre by* (Byggforsk prosjektrapport 199/1996). Hentet fra: <https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/2415904>
- Norge i Bilder (u. å). [Kart]. Hentet fra: <https://www.norgebilder.no/>
- O'Brien, M., Jones, D., Sloan, D., og Rustin, M. (2000). Children's independent spatial mobility in the urban public realm. *Childhood*, 7(3), 257-277. doi: <https://doi.org/10.1177/0907568200007003002>
- OECD. (2013). *OECD Guidelines on Measuring Subjective Well-being*. OECD Publishing. doi: <https://dx.doi.org/10.1787/9789264191655-en>
- Oslo Museum (u. å). *Blokkbebyggelse i Iladalen, 1949*. [Fotografi] Hentet fra: <http://www.oslobilder.no/OMU/OB.Ø49/1047a>

- Pacione, M. (2003). Urban environmental quality and human wellbeing - a social geographical perspective. *Landscape and Urban Planning*, 65(1-2), 19-30. doi: [https://doi.org/10.1016/S0169-2046\(02\)00234-7](https://doi.org/10.1016/S0169-2046(02)00234-7)
- Parkes, A., Kearns, A. & Atkinson, R. (2002). What makes people dissatisfied with their neighbourhoods? *Urban Studies*, 39(13), 2413-2438. doi: <https://doi.org/10.1080/0042098022000027031>
- Peters, T. (2016). Social sustainability in context: rediscovering Ingrid Gehl's *Bo-miljø*. *Architectural Research Quarterly*, 20(4), 371-380. doi: <https://doi.org/10.1017/S1359135516000488>
- Pinson, D. (2004). Urban planning: an "undisciplined" discipline? *Futures*, 36(4), 503-513. doi: <https://doi.org/10.1016/j.futures.2003.10.008>
- Pløger, J. (2002). *Den fragmentariske by og det 'gode byliv': Udfordringer for fremtidens by- og boligplanlægning. Et essay*. Hørsholm: SBI forlag. Hentet fra: <https://bibliotek.dk/da/work/870970-basis:24263185>
- Roemmich, J. N., Epstein, L. J., Raja, S., Yin, L., Robinson, J. & Winiewicz, D. (2006). Association of access to parks and recreational facilities with the physical activity of young children. *Preventive Medicine*, 43(6), 437-441. doi: <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2006.07.007>
- Rollero, C. & Piccoli, N. D. (2010). Place attachment, identification and environment perception an empirical study. *Journal of Environmental Psychology*, 30(2), 198-205. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2009.12.003>
- Ruud, M. E. (2004). *Formidlingshefte fra utviklingsprogrammet for flerkulturelle bomiljø* (Rapport for Husbanken/Byggforsk). Hentet fra: http://biblioteket.husbanken.no/arkiv/dok/1658/hele_rapporten_7f40.pdf
- Ryan, R. M. & Deci, E. L. (2001). On Happiness and Human Potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141-166. doi: <https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev.psych.52.1.141>
- Rønneberg, H. (2018, u.d.). Ja til mer boligforskning. *Arkitektnytt*. Nr 5, årgang 74, s. 24
- Saglie, I-L, Hofstad, H. Hanssen, G. S. (2015) Kapittel 2: Hvordan studere motstridende hensyn i den kompakte byen? I Hanssen, G. S. Hofstad, H. Saglie, I-L (red). *Kompakt Byutvikling: muligheter og utfordringer* (s. 26-35). Oslo: Universitetsforlaget.
- Schmidt, L., Guttu, J., Krigsvoll, G., Holthe, K., Ruud, M. E., Narvestad, R., Svendsen, S. E., Høyland, K. & Støa, E. (2005). *Bokkvalitet og bærekraft under endrede rammebetingelser* (Notat). Trondheim: NIBR, Byggforsk, NTNU og SINTEF. Hentet fra: https://www.sintef.no/globalassets/upload/bokkvalitet-og-barekraft_notat.pdf
- Schmidt, L. (2007). *For tett? Fortetting, planprosess og bokkvalitet i nye boligprosjekter* (NIBR-rapport 2007:12.). Hentet fra: <http://www.hioa.no/extension/hioa/design/hioa/images/nibr/files/filer/2007-12.pdf>
- Schmidt, L. (2009). Fortett med vett. *Kart og Plan*, 69(1), 8-28. Hentet fra: <http://www.kartogplan.no/Artikler/KP1-2009/Fortett%20med%20vett.pdf>
- Schmidt, L. (2014). *Kompakt by, bokkvalitet og sosial bærekraft* (NIBR-rapport 2014:12). Hentet fra: <http://www.hioa.no/extension/hioa/design/hioa/images/nibr/files/filer/2014-12-web.pdf>
- Schmidt, L. (2015). Kapittel 12: bokkvalitet og sosial bærekraft. I Hanssen, G. S. Hofstad, H. Saglie, I-L (red). *Kompakt Byutvikling: muligheter og utfordringer* (s.161-175). Oslo: Universitetsforlaget.
- Sejersted, F. (2017). Norge i etterkrigstiden. I *Store Norske Leksikon* (nettversjon). Hentet fra: https://snl.no/Norge_i_etterkrigstiden
- Simonsen, K. (2012). In quest of a new humanism. embodiment, experience and phenomenology as critical geography. *Progress in Human Geography*, 37(1), 10-26. doi: <https://doi.org/10.1177/0309132512467573>
- Skorupka, A. (2012). Kapittel 1: Oversikt over faget miljøpsykologi. I Fyhri, A., Hauge, Å. L & Nordh, H. (Red.) *Norsk miljøpsykologi: mennesker og omgivelser* (s. 15-30). Oslo: SINTEF akademisk forlag.
- Statsbygg. (2008). *Utvikling av Pilestredet Park. Utomhus og infrastruktur* (Prosjektnr. 98016). Hentet fra:

- https://www.statsbygg.no/files/publikasjoner/ferdigmeldinger/678_PilestredetPark.pdf
Statsbygg. (2014, 21. mai). *Pilestredet Park: Fra sykehus til ny bydel*. Hentet fra:
<https://www.statsbygg.no/Prosjekter-og-eiendommer/Utviklingsprosjekter/Pilestredet-park/>
- Stefansdottir, H. & Xue, J. (2018). The Quality of Small Dwellings in a Neighborhood Context. I: Nelson, A. & Schneider, F. (Red.) *Housing for Degrowth: Principles, Models, Challenges and Opportunities*. (s. 171-182). London: Routledge.
- Stokols, D. (1972). A social-psychological model of human crowding phenomena. *Journal of the American Institute of Planners*, 38(2), 72-83. doi: <https://doi.org/10.1080/01944367208977409>
- Strumse, E. (2012). Kapittel 12: Psykologisk forskning om miljøestetikk: bare om smak og behag? I Fyhri, A. Hauge, Å. L & Nordh, H. (Red.) *Norsk miljøpsykologi: mennesker og omgivelser* (s. 283-308). Oslo: SINTEF akademisk forlag.
- Stugu, O. S. (2006). Kapittel 21: fra ting til tegn. I Helle, K., Eliassen, F. E., Myhre, J. E. & Stugu, O. S. (Red.) *Norsk Byhistorie: Urbanisering Gjennom 1300 år*. s. 473-507. Oslo: Pax Forlag AS.
- Støa, E., Høyland, K. & Wågø, S. (2006). *Bokkvalitet i små boliger: studier av fem boligprosjekter i Trondheim*. Rapport. SINTEF Teknologi og samfunn: Arkitektur og byggteknikk. Mai 2006. Hentet fra: <https://www.sintef.no/globalassets/upload/rapport-mai06.pdf>
- Talen, E. (1999). Sense of community and neighbourhood form: an assessment of the social doctrine of new urbanism. *Urban Studies*, 36(8), 1361-1379. doi: <https://doi.org/10.1080/0042098993033>
- Taylor, N. (1998). *Urban Planning Theory Since 1945*. London: Sage Publications Ltd.
- Turner, L. M. (2012). *Boendemiljø, bosättning och integration* (NOVA Notat 6/2012). Hentet fra: https://www.husbanken.no/bibliotek/bib_boligpolitikk/boendemiljo-bosettning-och-integraion/
- Tonkiss, F. (2005). *Space, the City, and Social Theory*. Cambridge: Polity Press. Forhåndsvisning tilgjengelig via Google Books.
- Torja, A. (2010). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Tvinnereim, H. S. (1998). Byplan, bolig og landskap. I Bing, M. & Johnsen, E. (red). *Nye Hjem i Bomiljøer i Mellomkrigstiden* (s. 36-45). Oslo: Norsk Folkemuseum. Tilgjengelig digital via Nationalbiblioteket: https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2010122006058
- Twigger-Ross, C. & Uzzell, D. (1996). Place and Identity Process. *Journal of Environmental Psychology*, 16(3), 205-220. Doi: <https://doi.org/10.1006/jev.1996.0017>
- Unstad, M. (2001). *Bomiljø og inkludering: en casestudie av tre borettslag og et boligområde* (Byggforsk Prosjektrapport 307/2001). Hentet fra: <https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2417638/Prosjektrapport307.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- O'Brien, M., Jones, D., Sloan, D. & Rustin, M. (2000). Children's independent spatial mobility in the urban public realm. *Childhood*, 7(3), 277. doi: <https://doi.org/10.1177/0907568200007003002>
- OECD (2013). *OECD Guidelines on measuring subjective well-being*. OECD Publishing. doi: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264191655-en>
- Oslo Kommune (2012). *God boligfortetting i Oslo - eksempelsamling*. Rev. jan 2013. Hentet fra: http://infill.no/wp-content/uploads/2013/05/God_boligfortetting_i_Oslo_eksemplering.pdf
- Oslo Kommune (2015). *Kommuneplan 2015: Oslo mot 2013 - Smart, trygg og grønn*. Hentet fra: <https://www.oslo.kommune.no/politikk-og-administrasjon/politikk/kommuneplan/kommuneplan-2015/#gref>
- Veidekke (2018). *Sjølyststranda på Skøyen*. Hentet fra: <http://veidekke.no/prosjekter/article57063.ece>
- Weisman, J. (1981). Evaluating architectural legibility: way-finding in the built environment. *Environment and Behaviour*, 13(2), 189-204. doi: <https://doi.org/10.1177/0013916581132004>
- Wickman, P-O. (2017). Chapter 2: Back to the drawing board: examining the philosophical foundations of educational research on aesthetics and emotions. In Bellochi, A. Quigley, C. & Otrell-Cass, K. (Red). *Exploring Emotions, Aesthetics and Wellbeing in Science Education Research* (CSSE, volume 13) (s. 9-38). Hentet fra: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-3-319-43353-0.pdf>

- Wilson, R. (1997). A Sense of Place. *Early Childhood Education Journal*, 24(3), 191-194. Hentet fra: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/BF02353278.pdf>
- Whitfield, A. (1984). Individual differences in evaluation of architectural colour: categorisation effects. *Perceptual and Motor Skills*, 59(1), 183-186. doi: <https://doi.org/10.2466/pms.1984.59.1.183>
- Zavei, S. J. A. P. & Jusan, M. M. (2012). Exploring housing attributes based on Maslow's hierarchy of needs. *Procedia: Social and Behavioural Sciences*, 42, 311-319. doi: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.04.195>
- Zito, J. M. (1974). Anonymity and neighboring in an urban, high-rise complex. *Urban life and culture*, 3(3), 243-263. Doi: <https://doi.org/10.1177/089124167400300301>

Vedlegg 1: Forespørselsskriv

Boligsameie	Distribusjon/rekruttering	Tidspunkt
Pilestredet Park		
Parkhuset	Lagt i 64 postkasser.	22. sep. 2018
Thonbygget	Epost med henvisning til link og vedlagt informasjonsskriv ble sendt til beboere og eiere som faktisk bor i Thonbygget. Det betyr at minst 200 fikk mottatt eposten. Deres nettside ble oppdatert med en artikkel om	24. sep. 2018
Stensberggaten 10-14	Informasjonsskrivet ble lagt i 152 postkasser, og hengt på inngangsdørene.	25. sep. 2018
Pilestredet Park 11-13	Informasjonsskrivet ble lagt i ca 133 postkasser	25. sep. 2018
Studio Pilestredet	Informasjonsskrivet ble lagt i ca 54 postkasser, og sendt ut som et nyhetsbrev via epost.	05. okt. 2018
Sjølyststranda		
Karenslyst Plass	Informasjonsskrivet ble lagt i 170 postkasser.	25. sep. 2018

Vedlegg 2: Forespørselsskriv

Vil du delta i masteroppgaven "bokkvalitet i fortetningsområder"?

Kjære beboer,

Vi heter Malin og Catharina og er 5.-års studenter innen studiet By- og regionplanlegging ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU). Denne høsten skal vi skrive masteroppgave, hvor temaet er bokkvalitet i fortetningsområder. I arbeidet med dette vil vi gjerne invitere deg til å delta i en beboerundersøkelse som består av en spørreundersøkelse og/eller et intervju.

Formålet er å finne ut mer om din personlige oppfatning av [caseområde], og din vurdering av forskjellige bokkvaliteter. Av særlig interesse er hvor tilfreds du er med ulike kvaliteter ved boligområdet, som f.eks aktivitetstilbudet og grad av kontakt med naboen. I tillegg ønsker vi å vite hvordan du bruker området. Distribusjonen av dette skrevet er godkjent av styret i ditt boligsameie.

Spørreundersøkelse

Spørreundersøkelsen besvares elektronisk via Questback og vil ta ca 15 minutter å utføre. Vi setter stor pris på om du kan følge linken og besvare spørreundersøkelsen:

<https://tinyurl.com/beboerundersokelse>

Denne invitasjonen er tilgjengelig fram til uke 41 (14. oktober).

Intervju

Vi inviterer også interesserte beboere til å delta i et dybdeintervju (ca. 30-60 minutter). Dersom du legger igjen e-postadressen din på slutten av spørreundersøkelsen, vil vi ta kontakt med deg for å sette opp et tidspunkt for intervju som passer for deg. Alternativt kan du ta direkte kontakt med oss på e-post. Se kontaktinformasjon lenger ned. Vi har kontor plass hos By- og regionforskningsinstituttet NIBR - OsloMet, hvor intervjuene kan finne sted. Eventuelt kan vi ta dette intervjuet per telefon/mail.

Ditt personvern

Deltakelse er frivillig, og vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke. Informasjon om ditt personvern og hvordan vi behandler og oppbevarer personopplysninger er detaljert i spørreundersøkelsen før samtykke gis. Et utdypende informasjonsskriv og samtykkeskjema vil bli distribuert til deg før et eventuelt intervju. Prosjektet er meldt til NSD - Norsk senter for forskningsdata AS, som på oppdrag av NMBU har vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Kontaktpersoner

NMBU er behandlingsansvarlig institusjon. Har du spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- NMBU ved Harpa Stefansdottir (prosjektansvarlig) på e-post (Harpa.Stefansdottir@nmbu.no).
- [Malin Sandven](mailto:malinsandven@gmail.com) (student) på e-post (malinsandven@gmail.com) eller på telefon 95 79 78 83
- [Catharina Lundby](mailto:catharinalundby@gmail.com) (student) på e-post (catharinalundby@gmail.com) eller på telefon 90 80 99 27
- NSD - Norsk senter for forskningsdata AS, kan også kontaktes på e-post (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon 55 58 21 17.

På forhånd tusen takk!

Med vennlig hilsen,
Malin og Catharina

Vedlegg 3: Samtykkeskjema i Questback

NB: Dette er kopiert fra QuestBacks automatiske oppsett for info/samtykke

Beboerundersøkelse

Informasjon om databehandling

Formål

Takk for at du har vært villig til å delta i dette intervjuet i anledning vår masteroppgave innen By- og regionplanlegging ved NMBU. Vi setter stor pris på din tid og hjelp. Formålet er å gå mer i dybden på din personlige erfaring med å bo i [caseområde] og undersøke hvordan du vurderer ulike bokvaliteter i området, som f.eks din bruk av utearealet, din oppfattelse av utformingen, farger og materialbruk, samt mer sosiale kvaliteter som din grad av kontakt med naboene.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet er behandlingsansvarlig institusjon for oppgaven.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du får spørsmål om å delta fordi du er en beboer av ett av våre fokusområder. Området har blitt valgt fordi det er et transformasjons- og fortettingsområde sentralt i Oslo, som passer kriteriene våre for temaet vi undersøker.

Frivillig deltakelse

Deltakelse er frivillig, og du kan avbryte spørreundersøkelsen når som helst uten å oppgi en grunn.

Samtykke

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet, og har fått anledning til å stille spørsmål. Ved å huke av nederst på siden samtykker du til:

- Å delta i denne elektroniske spørreundersøkelsen
- At personopplysninger behandles av oss frem til 15. desember 2018, og bevares av Questback i 2 måneder fra du fyller ut undersøkelsen.
- At opplysninger om meg publiseres slik at jeg kan indirekte gjenkjennes på opplysninger som bosted (sameie + etasje), hvor lenge jeg har bodd på adressen (grovkategorisert) kjønn, alder (grovkategorisert), utdanningsnivå, og hvorvidt jeg har barn eller ikke.

Hvordan kontakte oss

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) er behandlingsansvarlig institusjon for prosjektet. Har du spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med: NMBU ved Harpa Stefansdottir (prosjektansvarlig) på e-post (Harpa.Stefansdottir@nmbu.no).

Studentene kan også kontaktes på e-post eller telefon: Malin Sandven (student) malinsandven@gmail.com / 95 79 78 83 eller Catharina Lundby (student) catharinalundby@gmail.com / 90 80 99 27

Dersom du ønsker mer informasjon om behandlingen av dine personopplysninger, klikk her

[Huk av] Jeg godtar behandlingen av mine personopplysninger i henhold til informasjonen gitt her.

[Huk av] Jeg ønsker ikke å delta

Dersom de klikker for øvrig info:

Hvor lenge vil personopplysninger behandles

Opplysninger du gir oss vil kun bli brukt i forbindelse med vår masteroppgave. Ved prosjektslutt den 15. desember 2018 skal datasettene slettes og registrerte opplysninger anonymiseres. Questbacks bevaringsperiode på 2 måneder fra avlagte svar sikrer at opplysninger ikke bevares utover denne prosjektperioden.

Hvilke typer personopplysninger vil bli samlet inn og brukt

I tillegg til spørsmål knyttet til bomiljøet, kommer vi til å innhente direkte personidentifiserbar informasjon (bostedsadresse, e-postadresse, IP-adresse) samt indirekte personidentifiserende informasjon (alder (grovkategorisert), kjønn, hvor lenge du har bodd på adressen (grovkategorisert) om du er oppvokst i leilighet/enebolig i by/på landet, utdanningsnivå, hvilken etasje du bor i, og hvorvidt du har barn eller ikke).

Rettslig grunnlag for behandling av dine personopplysninger

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke. Prosjektet er meldt til NSD - Norsk senter for forskningsdata AS, som på oppdrag av Norges miljø- og biovitenskapelige universitet har vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvem vil ha tilgang til dine personopplysninger

Dataene som innhentes vil behandles av undertegnede, samt Questback, vår leverandør av spørreundersøkelsen. Vi har bekreftet med behandlingsansvarlig institusjon, NMBU, at det foreligger en oppdatert databehandleravtale med Questback som sikrer forsvarlig bruk av dine opplysninger i tråd med GDPR.

Dine individuelle rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:
innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
å få rettet personopplysninger om deg,
å få slettet personopplysninger om deg,
å få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Din rett til å tilbaketrekke samtykke

Deltakelse er frivillig, og du kan trekke deg så lenge studien pågår, uten å oppgi noen grunn.

Vårt personvernombud

NSD - Norsk senter for forskningsdata AS, kan kontaktes på e-post (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon 55 58 21 17.

Vedlegg 4: Spørreskjema

Reviderte spørsmål - spørreundersøkelse

Hvilket bomiljø:

Hvilket bomiljø bor du i?

Pilestredet Park - Sameie Thonbygget SE
Pilestredet Park - Stensberggaten 10-14 BS
Pilestredet Park - Parkhuset Sameie
Studio Pilestredet
Sjølyststranda - Karenlyst Plass boligsameie
Annet

Hvor lenge har du bodd på din nåværende adresse?

Under 1 år
1-5 år
6-10 år
Mer enn 10 år

Hvilken himmelretning har leiligheten din utsikt mot?

Nord / Sør / Øst / Vest / Nord-øst / Nord-vest / Sør-øst / Sør-vest

Hvilken etasje bor du i?

Åpent spørsmål - informant skriver inn kommentar selv
Rangering av ulike bokkvaliteter i bomiljøet:

Fortell kort hva "bokkvalitet" betyr for deg:

Åpent spørsmål - informant skriver inn kommentar selv

Vennligst ranger følgende faktorer etter hvor mye de påvirker ditt velvære i bomiljøet (det viktigste plasseres øverst):

Kontakt med naboene (kontakt)
Følelsen av privatliv (isolasjon)
Variasjon i utforming av bebyggelse og tilhørende utearealer (opplevelse, strukturering)
Aktivitetmuligheter alene eller sammen med andre (utfoldelse, kontakt)
Lekemuligheter for barn (lek, kontakt)
Å kunne ta del i beslutninger og avgjørelser som påvirker bomiljøet (identifikasjon, utfoldelse)
Følelse av tilhørighet i bomiljøet (identifikasjon, opplevelse)
Å kunne prege og bearbeide det fysiske miljøet (identifikasjon)
Nærhet til gårdstun/felles uteoppholdsareal (kontakt, strukturering)
Hvor enkelt det er å navigere seg rundt (strukturering)
Visuelt stimulerende omgivelser, f.eks utsikt og farger (estetikk, opplevelse)
Støy og lyder (opplevelse, identifikasjon)
Ulike overflater og teksturer i omgivelsene (opplevelse, identifikasjon)
Teknisk standard på byggene (annet)
Miljøvennlig omdømme (annet)
Størrelse på boenhet (annet)

Skriv gjerne inn andre faktorer som er viktig for deg i bomiljøet?

Åpent spørsmål - informant skriver inn kommentar selv
Oppfattelser og bruk av bomiljøet:

Vennligst angi hvor enig/uenig du er i følgende påstander, og legg gjerne til en utdypende kommentar:

Jeg har mye kontakt med naboene mine (kontakt)
Jeg bruker heller privat balkong enn felles uteoppholdsarealer (kontakt, isolasjon)
Jeg vurderer bomiljøet som ensformig og kjedelig utformet (estetikk, strukturering)
Jeg ønsker heller å være kreativ og aktiv alene enn sammen med andre (utfoldelse)
Jeg er en flittig bruker av fellesarealene og gårdstunet (opplevelse, annet)

Jeg bruker fellesområdene mest fordi barna mine leker der (lek, annet)
Jeg er involvert i beslutninger som tas om bomiljøet (utfoldelse, identifikasjon)
Jeg føler en tilhørighet til bomiljøet (identifikasjon)
Jeg setter særpreg på det fysiske miljøet (f.eks å pynte, beplante, møblere, belyse osv.) (identifikasjon, utfoldelse)
Jeg synes det er lett å orientere meg i bomiljøet (strukturering)
Jeg ser ofte på utsikten fra leiligheten min (estetikk, opplevelse)
Jeg synes omgivelsene mine er pene og velstelte (estetikk, opplevelse)
Jeg opplever bomiljøet som stille og skjermet (opplevelse)
Jeg legger merke til de ulike teksturene og overflatene i bomiljøet (estetikk, opplevelse)
Jeg opplever at det er høy teknisk standard på byggene (annet)
Jeg oppfatter bomiljøet som miljøvennlig og bærekraftig (annet)
Jeg føler jeg har nok plass i leiligheten min (annet)

Kommentar: informant skriver eventuelt inn kommentar selv

Grad av tilfredshet med ulike bokkvaliteter i bomiljøet

Vennligst angi hvor enig/uenig du er i følgende påstander, og legg gjerne til en utdypende kommentar. Jeg er tilfreds med...

Graden av kontakt jeg har med andre beboere i bomiljøet (kontakt)
Mulighetene jeg har for å trekke meg tilbake fra omverdenen (privatliv)
Variasjon av utforming av bebyggelse og utearealer (strukturering, opplevelse)
Servicetilbudet i nærområdet (annet)
Servicetilbud internt i bomiljøet mitt (annet)
Aktiviteteene jeg kan ta del i i nabolaget (utfoldelse)
Hvordan bomiljøet er tilrettelagt for utfoldelse/aktivitet (utfoldelse)
Barns lekemuligheter i bomiljøet (lek)
Påvirkningen jeg har til det som skjer i bomiljøet (identifikasjon, utfoldelse)
Min grad av tilhørighet til bomiljøet mitt (identifikasjon)
Muligheter for å sette sitt særpreg på det fysiske miljøet (f.eks å pynte, beplante, møblere, belyse osv.) (utfoldelse)
Nærhet til offentlige parker og grøntområder i nabolaget (annet)
Nærhet til gårdstun/felles uteoppholdsareal internt i bomiljøet (strukturering, kontakt)
Utsikt fra leiligheten min (estetikk)
De visuelle omgivelsene mine (estetikk)
Støynivået rundt boligen min (opplevelse)
Den tekniske standarden på byggene (annet)
Omdømme til bomiljøet med tanke på bærekraft og miljøhensyn (annet)
Størrelsen på leiligheten min (annet)

Hva er det beste ved å bo i bomiljøet ditt?

(Her er vi spesielt ute etter planrelaterte faktorer, som de vi har diskutert ovenfor).

Åpent spørsmål - informant skriver inn kommentar selv

Er det noe negativt ved å bo i bomiljøet ditt?

(Her er vi spesielt ute etter planrelaterte faktorer, som de vi har diskutert ovenfor).

Åpent spørsmål - informant skriver inn kommentar selv

Rangering av ulike bokkvaliteter i nabolaget:

Vennligst ranger følgende faktorer etter hvor mye de påvirker ditt velvære i nabolaget (viktigst øverst)

Muligheten til å komme i kontakt med andre mennesker (kontakt)
Muligheten til å være anonym (isolasjon)
Variasjon i utforming fysiske omgivelser (opplevelse, strukturering)
Ulike overflater og teksturer i omgivelsene (opplevelse, identifikasjon)
Aktivitetstilbud (utfoldelse)
Lekemuligheter for barn (lek)
Muligheten til å ta del i, og påvirke, lokale engasjement (utfoldelse, identifikasjon)
Følelse av tilhørighet i nabolaget (identifikasjon)

Servicefunksjoner (annet)
Offentlige møteplasser (kontakt, strukturering)
Hvor enkelt det er å navigere seg rundt (strukturering)
Visuelt stimulerende omgivelser (estetikk, opplevelse)
Støy og lyder (opplevelse)
Grønt preg (parker, vegetasjon) (estetikk)

Skriv gjerne inn andre faktorer som er viktig for deg i nabolaget?

Åpent spørsmål - informant skriver inn kommentar selv

Hvorfor har du valgt å bo der du bor?

(Hvilke kvaliteter vektla du når du valgte dette stedet)
Åpent spørsmål - informant skriver inn kommentar selv
Bakgrunnsinformasjon:

Kjønn:

Kvinne
Mann

Alder:

21- 30 år
31-40 år
41-50 år
51-65 år
Annet

Har du barn?

Ja, og de bor sammen med meg
Ja, og de bor ikke sammen med meg
Ja, og de bor av og til sammen med meg
Nei, jeg har ikke barn

Hvilke omgivelser har du vokst opp i:

I en storby (sentralt - leilighet)
I en storby (suburbant/landlig - enebolig)
På et mindre, urbant tettsted
På et mindre suburbant/landlig tettsted
på landet/I distriktet

Hva er ditt høyeste utdanningsnivå?

Grunnskole
Videregående
Høyere utdanning, inntil 1 år
Høyere utdanning, 1-3 år
Høyere utdanning, 3-5 år
Høyere utdanning, over 5 år
Oppfølging:

Dersom du har videre kommentarer til bomiljøet ditt og/eller kvalitetene du vektlegger, gjør det gjerne nedenfor.

Åpent spørsmål - informant skriver inn kommentar selv

Dersom du ønsker å bli kontaktet for et påfølgende dybdeintervju, vennligst oppgi din e-postadresse nedenfor.

Åpent spørsmål - informant skriver inn e-postadresse selv

Vedlegg 5: Samtykkeskjema - intervju

Samtykkeerklæring

Denne samtykkeerklæringen gjelder innhenting av dybdeintervjudata til en masteroppgave om bokkvalitet i fortettingsområder. Vi ønsker å få innsikt i din personlige oppfatning av Sjølyststranda, og din vurdering av forskjellige bokkvaliteter.

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- Å delta i et dybdeintervju som det vil bli tatt lydopptak og notater av
- At det innhentes indirekte og direkte personidentifiserbare opplysninger om meg
- At opplysninger om meg publiseres slik at jeg kan gjenkjennes på opplysninger som bosted (sameie + etasje), kjønn, alder, hvor lenge jeg har bodd på adressen, og hvorvidt jeg har barn eller ikke.

Dersom du samtykker til at dine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca 15. desember 2018, vennligst signer med dato:

Signert av prosjektdeltaker, dato.

Vedlegg 6: Intervjuguide

Dette kommer vi til å innlede muntlig med:

Tusen takk for at du er villig til å delta i dette intervjuet om din oppfatning av hvordan det er å bo i [caseområde]. Intervjuet vil vare i ca 30-60 minutter, og vil først omfatte noen generelle spørsmål om kvaliteter du vektlegger i et godt bomiljø, og deretter noen mer spesifikke spørsmål rundt ulike temaer som vi utforsker i [caseområde].

Spørsmålene er ganske åpne, og det kan hende vi stiller oppfølgingsspørsmål og har en liten diskusjon rundt interessante poeng du nevner. Dersom du ikke ønsker å svare på alle spørsmålene, er det helt greit. Vi kan gå videre til neste spørsmål, eller avbryte intervjuet når som helst. Det er også viktig å presisere at det ikke er noen fasit, og dermed ingen feil svar.

Som du har lest i informasjonsskrivet og gitt samtykke til, kommer vi til å ta opp intervjuet og senere transkribere det. Ditt navn vil bli anonymisert, og svarene vil kun bli brukt i forbindelse med denne masteroppgaven med mindre du gir oss videre tillatelse på et senere tidspunkt.

Er det noe du lurer på før vi begynner?

Generelle spørsmål

Hva tenker du om temaet vi utforsker - bokkvalitet - og hva betyr det for deg?

Hvordan trives du å bo i [caseområde]?

Hvorfor valgte du å flytte til [caseområde]?

Hvilke kvaliteter assosierer du med å bo i byen?

Kan du skille mellom hvilke kvaliteter du opplever som positive, og hvilke du opplever som negative, og hvorfor?

Hvilke kvaliteter assosierer du med å bo i [caseområde]?

Var disse kvalitetene viktige for deg da du valgte å bo her?

Er det noen bokkvaliteter du savner?

Hvilke kvaliteter vektlegger du høyt ved valg av bolig?

Anser du kvalitetene ved boligen som viktigere eller mindre viktige enn kvalitetene i boligområdet?

Spørsmål knyttet til Gehls prinsipper

Behov for kontakt

Hvordan vil du beskrive det sosiale miljøet i [caseområde]?

Er du godt kjent med de andre beboerne i [caseområde]?

Kan du si litt om hvordan dere har blitt kjent?

Føler du et behov for å bli kjent med naboene?

Hvor ofte du støter på naboene eller andre personer i bomiljøet? Dette kan være både direkte, som for eksempel ved å hilse i heisen, eller indirekte, ved at dere ser hverandre sitte på balkongen.

Hvor oppstår kontakten oftest med andre mennesker? (innenfor boligen, arbeidsplassen, nabolaget, offentlige arealer...)

Hvordan skjer den vanligste kontakten med folk i ditt bomiljø? Hilsing/Vanlig samtale/Dyp samtale

Behov for isolasjon/privatliv

Hva legger du i det å ha det privat?

Hvordan vil du beskrive ditt behov for privatliv?

Føler du et behov for å trekke deg vekk fra omverdenen?

Oppfyller boligområdet ditt behov for isolasjon/privatliv?

Hvordan opplever du tetthet?

Hvordan opplever du grad av innsyn i leiligheten din?

Er det mange som passerer gjennom området som ikke bor der?

Er dette noe som du setter pris på eller ikke?

Behovet for opplevelse

Kan du reflektere litt rundt hvordan du opplever boligområdet ditt rent sansemessig?

I hvilken grad føler du at sansene dine blir stimulert av omgivelsene dine? (Legger du for eksempel merke til detaljer på fasaden, planter, gjødsel, støy, vann, lukter)

Hva synes du om utformingen av [caseområde]?

Kan du nevne ting du liker/ikke liker ved det fysiske miljøet i [caseområde]?

Behovet for estetikk

Hvordan opplever du [caseområde] rent visuelt?

Hva synes du er pent/stykt (evt trivelig/ikke trivelig å se på)? Hvorfor? Pek gjerne ut elementer som du liker, ikke liker, eller synes er interessante.

Er dine visuelle omgivelser viktig for deg?

Hva synes du om farger og materialvalg?

Behovet for utfoldelse

Er det muligheter for å ta del i fritidsaktiviteter i [caseområde]?

I hvilken grad benytter du deg av uteoppholdsarealene i [caseområde]?

Er dine aktivitetsbehov tilfredsstillt i selve boligområdet, eller benytter du deg heller av funksjoner/parker i nabolaget?

Er du tilfreds med tilbudene i nabolaget ditt, eller er det noe du savner?

Behovet for lek

Hvordan vil du beskrive mulighetene for lek i boligområdet?

I hvilken grad blir de eksisterende mulighetene benyttet (for eksempel av barn i nabolaget)?

Behovet for strukturering

Hva synes du om utformingen av [caseområde]?

Er området variert nok utformet for deg?

Hvordan synes du det er å orientere seg i [caseområde]? Hvordan du synes det er å bevege deg rundt på område og finne frem til ting.

Synes du det er tilstrekkelig med service- og andre funksjoner i nabolaget?

Behovet for identifikasjon

Føler du en tilhørighet eller tilknytning til [caseområde]? Her snakker vi i hovedsak om hele området, og ikke bare din leilighet.

Er det viktig for deg å føle en tilhørighet til der du bor?

Kan du si noe mer om hvorfor du føler/ikke føler en tilknytning til området?

[Dersom nei] Hva tror du skal til for at du hadde følt en større tilknytning til området?

Føler du en tilknytning til de andre beboerne som bor i [caseområde]?

Hva assosierer du med [caseområde]?

Hva er det som gjør at du har disse assosiasjonene? (Minner, erfaringer, omtale)

Vedlegg 7: Tolknings skjema

Behov	Informant (Kjønn, alder, bosted, dato + sted for intervju)	Tolkning (Essens av informantens vurdering av et behov)	Henvising i referat (Side + linjenr i transkribert intervjuetekst)
Kontakt <i>Nøkkelord</i>	<i>Fiktivt navn, aldersgruppe, bosted, (xx/xx/xx, intervjusted)</i>	<i>Sett inn essensen av hva informanten syntes om behovet, gjerne supplert med et sitat. Henvisningen til høyre kan vise til et lengre utdrag fra intervjuet</i>	<i>Side x, linjenr x.</i>
Isolasjon <i>Nøkkelord</i>	<i>Fiktivt navn, aldersgruppe, bosted, (xx/xx/xx, intervjusted)</i>	<i>Sett inn essensen av hva informanten syntes om behovet, gjerne supplert med et sitat. Henvisningen til høyre kan vise til et lengre utdrag fra intervjuet</i>	<i>Side x, linjenr x.</i>

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Noregs miljø- og biovitenskapelige universitet
Norwegian University of Life Sciences

Postboks 5003
NO-1432 Ås
Norway